



This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

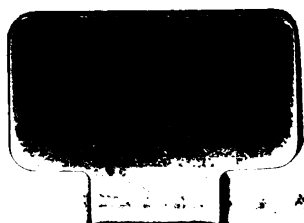
- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

CORNELII NEPOTIS
VITÆ
ILLUSTRIUM IMPERATORUM.

NOTES BY REV. G. B. WHEELER AM







CORNELII NEPOTIS
VITÆ

ILLUSTRIUM IMPERATORUM,
AD FIDEM OPTIMORUM CODICUM CASTIGATÆ.

WITH NOTES

BY THE

REV. GEORGE B. WHEELER, A.M., T.C.D.,

EDITOR OF "WETTENHALL'S GREEK GRAMMAR," &C.,
AND CHAPLAIN IN THE CIVIL SERVICE.

LONDON: WILLIAM TEGG.

1863.

~~500. a. 148.~~

2215. f. 4

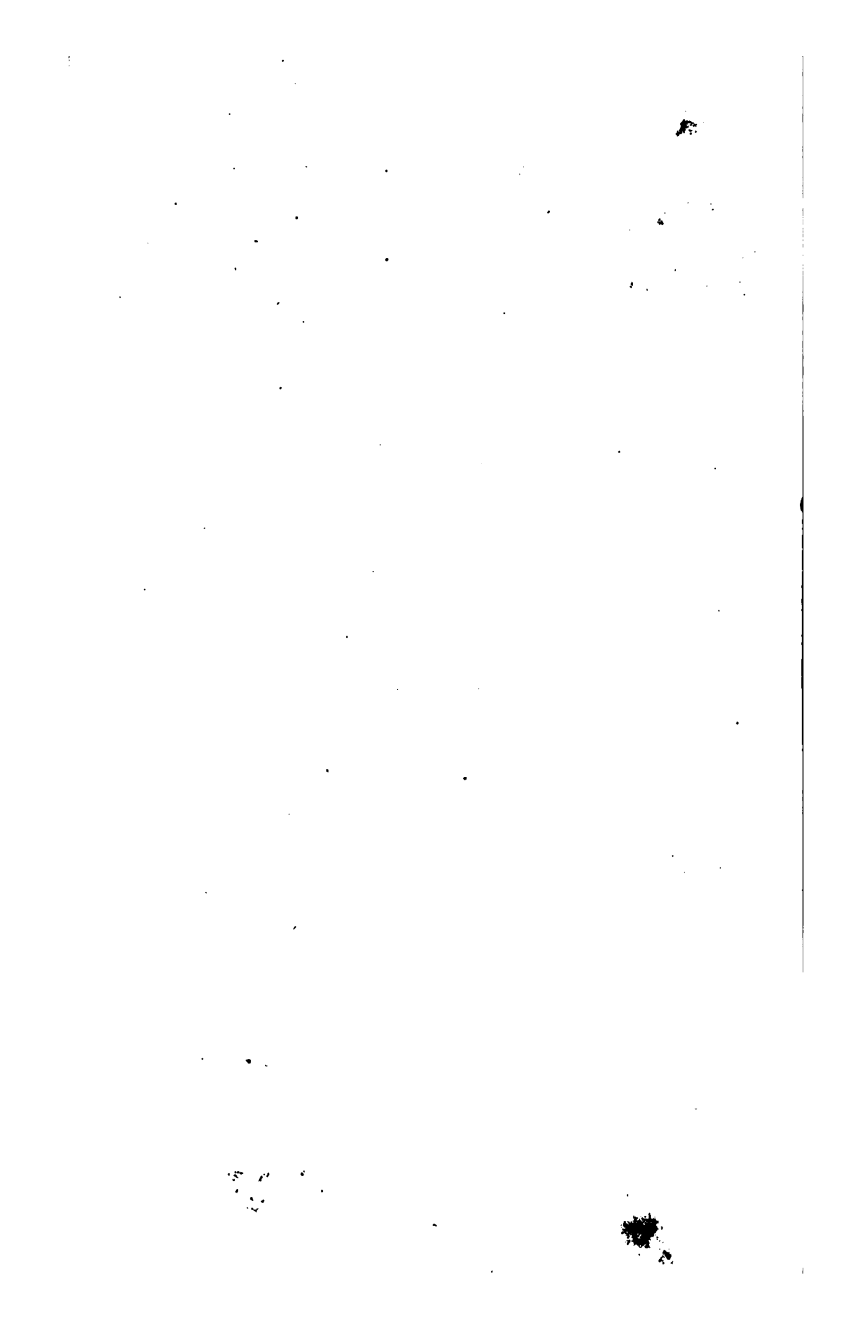


LONDON:
PRINTED BY WILLIAM NICHOLS,
46, HOXTON SQUARE.

PREFACE.

"THE Lives of Illustrious Generals" form one of the first books usually placed in the hands of youth. The subject is interesting, and the style of Nepos is clear and simple. It was not my duty to make an easy author difficult by a critical commentary of any length. I have explained some phrases, not obvious in their meaning, and removed what difficulties I could find. I have also given brief notes on some points connected with history, geography, and antiquities.

GEORGE B. WHEELER, A.M.,
Trin. Col., Dub.



PRÆFATIO.

Non dubito, fore plerosque, Attice, qui hoc genus scripturæ leve et non satis dignum summorum virorum personis judicent, quum relatum legent, quis musicam docuerit Epaminondam; aut in ejus virtutibus commemorari, saltasse eum commode, scienterque tibiis cantasse. 2. Sed hi erunt fere, qui, expertes literarum Græcarum, nihil rectum, nisi quod ipsorum moribus conveniat, putabunt. 3. Ii si didicerint, non eadem omnibus esse honesta atque turpia, sed omnia majorum institutis judicari, non admirabuntur, nos in Graiorum virtutibus exponendis mores eorum secutos. 4. Neque enim Cimoni fuit turpe, Atheniensium summo viro, sororem germanam habere in matrimonio: quippe quum cives ejus eodem uterentur instituto. At id quidem nostris moribus nefas habetur. Laudi in Græcia ducitur adolescentulis, quam plurimos habere amatores. Nulla Lacedæmoni tam est nobilis vidua, quæ non ad scenam eat, mercede conducta. 5. Magnis in laudibus tota fuit Græcia, victorem Olympiæ citari; in scenam vero prodire, et populo esse spectaculo, nemini in eisdem gentibus fuit turpitudini. Quæ omnia apud nos partim infamia, partim humilia atque ab honestate remota ponuntur. 6. Contra ea pleraque nostris moribus sunt decora, quæ apud illos turpia putantur. Quem enim Romanorum pudet, uxorem ducere in convivium? aut cujus non mater-

familias primum locum tenet ædium, atque in celebritate versatur? 7. Quod multo fit aliter in Græcia. Nam neque in convivium adhibetur, nisi propinquorum; neque sedet, nisi in interiore parte ædium, quæ *γυναικωνίς* appellatur, quo nemo accedit, nisi propinqua cognatione conjunctus. 8. Sed hic plura persequi tum magnitudo voluminis prohibet, tum festinatio, ut ea explicem, quæ exorsus sum. Quare ad propositum veniemus, et in hoc exponemus libro de vita excellentium Imperatorum.

I.

MILTIADES.

CAP. I. MILTIADES, CIMONIS FILIUS, ATHENIENSIS, quum et antiquitate generis, et gloria majorum, et sua modestia unus omnium maxime floreret, eaque esset ætate, ut jam non solum de eo bene sperare, sed etiam confidere cives possent sui, talem futurum, qualem cognitum judicarunt: accidit, ut Athenienses Chersonesum colonos vellent mittere. 2. Cujus generis quum magnus numerus esset, et multi ejus demigrationis peterent societatem: ex his delecti Delphos deliberatum missi sunt, qui consulerent Apollinem, quo potissimum duce uterentur. Namque tum Thraces eas regiones tenebant, cum quibus armis erat dimicandum. 3. His consulentibus nominatim Pythia præcepit, ut Miltiadem sibi imperatorem sumerent: id si fecissent, incepta prospera futura. 4. Hoc oraculi responso Miltiades cum delecta manu classe Chersonesum profectus quum

accessisset Lemnum, et incolas ejus insulæ sub potestatem redigere vellet Atheniensium, idque ut Lemnii sua sponte facerent, postulasset: 5. illi irridentes responderunt, tum id se facturos, quum ille domo navibus proficiscens vento aquilone venisset Lemnum. Hic enim ventus, a septentrionibus oriens, adversum tenet Athenis proficiscentibus. 6. Miltiades, morandi tempus non habens, cursum direxit, quo tendebat, pervenitque Chersonesum.

II. Ibi brevi tempore barbarorum copiis disjectis, tota regione, quam petierat, potitus, loca castellis idonea communiit, multitudinem, quam secum duxerat, in agris collocavit, crebrisque excursionibus locupletavit. 2. Neque minus in ea re prudentia, quam felicitate, adjutus est. Nam quum virtute militum hostium devicisset exercitus, summa æquitate res constituit, atque ipse ibidem manere decrevit. 3. Erat enim inter eos dignitate regia, quamvis carebat nomine; neque id magis imperio, quam justitia, consecutus. Neque eo secius Atheniensibus, a quibus erat profectus, officia præstabat. Quibus rebus fiebat, ut non minus eorum voluntate perpetuo imperium obtineret, qui miserant, quam illorum, cum quibus erat profectus. 4. Chersoneso tali modo constituta, Lemnum revertitur et ex pacto postulat, ut sibi urbem tradant. Illi enim dixerant, quum, vento Borea domo profectus, eo pervenisset, sese dedituros; se autem domum Chersonesi habere. 5. Cares, qui tum Lemnum incolebant, etsi præter opinionem res ceciderat, tamen, non dicto, sed secunda fortuna adversariorum capti, resistere ausi non sunt, atque ex insula demigrarunt. Pari felicitate ceteras insulas, quæ Cyclades nominantur, sub Atheniensium redegit potestatem.

III. Eisdem temporibus Persarum rex Darius, ex Asia in Europam exercitu trajecto, Scythis bellum

inferre decrevit. Pontem fecit in Istro flumine, quâ copias traduceret. Ejus pontis, dum ipse abesset, custodes reliquit principes, quos secum ex Ionia et Æolide duxerat; quibus singulis ipsarum urbium perpetua dederat imperia. 2. Sic enim facillime putavit se Græca lingua loquentes, qui Asiam incolerent, sub sua retenturum potestate, si amicis suis oppida tuenda tradidisset, quibus, se oppresso, nulla spes salutis relinqueretur. In hoc fuit [tum] numero Miltiades, cui illa custodia crederetur. 3. Hic quum crebri afferrent nuntii, male rem gerere Darium, premique ab Scythis, Miltiades hortatus est pontis custodes, ne a fortuna datam occasionem liberandæ Græciæ dimitterent. 4. Nam si cum his copiis, quas secum transportaverat, interisset Darius, non solum Europam fore tutam, sed etiam eos, qui Asiam incolerent Græci genere, liberos a Persarum futuros dominatione et periculo. Id et facile effici posse. Ponte enim rescisso, regem vel hostium ferro vel inopia paucis diebus interiturum. 5. Ad hoc consilium quum plerique accederent, Histiaus Milesius, ne res conficeretur, obstitit, dicens, non idem ipsis, qui summas imperii tenerent, expedire, et multitudini, quod Darii regno ipsorum niteretur dominatio; quo extincto, ipsos, potestate expulsos, civibus suis pœnas datuos. Itaque adeo se abhorrere a ceterorum consilio, ut nihil putet ipsis utilius, quam confirmari regnum Persarum. 6. Hujus quum sententiam plurimi essent secuti, Miltiades, non dubitans, tam multis consciis ad regis aures consilia sua perventura, Chersonesum reliquit, ac rursus Athenas demigravit. Cujus ratio etsi non valuit, tamen magnopere est laudanda, quum amior omnium libertati, quam suæ fuerit dominationi.

IV. Darius autem, quum ex Europa in Asiam redisset, hortantibus amicis, ut Græciam redigeret in

suam potestatem, classem quingentarum navium comparavit, eique Datim præfecit et Artaphernem; hisque ducenta peditum, decem millia equitum dedit: causam interserens, se hostem esse Atheniensibus, quod eorum auxilio Iones Sardes expugnassent, suaque præsidia interfecissent. 2. Illi præfecti regii, classe ad Euboeam appulsa, celeriter Eretriam ceperunt, omnesque ejus gentis cives abreptos in Asiam ad regem miserunt. Inde ad Atticam accesserunt, ac suas copias in campum Marathona deduxerunt. Is abest ab oppido circiter millia passuum decem. 3. Hoc tumultu Athenienses tam propinquo tamque magno permoti, auxilium nusquam, nisi a Lacedæmoniis, petiverunt, Phidippidemque cursorem ejus generis, qui ἡμεροδρόμοι vocantur, Lacedæmonem miserunt, ut nuntiaret, quam celeri opus esset auxilio. 4. Domi autem creant decem prætores, qui exercitui præessent, in eis Miltiadem. Inter quos magna fuit contentio, utrum mœnibus se defenderent, an obviam irent hostibus, acieque decernerent. 5. Unus Miltiades maxime nitebatur, ut primo quoque tempore castra fierent. Id si factum esset, et civibus animum accessurum, quum viderent, de eorum virtute non desperari, et hostes eadem re fore tardiores, si animadvertent, auderi adversus se tam exiguis copiis dimicare.

V. Hoc in tempore nulla civitas Atheniensibus auxilio fuit præter Plataenses. Ea mille misit militum. Itaque horum adventu decem millia armorum completa sunt: quæ manus mirabili flagrabat pugnandi cupiditate. 2. Quo factum est, ut plus, quam collegæ, Miltiades valuerit. Ejus ergo auctoritate impulsæ Athenienses copias ex urbe eduxerunt, locoque idoneo castra fecerunt. 3. Deinde postero die sub montis radicibus, acie e regione instructa, nova arte, vi summa prælium commiserunt. Namque

arbores multis locis erant stratae, hoc consilio, ut et montium tegerentur altitudine, et arborum tractu equitatus hostium impediretur, ne multitudine clauderentur. 4. Datis, etsi non aequum locum videbat suis, tamen, fretus numero copiarum suarum, configere cupiebat: eoque magis, quod, priusquam Lacedaemonii subsidio venirent, dimicare utile arbitrabatur. Itaque in aciem peditum centum, equitum decem millia produxit, praeliumque commisit. 5. In quo tanto plus virtute valuerunt Athenienses, ut decemplicem numerum hostium profligarint; adeoque perterruerunt, ut Persae non castra, sed naves petierint. Qua pugna nihil adhuc est nobilius. Nulla enim unquam tam exigua manus tantas opes prostravit.

VI. Cujus victoriae non alienum videtur, quale praemium Miltiadi sit tributum, docere, quo facilius intelligi possit, eandem omnium civitatum esse naturam. 2. Ut enim populi nostri honores quondam fuerunt rari et tenues, ob eamque causam gloriosi; nunc autem effusi atque obsoleti: sic olim apud Athenienses fuisse reperimus. 3. Namque huic Miltiadi, qui Athenas totamque Graeciam liberarat, talis honos tributus est in porticu, quae Ποικίλη vocatur, quum pugna depingeretur Marathonica, ut in decem praetorum numero prima ejus imago poneretur, isque hortaretur milites, praeliumque committeret. 4. Idem ille populus, posteaquam majus imperium est nactus, et largitione magistratuum corruptus est, trecentas statuas Demetrio Phalereo decrevit.

VII. Post hoc praelium classem septuaginta navium Athenienses eidem Miltiadi dederunt, ut insulas, quae barbaros adjuverant, bello persequeretur. Quo imperio plerasque ad officium redire coegit, nonnullas vi expugnavit. 2. Ex his Parum insulam, opibus elatam, quum oratione reconciliare non posset,

copias e navibus eduxit, urbem operibus clausit, omnique commeatu privavit; deinde vineis ac testudinibus constitutis, propius muros accessit. 3. Quum jam in eo esset, ut oppido potiretur, procul in continenti lucus, qui ex insula conspiciebatur, nescio quo casu, nocturno tempore incensus est. Cujus flamma ut ab oppidanis et oppugnatoribus est visa, utrisque venit in opinionem, signum a classiariis regiis datum. 4. Quo factum est, ut et Parii a deditione deterrerentur, et Miltiades, timens, ne classis regia adventaret, incensis operibus, quæ statuerat, cum totidem navibus, atque erat profectus, Athenas magna cum offensione civium suorum rediret. 5. Accusatus est ergo prodicionis, quod, quum Parum expugnare posset, a rege corruptus infectis rebus discessisset. Eo tempore æger erat vulneribus, quæ in oppugnando oppido acceperat. Itaque quoniam ipse pro se dicere non posset, verba fecit frater ejus Tisagoras. 6. Causa cognita, capitis absolutus, pecunia multatus est, eaque lis quinquaginta talentis æstimata est, quantus in classem sumtus factus erat. Hanc pecuniam quod solvere in præsentia non poterat, in vincula publica conjectus est, ibique diem obiit supremum.

VIII. Hic etsi crimine Pario est accusatus, tamen alia fuit causa damnationis. Namque Athenienses propter Pisistrati tyrannidem, quæ paucis annis ante fuerat, omnium suorum civium potentiam extimescebant. 2. Miltiades, multum in imperiis magistratibusque versatus, non videbatur posse esse privatus, præsertim quum consuetudine ad imperii cupiditatem trahi videretur. 3. Nam Chersonesi omnes illos, quos habitarat, annos perpetuam obtinuerat dominationem, tyrannusque fuerat appellatus, sed justus. Non erat enim vi consecutus, sed suorum voluntate, eamque potestatem bonitate retinebat. Omnes

autem et habentur et dicuntur tyranni, qui potestate sunt perpetua in ea civitate, quæ libertate usa est. 4. Sed in Miltiade erat quum summâ humanitas, tum mira comitas, ut nemo tam humilis esset, cui non ad eum aditus pateret; magna auctoritas apud omnes civitates, nobile nomen, laus rei militaris maxima. Hæc populus respiciens, maluit eum innoxium plecti, quam se diutius esse in timore.

II.

THEMISTOCLES.

CAP. I. THEMISTOCLES, NEOCLI FILIUS, ATHENIENSIS. Hujus vitia ineuntis adolescentiæ magnis sunt emendata virtutibus, adeo ut anteferatur huic nemo, pauci pares putentur. 2. Sed ab initio est ordiendum. Pater ejus Neocles generosus fuit. Is uxorem Acharnanam civem duxit, ex qua natus est Themistocles. Qui quum minus esset probatus parentibus, quod et liberius vivebat, et rem familiarem negligebat, a patre exheredatus est. 3. Quæ contumelia non fregit eum, sed erexit. Nam quum judicasset, sine summa industria non posse eam exstingui, totum se dedit reipublicæ, diligentius amicis famæque serviens. Multum in judiciis privatis versabatur; sæpe in concionem populi prodibat; nulla res major sine eo gerebatur, celeriterque, quæ opus erant, reperiebat. 4. Neque minus in rebus gerendis promptus, quam excogitandis, erat, quod et de instantibus (ut ait Thucydides) verissime judicabat, et de futuris callidissime con-

jiciebat. Quo factum est, ut brevi tempore illustraretur.

II. Primus autem gradus fuit capessendæ reipublicæ bello Corcyræo: ad quod gerendum prætor a populo factus, non solum præsentī bello, sed etiam reliquo tempore, ferociorem reddidit civitatem. 2. Nam quum pecunia publica, quæ ex metallis redibat, largitione magistratuum quotannis interiret, ille persuasit populo, ut ea pecunia classis centum navium ædificaretur. 3. Qua celeriter effecta, primum Corcyræos fregit, deinde maritimos prædones consectando mare tutum reddidit. In quo quum divitiis ornavit, tum etiam peritissimos belli navalis fecit Athenienses. 4. Id quantæ salutis fuerit universæ Græciæ, bello cognitum est Persico, quum Xerxes et mari et terra bellum universæ inferret Europæ cum tantis copiis, quantas neque ante neque postea habuit quisquam. 5. Hujus enim classis mille et ducentarum navium longarum fuit, quam duo millia onerariarum sequebantur; terrestres autem exercitus septingentorum millium peditum, equitum quadringentorum millium fuerunt. 6. Cujus de adventu quum fama in Græciam esset perlata, et maxime Athenienses peti dicerentur propter pugnam Marathoniam; miserunt Delphos consultum, quidnam facerent de rebus suis. Deliberantibus Pythia respondit, ut mœnibus ligneis se munirent. 7. Id responsum quo valeret, quum intelligeret nemo, Themistocles persuasit, consilium esse Apollinis, ut in naves se suæque conferrent: eum enim a deo significari murum ligneum. 8. Tali consilio probato addunt ad superiores totidem naves triremes, suæque omnia, quæ moveri poterant, partim Salamina, partim Troezena asportant; arcem sacerdotibus paucisque majoribus natu ac sacra procuranda tradunt, reliquum oppidum relinquunt.

III. Hujus consilium plerisque civitatibus displicebat, et terra dimicari magis placebat. Itaque missi sunt delecti cum Leonida, Lacedæmoniorum rege, qui Thermopylas occuparent, longiusque barbaros progredi non paterentur. Hi vim hostium non sustinuerunt, eoque loco omnes interierunt. 2. At classis communis Græciæ trecentarum navium, in qua ducentæ erant Atheniensium, primum apud Artemisium inter Eubœam continentemque terram cum classiariis regis conflixit. Angustias enim Themistocles quærebat, ne multitudine circumiretur. 3. Hic etsi pari prælio discesserant, tamen eodem loco non sunt ausi manere: quod erat periculum, ne, si pars navium adversariorum Eubœam superasset, ancipiti premerentur periculo. 4. Quo factum est, ut ab Artemisio discederent, et exadversum Athenas apud Salamina classem suam constituerent.

IV. At Xerxes, Thermopylis expugnatis, protinus accessit astu, idque nullis defendentibus, interfectis sacerdotibus, quos in arce invenerat, incendio delevit. 2. Cujus fama perterriti classiarii quum manere non auderent, et plurimi hortarentur, ut domos suas quisque discederent, mœnibusque se defenderent: Themistocles unus restitit, et universos pares esse posse aiebat, dispersos testabatur perituros; idque Eurybiadi, regi Lacedæmoniorum, qui tum summæ imperii præerat, fore affirmabat. 3. Quem quum minus, quam vellet, moveret, noctu de servis suis, quem habuit fidissimum, ad regem misit, ut ei nuntiaret suis verbis, adversarios ejus in fuga esse: 4. qui si discessissent, majore cum labore et longinquiore tempore bellum confecturum, quum singulos consecrari cogeretur; quos si statim aggrediretur, brevi universos oppressurum. Hoc eo valebat, ut ingratiis ad depugnandum omnes cogerentur. 5. Hac re audita, barbarus, nihil doli

sabesse credens, postridie alienissimo sibi loco, contra opportunissimo hostibus, adeo angusto mari conflixit, ut ejus multitudo navium explicari non potuerit. Victus ergo est magis consilio Themistoclis, quam armis Græciæ.

V. Hic etsi male rem gesserat, tamen tantas habebat reliquias copiarum, ut etiam cum his opprimere posset hostes. Iterum ab eodem gradu depulsus est. Nam Themistocles verens, ne bellare perseveraret, certiores eum fecit, id agi, ut pons, quem ille in Hellesponto fecerat, dissolveretur, ac reditu in Asiam excluderetur; idque ei persuasit. 2. Itaque qua sex mensibus iter fecerat, eadem minus diebus triginta in Asiam reversus est, seque a Themistocle non superatum, sed conservatum judicavit. 3. Sic unius viri prudentia Græcia liberata est, Europæque succubuit Asia. Hæc altera victoria, quæ cum Marathonio possit comparari tropæo. Nam pari modo apud Salamina parvo numero navium maxima post hominum memoriam classis est devicta.

VI. Magnus hoc bello Themistocles fuit, neque minor in pace. Quum enim Phalerico portu, neque magno neque bono, Athenienses uterentur, hujus consilio triplex Piræi portus constitutus est, isque mœnibus circumdatus, ut ipsam urbem dignitate æquipararet, utilitate superaret. 2. Idem muros Atheniensium restituit præcipuo periculo suo. Namque Lacedæmonii, causam idoneam nacti propter barbarorum excursions, qua negarent oportere extra Peloponnesum ullam urbem habere, ne essent loca munita, quæ hostes possiderent, Athenienses ædificantes prohibere sunt conati. 3. Hoc longe alio spectabat, atque videri volebant. Athenienses enim duabus victoriis, Marathonica et Salaminica, tantam gloriam apud omnes gentes erant consecuti, ut

intelligerent Lacedæmonii, de principatu sibi cum his certamen fore. 4. Quare eos quam infirmissimos esse volebant. Postquam autem audierunt muros instrui, legatos Athenas miserunt, qui id fieri vellent. His præsentibus desierunt, ac se de ea re legatos ad eos missuros dixerunt. 5. Hanc legationem suscepit Themistocles, et solus primo profectus est; reliqui legati ut tum exirent, quum satis altitudo muri exstructa videretur, præcepit: interim omnes, servi atque liberi, opus facerent, neque ulli loco parcerent, sive sacer, sive profanus, sive privatus esset, sive publicus, et undique, quod idoneum ad muniendum putarent, congererent. Quo factum est, ut Atheniensium muri ex sacellis sepulcrisque constarent.

VII. Themistocles autem, ut Lacedæmonem venit, adire ad magistratus noluit, et dedit operam, ut quam longissime tempus duceret, causam interponens, se collegas exspectare. 2. Quum Lacedæmonii quererentur, opus nihilominus fieri, eumque in ea re conari fallere, interim reliqui legati sunt consecuti: a quibus quum audisset, non multum superesse munitionis, ad Ephoros Lacedæmoniorum accessit, penes quos imperium summum erat, atque apud eos contendit, falsa his esse delata; quare æquum esse, illos viros bonos nobilesque mittere, quibus fides haberetur, qui rem explorarent; interea se obsidem retinerent. 3. Gestus est ei mos, tresque legati, functi summis honoribus, Athenas missi sunt. Cum his collegas suos Themistocles jussit proficisci, eisque prædixit, ut ne prius Lacedæmoniorum legatos dimitterent, quam ipse esset remissus. 4. Hos postquam Athenas pervenisse ratus est, ad magistratum senatumque Lacedæmoniorum adiit, et apud eos liberrime professus est, Athenienses suo consilio, quod communi jure gentium facere possent, deos

publicos, suosque patrios ac penates, quo facilius ab hoste possent defendere, muris sepsisse; neque in eo, quod inutile esset Græciæ, fecisse. 5. Nam illorum urbem ut propugnaculum oppositum esse barbaris, apud quam jam bis classes regias fecisse naufragium. 6. Lacedæmonios autem male et injuste facere, qui id potius intuerentur, quod ipsorum dominationi, quam quod universæ Græciæ utile esset. Quare, si suos legatos recipere vellent, quos Athenas miserant, se remitterent, aliter illos nunquam in patriam recepturi.

VIII. Tamen non effugit civium suorum invidiam. Namque ob eundem timorem, quo damnatus erat Miltiades, testarum suffragiis e civitate ejectus, Argos habitatum concessit. 2. Hic quum propter multas ejus virtutes magna cum dignitate viveret, Lacedæmonii legatos Athenas miserunt, qui eum absentem accusarent, quod societatem cum rege Persarum ad Græciam opprimendam fecisset. 3. Hoc crimine absens prodicionis damnatus est. Id ut audivit, quod non satis tutum se Argis videbat, Corcyram demigravit. Ibi quum ejus principes civitatis animadvertisset timere, ne propter se bellum his Lacedæmonii et Athenienses indicerent, ad Admetum, Molossorum regem, cum quo ei hospitium erat, confugit. 4. Huc quum venisset, et in præsentia rex abesset, quo majore religione se receptum tueretur, filiam ejus parvulam arripuit, et cum ea se in sacrarium, quod summa colebatur cærimonia, conjecit. Inde non prius egressus est, quam rex eum data dextra in fidem reciperet. 5. Quam præstitit. Nam quum ab Atheniensibus et Lacedæmoniis exposceretur publice, supplicem non prodidit, monuitque, ut consuleret sibi: difficile enim esse, in tam propinquo loco tuto eum versari. Itaque Pydnam eum deduci jussit, et, quod satis

esset praesidii, dedit. 6. Hic in navem omnibus ignotus [nautis] adscendit. Quæ quum tempestate maxima Naxum ferretur, ubi tum Atheniensium erat exercitus; sensit Themistocles, si eo pervenisset, sibi esse pereundum. Hac necessitate coactus, domino navis, qui sit, aperit, multa pollicens, si se conservasset. 7. At ille, clarissimi viri captus misericordia, diem noctemque procul ab insula in salo navem tenuit in ancoris, neque quemquam ex ea exire passus est. Inde Ephesum pervenit, ibique Themistoclem exponit: cui ille pro meritis postea gratiam retulit.

IX. Scio, plerosque ita scripsisse, Themistoclem Xerxe regnante in Asiam transisse. Sed ego potissimum Thucydidi credo, quod ætate proximus erat, qui illorum temporum historiam reliquerunt, et ejusdem civitatis fuit. Is autem ait, ad Artaxerxem eum venisse, atque his verbis epistolam misisse: 2. *Themistocles veni ad te, qui plurima mala omnium Graiorum in domum tuam intuli, quum mihi necesse fuit, adversus patrem tuum bellare, patriamque meam defendere.* 3. *Idem multo plura bona feci, postquam in tuto ipse, et ille in periculo esse cepit. Nam quum in Asiam reverti vellet, praelio apud Salamina facto, literis eum certiores feci, id agi, ut pons, quem in Hellesponto fecerat, dissolveretur, atque ab hostibus circumiretur: quo nuntio ille periculo est liberatus.* 4. *Nunc autem ad te confugi, exagitatus a cuncta Græcia, tuam petens amicitiam: quam si ero adeptus, non minus me bonum amicum habebis, quam fortem inimicum ille expertus est. Ea autem rogo, ut de his rebus, de quibus tecum colloqui volo, annuum mihi tempus des, eoque transacto ad te venire patiaris.*

X. Hujus rex animi magnitudinem admirans, cupiensque talem virum sibi conciliari, veniam dedit. Ille omne id tempus literis sermonique Persarum

dedit : quibus adeo eruditus est, ut multo commodius dicatur apud regem verba fecisse, quam hi poterant, qui in Perside erant nati. 2. Hic quum multa regi esset pollicitus, gratissimumque illud, si suis uti consiliis vellet, illum Græciam bello oppressurum; magnis muneribus ab Artaxerxe donatus in Asiam rediit, domiciliumque Magnesiae sibi constituit. 3. Namque hanc urbem ei rex donarat, his quidem verbis, *quæ ei panem præberet*: ex qua regione quinquaginta talenta quotannis redibant; Lampsacum autem, *unde vinum sumeret*; Myuntem, *ex qua opsonium haberet*. Hujus ad nostram memoriam monumenta manserunt duo: sepulcrum prope oppidum, in quo est sepultus; statuæ in foro Magnesiae. 4. De cujus morte multimodis apud plerosque scriptum est; sed nos eundem potissimum Thucydidem auctorem probamus, qui illum ait Magnesiae morbo mortuum, neque negat, fuisse famam, venenum sua sponte sumpsisse, quum se, quæ regi de Græcia opprimenda pollicitus esset, præstare posse desperaret. Idem, ossa ejus clam in Attica ab amicis sepulta, quoniam legibus non concederetur, quod proditiōnis esset damnatus, memoriæ prodidit.

III.

ARISTIDES.

CAP. I. ARISTIDES, LYSIMACHI FILIUS, ATHENIENSIS, æqualis fere fuit Themistocli. Itaque cum eo de principatu contendit: namque obtrectarunt inter se.

2. In his autem cognitum est, quanto antestaret eloquentia innocentiae. Quamquam enim adeo excellabat Aristides abstinencia, ut unus post hominum memoriam, quod quidem nos audierimus, cognomine JUSTUS sit appellatus; tamen, a Themistocle collabefactus, testula illa exsilio decem annorum multatus est. 3. Qui quidem quum intelligeret, reprimi concitatum multitudinem non posse, cedensque animadvertisset quendam scribentem, ut patria pelleretur, quassisse ab eo dicitur, quare id faceret, aut quid Aristides commisisset, cur tanta poena dignus duceretur. 4. Cui ille respondit, se ignorare Aristidem; sed sibi non placere, quod ita cupide elaborasset, ut praeter ceteros Justus appellaretur. 5. Hic decem annorum legitimam poenam non pertulit. Nam postquam Xerxes in Græciam descendit, sexto fere anno, quam erat expulsus, populiscito in patriam restitutus est.

II. Interfuit autem pugnae navali apud Salamina, quae facta est prius, quam poena liberaretur. Idem praetor fuit Atheniensium apud Plataeas in proelio, quo Mardonius fusus, barbarorumque exercitus interfectus est. 2. Neque aliud est ullum hujus in re militari illustre factum, quam hujus imperii memoria; justitiae vero, et aequitatis, et innocentiae multa: in primis, quod ejus aequitate factum est, quum in communi classe esset Græciae simul cum Pausania, quo duce Mardonius erat fugatus, ut summa imperii maritimi ab Lacedaemoniis transferretur ad Athenienses. 3. Namque ante id tempus et mari et terra duces erant Lacedaemonii. Tum autem et intemperantia Pausaniae et justitia factum est Aristidis, ut omnes fere civitates Græciae ad Atheniensium societatem se applicarent, et adversus barbaros hos duces deligerent sibi.

III. Quos quo facilius repellerent, si forte bellum

renovare conarentur, ad classes ædificandas exercitus-
que comparandos quantum pecuniæ quæque civitas
daret, Aristides delectus est, qui constitueret, ejusque
arbitrio quadringena et sexagena talenta quotannis
Delum sunt collata. Id enim commune ærarium
esse voluerunt. Quæ omnis pecunia postero tem-
pore Athenas translata est. 2. Hic qua fuerit absti-
nencia, nullum est certius indicium, quam quod,
quum tantis rebus præfuisset, in tanta paupertate
decessit, ut, qui efferretur, vix reliquerit. 3. Quo
factum est, ut filiæ ejus publice alerentur, et de
communi ærario dotibus datis collocarentur. De-
cessit autem fere post annum quartum, quam The-
mistocles Athenis erat expulsus.

IV.

PAUSANIAS.

CAP. I.—PAUSANIAS, LACEDÆMONIUS, magnus
homo, sed varius in omni genere vitæ fuit. Nam ut
virtutibus eluxit, sic vitiis est obrutus. 2. Hujus
illustrissimum est proelium apud Plateas. Namque
illo duce Mardonius, satrapes regius, natione Medus,
regis gener, in primis omnium Persarum et manu
fortis et consilii plenus, cum ducentis millibus pedi-
tum, quos viritim legerat, et viginti equitum, haud ita
magna manu Græciæ fugatus est, eoque ipse dux
cecidit proelio. 3. Qua victoria elatus plurima
miscere cœpit, et majora concupiscere. Sed primum
in eo est reprehensus, quod ex præda tripodem
aureum Delphis posuisset, epigrammate scripto, in

quo erat hæc sententia: *Suo ductu barbaros apud Plateas esse deletos, ejusque victoriae ergo Apollini donum dedisse.* 4. Hos versus Lacedæmonii exsculperunt, neque aliud scripserunt, quam nomina earum civitatum, quarum auxilio Persæ erant victi.

II. Post id prælium eundem Pausaniam cum classe communi Cyprum atque Hellespontum miserunt, ut ex his regionibus barbarorum præsidia depelleret. 2. Pari felicitate in ea re usus, elatius se gerere cœpit, majoresque appetere res. Nam quum, Byzantio expugnato, cepisset complures Persarum nobiles, atque in his nonnullos regis propinquos, hos clam Xerxi remisit, simulans, ex vinculis publicis effugisse; et cum his Gongylum Eretriensem, qui litteras regi redderet, in quibus hæc fuisse scripta Thucydides memoriæ prodidit: 3. *Pausanias, duos Spartæ, quos Byzantii ceperat, postquam propinquos tuos cognovit, tibi muneri misit, seque tecum affinitate conjungi cupit. Quare, si tibi videtur, des ei filiam tuam nuptum.* 4. *Id si feceris, et Spartam et ceteram Græciam sub tuam potestatem, se adjuvante, te redacturum pollicetur. His de rebus si quid geri volueris, certum hominem ad eum mittas face, cum quo colloquatur.* 5. Rex, tot hominum salute, tam sibi necessariorum, magnopere gavisus, confestim cum epistola Artabazum ad Pausaniam mittit; in qua eum collaudat, ac petit, ne cui rei parcat ad ea perficienda, quæ pollicetur. Si fecerit, nullius rei a se repulsam laturum. 6. Hujus Pausanias voluntate cognita, alacrior ad rem gerendam factus, in suspicionem cecidit Lacedæmoniorum. In quo facto domum revocatus, accusatus capitis, absolvitur; multatur tamen pecunia: quam ob causam ad classem remissus non est.

III. At ille post non multo sua sponte ad exercitum rediit, et ibi non callida, sed dementi ratione

cogitata patefecit. Non enim mores patrios solum, sed etiam cultum vestitumque mutavit. 2. Apparatu regio utebatur, veste Medica; satellites Medi et Ægyptii sequebantur; epulabatur more Persarum luxuriosius, quam, qui aderant, perpeti possent; 3. aditum petentibus conveniendi non dabat; superbe respondebat, [et] crudeliter imperabat. Spartam redire nolebat. Colonas, qui locus in agro Troadis est, se contulerat: ibi consilia quum patriæ, tum sibi inimica capiebat. 4. Id postquam Lacedæmonii rescierunt, legatos ad eum cum scytala miserunt, in qua more illorum erat scriptum: *nisi domum reverteretur, se capitis eum damnaturos*. 5. Hoc nuntio commotus, sperans, se etiam tum pecunia et potentia instans periculum posse depellere, domum rediit. Huc ut venit, ab ephoris in vincula publica conjectus est. Licet enim legibus eorum cuivis ephoro hoc facere regi. Hinc tamen se expedivit. Neque eo magis carebat suspicione; nam opinio manebat, eum cum rege habere societatem. 6. Est genus quoddam hominum, quod Helotæ vocatur, quorum magna multitudo agros Lacedæmoniorum colit, servorumque munere fungitur. Hos quoque sollicitare spe libertatis existimabatur. 7. Sed quod harum rerum nullum erat apertum crimen, quo argui posset, non putabant, de tali tamque claro viro suspicionibus oportere judicari, et expectandum, dum se ipsa res aperiret.

IV. Interim Argilius quidam, adolescentulus, quem puerum Pausanias amore venereo dilexerat, quum epistolam ab eo ad Artabazum accepisset, eique in suspensionem venisset, aliquid in ea de se esse scriptum, quod nemo eorum redisset, qui super tali causa eodem missi erant, vincula epistolæ laxavit, signoque detracto cognovit, si pertulisset, sibi esse pereundum. 2. Erant in eadem epistola, quæ ad ea

pertinebant, quæ inter regem Pausaniamque conve-
nerant. Has ille litteras ephoris tradidit. 3. Non est
prætereunda gravitas Lacedæmoniorum hoc loco. Nam
ne hujus quidem indicio impulsus sunt, ut Pausaniam
comprehenderent; neque prius vim adhibendam
putaverunt, quam se ipse indicasset. 4. Itaque huic
indici, quid fieri vellent, præceperunt. Fanum
Neptuni est Tænari, quod violari nefas putant
Græci. Eo ille index confugit; in ara consedit.
Hanc juxta locum fecerunt sub terra, ex quo posset
audiri, si quis quid loqueretur cum Argilio. 5. Huc
ex ephoris quidam descenderunt. Pausanias, ut
audivit, Argilium confugisse in aram, perturbatus
eo venit. Quem quum supplicem dei videret in ara
sedentem, quærit, causæ quid sit tam repentino
consilio. Huic ille, quid ex litteris comperisset,
aperit. 6. Modo magis Pausanias perturbatus
orare cœpit, ne enuntiaret, nec se, meritum de illo
optime, proderet. Quodsi eam veniam sibi dedisset,
tantisque implicatum rebus sublevasset, magno esse
ei præmio futurum.

V. His rebus ephori cognitæ satius putaverunt,
in urbe eum comprehendi. Quo quum essent pro-
fecti, et Pausanias, placato Argilio, ut putabat, Lace-
dæmonem reverteretur: in itinere, quum jam in eo
esset, ut comprehenderetur, ex vultu cujusdam ephori,
qui eum admonere cupiebat, insidias sibi fieri intel-
lexit. 2. Itaque paucis ante gradibus, quam qui
sequebantur, in ædem Minervæ, quæ χαλκίαικος voca-
tur, confugit. Hinc ne exire posset, statim ephori val-
vas ejus ædis obstruxerunt, tectumque sunt demoliti,
quo facilius sub dio interiret. 3. Dicitur eo tempore
matrem Pausaniæ vixisse, eamque jam magno natu,
postquam de scelere filii comperit, in primis ad filium
claudendum lapidem ad introitum ædis attulisse. 4.
Sic Pausanias magnam belli gloriam turpi morte ma-

culavit. Hic quum semianimis de templo elatus esset, confestim animam efflavit. 5. Cujus mortui corpus quum eodem nonnulli dicerent inferri oportere, quoni, qui ad supplicium essent dati: displicuit pluribus, et procul ab eo loco infoderunt, quo erat mortuus. Inde posterius dei Delphici responso erutus, atque eodem loco sepultus, ubi vitam posuerat.

V.

CIMON.

CAP. I.—CIMON, MILTIADIS FILIUS, ATHENIENSIS, duro admodum initio usus est adolescentiæ. Nam quum pater ejus litem æstimatam populo solvere non potuisset, ob eamque causam in vinculis publicis decessisset, Cimon eadem custodia tenebatur, neque legibus Atheniensium emitte poterat, nisi pecuniam, qua pater multatus erat, solvisset. 2. Habebat autem in matrimonio sororem germanam suam, nomine Elpinicen, non magis amore, quam more ductus. Nam Atheniensibus licet eodem patre natas uxores ducere. 3. Hujus conjugii cupidus Callias quidam, non tam generosus, quam pecuniosus, qui magnas pecunias ex metallis fecerat, egit cum Cimone, ut eam sibi uxorem daret: id si impetrasset, se pro illo pecuniam soluturum. 4. Is quum talem conditionem aspernaretur, Elpinice negavit se passuram, Miltiadis progeniem in vinculis publicis interire, quoniam prohibere posset, seque Calliæ nupturam, si ea, quæ polliceretur, præstitisset.

II. Tali modo custodia liberatus Cimon celeriter ad principatum pervenit. Habebat enim satis eloquentiæ, summam liberalitatem, magnam prudentiam quum juris civilis, tum rei militaris, quod cum patre a puero in exercitiis fuerat versatus. Itaque hic et populum urbanum in sua tenuit potestate, et apud exercitum plurimum valuit auctoritate. 2. Primum imperator apud flumen Strymona magnas copias Thracum fugavit, oppidum Amphipolin constituit, eoque decem millia Atheniensium in coloniam misit. Idem iterum apud Mycalen Cypriorum et Phœnicum ducentarum navium classem devictam cepit: 3. eodemque die pari fortuna in terra usus est. Namque hostium navibus captis, statim ex classe copias suas eduxit, barbarorumque maximam vim uno concursu prostravit. 4. Qua victoria magna præda potitus quum domum reverteretur, quod jam nonnullæ insulæ propter acerbiteriam imperii defecerant, bene animatas confirmavit, alienatas ad officium redire coëgit. 5. Scyrum, quam eo tempore Dolopes incolebant, quod contumacius se gesserant, vacuefecit, sessores veteres urbe insulaque ejecit, agros civibus divisit. Thasios opulentia fretos suo adventu fregit. His ex manubiis Athenarum arx, qua ad meridiem vergit, est ornata.

III. Quibus rebus quum unus in civitate maxime floreret, incidit in eandem invidiam, in quam pater suus ceterique Atheniensium principes. Nam testarum suffragiis, quod illi *δοτραπεμόν* vocant, decem annorum exsilio multatus est. 2. Cujus facti celerius Athenienses, quam ipsum, pœnituit. Nam quum ille forti animo Lacedæmonii Atheniensibus indixisset, bellumque Lacedæmonii Atheniensibus indixissent; confestim notæ ejus virtutis desiderium consecutum est. 3. Itaque post annum quintum, quam expulsus erat, in patriam revocatus est. Ille, quod hospitio

Lacedæmoniorum utebatur, satius existimans, eos et cives suos inter se una voluntate consentire, quam armis contendere, Lacedæmonem sua sponte est profectus, pacemque inter duas potentissimas civitates conciliavit. 4. Post, neque ita multo, Cyprum cum ducentis navibus imperator missus, quum ejus majorem partem insulæ devicisset, in morbum implicitus, in oppido Citio est mortuus.

IV. Hunc Athenienses non solum in bello, sed et in pace, diu desideraverunt. Fuit enim tanta liberalitate, quum compluribus locis prædia hortosque haberet, ut nunquam in eis custodem imposuerit fructus servandi gratia, ne quis impediretur, quo minus ejus rebus, quibus quisque vellet, frueretur. 2. Semper eum pedisequi cum nummis sunt secuti, ut, si quis opis ejus indigeret, haberet, quod statim daret, ne differendo videretur negare. Sæpe, quum aliquem offensum fortuna videret minus bene vestitum, suum amiculum dedit. 3. Quotidie sic cœna ei coquebatur, ut, quos invocatos vidisset in foro, omnes devocaret: quod facere nullum diem prætermittebat. Nulli fides ejus, nulli opera, nulli res familiaris defuit; multos locupletavit; complures pauperes mortuos, qui, unde efferrentur, non reliquissent, suo sumtu extulit. 4. Sic se gerendo minime est mirandum, si et vita ejus fuit secura, et mors acerba.

VI.

LYSANDER.

CAP. I.—LYSANDER, LACEDÆMONIUS, magnam reliquit sui famam, magis felicitate, quam virtute par-

tam. Athenienses enim in Peloponnesios sexto et vice-
 simo anno bellum gerentes confecisse apparet. 2. Nec,
 qua ratione consecutus sit, latet. Non enim virtute
 sui exercitus, sed immodestia factum adversariorum,
 qui, quod dicto audientes imperatoribus suis non
 erant, dispalati in agris, relictis navibus, in hostium
 venerunt potestatem. Quo facto Athenienses se
 Lacedæmoniis dediderunt. 3. Hac victoria Lysander
 elatus, quum antea semper factiosus audaxque
 fuisset, sic sibi indulxit, ut ejus opera in maximum
 odium Græciæ Lacedæmonii pervenerint. 4. Nam
 quum hanc causam Lacedæmonii dictitassent sibi
 esse belli, ut Atheniensium impotentem dominati-
 onem refringerent, postquam apud Ægos flumen
 Lysander classis hostium est potitus, nihil aliud
 molitus est, quam ut omnes civitates in sua teneret
 potestate, quum id se Lacedæmoniorum causa facere
 simularet. 5. Namque undique, qui Atheniensium
 rebus studuissent, ejectis, decem delegerat in unaqua-
 que civitate, quibus summum imperium potestatemque
 omnium rerum committeret. Horum in numerum
 nemo admittebatur, nisi qui aut ejus hospitio conti-
 neretur, aut se illius fore proprium fide confirmarat.

II. Ita decemvirali potestate in omnibus urbibus
 constituta, ipsius nutu omnia gerebantur. Cujus
 de crudelitate ac perfidia satis est unam rem ex-
 empli gratia proferre, ne de eadem plura enume-
 rando defatigemus lectores. 2. Victor ex Asia
 quum reverteretur, Thasumque devertisset, quod ea
 civitas præcipua fide fuerat erga Athenienses, pro-
 inde ac si iidem firmissimi solerent esse amici, qui
 constantes fuissent inimici, eam pervertere con-
 cupivit. 3. Vidit autem, nisi in eo occultasset
 voluntatem, futurum, ut Thasii dilaberentur, con-
 sulerentque rebus suis. Itaque****

(*Desunt non pauca.*)

III. Itaque hi decemviralem potestatem ab illo constitutam sustulerunt. Quo dolore incensus, iniit consilia, reges Lacedæmoniorum tollere. Sed sentiebat, id se sine ope deorum facere non posse, quod Lacedæmonii omnia ad oracula referre consueverant. 2. Primum Delphos corrumpere est conatus. Quum id non potuisset, Dodonam adortus est. Hinc quoque repulsus, dixit se vota suscepisse, quæ Jovi Hammoni solveret, existimans se Afros facilius corrupturum. 3. Hac spe quum profectus esset in Africam, multum eum antistites Jovis fefellerunt. Nam non solum corrumpi non potuerunt, sed etiam legatos Lacedæmonem miserunt, qui Lysandrum accusarent, quod sacerdotes fani corrumpere conatus esset. 4. Accusatus hoc crimine, iudicumque absolutus sententiis, Orchomeniis missus subsidio, occisus est a Thebanis apud Haliartum. 5. Quam vere de eo foret iudicatum, oratio indicio fuit, quæ post mortem in domo ejus reperta est, in qua suadet Lacedæmoniis, ut, regia potestate dissoluta, ex omnibus dux eligatur ad bellum gerendum; sed ita scripta, ut deorum videretur congruere sententiæ, quam ille se habiturum, pecunia fidens, non dubitabat. Hanc ei scripsisse Cleon Halicarnasseus dicitur.

IV. Atque hoc loco non est prætereundum factum Pharnabazi, satrapis regii. Nam quum Lysander præfectus classis in bello multa crudeliter avareque fecisset, deque his rebus suspicaretur ad cives suos esse perlatum, petiit a Pharnabazo, ut ad ephoros sibi testimonium daret, quanta sanctitate bellum gessisset sociosque tractasset, deque ea re accurate scriberet: magnam enim ejus auctoritatem in ea re futuram. 2. Huic ille liberaliter pollicetur; librum gravem multis verbis conscripsit, in quo summis eum effert laudibus. Quem quum legisset probassetque, dum signatur,

alterum pari magnitudine, tanta similitudine, ut discerni non posset, signatum subjecit, in quo accuratissime ejus avaritiam perfidiamque accusarat. 3. Hinc Lysander domum quum redisset, postquam de suis rebus gestis apud maximum magistratum, quæ voluerat, dixerat, testimonii loco librum a Pharnabazo datum tradidit. Hunc, submoto Lysandro, quum ephori cognosserent, ipsi legendum dederunt. Ita ille imprudens ipse suus fuit accusator.

VII.

ALCIBIADES.

CAP. I.—ALCIBIADES, CLINIÆ FILIUS, ATHENIENSIS. In hoc natura, quid efficere posset, videtur experta. Constat enim inter omnes, qui de eo memoriae prodiderunt, nihil illo fuisse excellentius, vel in vitiis, vel in virtutibus. 2. Natus in amplissima civitate, summo genere, omnium ætatis suæ multo formosissimus, ad omnes res aptus, consiliique plenus: [namque imperator fuit summus et mari et terra;] disertus, ut imprimis dicendo valeret, quod tanta erat commendatio oris atque orationis, ut nemo ei dicendo posset resistere; 3. dives; quum tempus posceret, laboriosus, patiens, liberalis, splendidus non minus in vita, quam victu; affabilis, blandus, temporibus callidissime inserviens. 4. Idem, simul ac se remiserat, neque causa suberat, quare animi laborem perferret, luxuriosus, dissolutus, libidinosus, intemperans reperiebatur, ut omnes admirarentur, in uno homine tantam esse dissimilitudinem tamque diversam naturam.

II. *Educatus est in domo Periclis: privignus enim ejus fuisse dicitur; eruditus a Socrate. Socerum habuit Hipponicum, omnium Græca lingua loquentium ditissimum, ut, si ipse fingere vellet, neque plura bona reminisci, neque majora posset consequi, quam vel fortuna vel natura tribuerat. 2. Ineunte adolescentia amatus est a multis more Græcorum: in eis a Socrate, de quo mentionem facit Plato in Symposio. Namque eum induxit commemorantem, se pernoctasse cum Socrate, neque aliter ab eo surrexisse, ac filius a parente debuerit. 3. Posteaquam robustior est factus, non minus multos amavit, in quorum amore, quoad licitum est, odiosa multa delicate jocoseque fecit: quæ referremus, nisi majora potioraque haberemus.*

III. *Bello Peloponnesio hujus consilio atque auctoritate Athenienses bellum Syracusanis indixerunt: ad quod gerendum ipse dux delectus est; duo præterea collegæ dati, Nicias et Lamachus. 2. Id quum appareretur, prius quam classis exiret, accidit, ut una nocte omnes Hermæ, qui in oppido erant Athenis, dejicerentur, præter unum, qui ante januam erat Andocidis. Itaque ille postea Mercurius Andocides vocitatus est. 3. Hoc quum appareret non sine magna multorum consensione esse factum, quod non ad privatam, sed ad publicam rem pertineret, magnus multitudini timor est injectus, ne qua repentina vis in civitate existeret, quæ libertatem opprimeret populi. 4. Hoc maxime convenire in Alcibiadem videbatur, quod et potentior et major, quam privatus, existimabatur. Multos enim liberalitate devinxerat, plures etiam opera forensi suos reddiderat. 5. Quare fiebat, ut omnium oculos, quotiescumque in publicum prodisset, ad se converteret, neque ei par quisquam in civitate poneretur. Itaque non solum spem in eo habebant maximam, sed etiam timorem, quod et obesse plu-*

rimum et prodesse poterat. 6. Adspergebatur etiam infamia, quod in domo sua facere mysteria dicebatur: quod nefas erat more Atheniensium; idque non ad religionem, sed ad conjurationem pertinere existimabatur.

IV. Hoc crimine in concione ab inimicis compellabatur. Sed instabat tempus ad bellum proficiscendi. Id ille intuens, neque ignorans civium suorum consuetudinem, postulabat, si quid de se agi vellent, potius de præsente quæstio haberetur, quam absens invidia crimine accusaretur. 2. Inimici vero ejus quiescendum in præsenti, quia noceri non posse intelligebant, et illud tempus expectandum decreverunt, quo exisset, ut sic absentem aggrederentur: itaque fecerunt. 3. Nam postquam in Siciliam eum pervenisse crediderunt, absentem, quod sacra violasset, reum fecerunt. Qua de re quum ei nuntius a magistratu in Siciliam missus esset, ut domum ad causam dicendam rediret, essetque in magna spe provinciæ bene administrandæ; non parere noluit, et in tirimem, quæ ad eum deportandum erat missa, ascendit. 4. Hac Thurios in Italiam pervectus, multa secum reputans de immoderata civium suorum licentia crudelitæque erga nobiles, utilissimum ratus, impendentem evitare tempestatem, clam se a custodibus subduxit, et inde primum Elidem, deinde Thebas venit. 5. Postquam autem se capitis damnatum, bonis publicatis, audivit, et, id quod usu venerat, Eumolpidas sacerdotes a populo coactos, ut se deberent, ejusque devotionis, quo testator esset memoria, exemplum, in pila lapidea incisum, esse positum in publico, Lacedæmonem demigravit. 6. Ibi, ut ipse prædicare consueverat, non adversus patriam, sed inimicos suos bellum gessit, quod iidem hostes essent civitati. Nam quum intelligerent, se plurimum prodesse posse reipublicæ, ex ea ejecisse, plusque iræ

susæ, quam utilitati communi, paruisse. 7. Itaque hujus consilio Lacedæmonii cum Persarum rege amicitiam fecerunt; deinde Deceleam in Attica munierunt, præsidioque ibi perpetuo posito in obsidione Athenas tenuerunt. Ejusdem opera Ioniam a societate averterunt Atheniensium. Quo facto multo superiores bello esse cœperunt.

V. Neque vero his rebus tam amici Alcibiadi sunt facti, quam timore ab eo alienati. Nam quum acerrimi viri præstantem prudentiam in omnibus rebus cognoscerent, pertimuerunt, ne caritate patris ductus aliquando ab ipsis descisceret et cum suis in gratiam rediret. Itaque tempus ejus interficiendi quærere instituerunt. 2. Id Alcibiadi diutius celari non potuit: erat enim ea sagacitate, ut decipi non posset, præsertim quum animum attendisset ad cavendum. Itaque ad Tissaphernem, præfectum regis Darii, se contulit. 3. Cujus quum in intimam amicitiam pervenisset, et Atheniensium, male gestis in Sicilia rebus, opes senescere, contra Lacedæmoniorum crescere videret, initio, cum Pisandro prætore, qui apud Samum exercitum habebat, per internuntios colloquitur, et de reditu suo facit mentionem. Erat enim eodem, quo Alcibiades, sensu, populi potentia non amicus, et optimatum fautor. 4. Ab hoc destitutus, primum per Thrasybulum, Lyci filium, ab exercitu recipitur, prætorque fit apud Samum; post, suffragante Theramene, populiscito restituitur, parique absens imperio præficitur simul cum Thrasybulo et Theramene. 5. Horum imperio tanta commutatio rerum facta est, ut Lacedæmonii, qui paullo ante victores viguerant, perterriti pacem peterent. Victi enim erant quinque præliis terrestribus, tribus navalibus, in quibus ducentas naves triremes amiserant, quæ captæ in hostium venerant potestatem. 6. Alcibiades simul cum collegis receperat Ioniam,

Hellespontum, multas præterea urbes Græcas, quæ in ora sitæ sunt Asiæ, quarum expugnarant complures, in his Byzantium; neque minus multas consilio ad amicitiam adjunxerant, quod in captos clementia fuerant usi. 7. Ita præda onusti, locupletato exercitu, maximis rebus gestis, Athenas venerunt.

VI. His quum obviam universa civitas in Piræeum descendisset, tanta fuit omnium expectatio visendi Alcibiadis, ut ad ejus triremem vulgus conflueret, proinde ac si solus advenisset. 2. Sic enim populo erat persuasum, et adversas superiores, et præsentis secundas res accidisse ejus opera. Itaque et Siciliæ amissum, et Lacedæmoniorum victorias culpæ suæ tribuebant, quod talem virum e civitate expulissent. Neque id sine causa arbitrari videbantur. Nam postquam exercitui præesse cõperat, neque terra neque mari hostes pares esse potuerant. 3. Hic ut e navi egressus est, quamquam Theramenes et Thrasybulus eisdem rebus præfuerant, simulque venerant in Piræeum, tamen unum illum omnes prosequiebantur, et, id quod numquam antea usu venerat, nisi Olympiæ victoribus, coronis aureis aeneisque vulgo donabatur. Ille lacrimans talem benevolentiam civium suorum accipiebat, reminiscens pristini temporis acerbitatem. 4. Postquam astu venit, concione advocata sic verba fecit, ut nemo tam ferus fuerit, quin ejus casum lacrimarit, inimicumque his se ostenderit, quorum opera patria pulsus fuerat, proinde ac si alius populus, non ille ipse, qui tum flebat, eum sacrilegii damnasset. 5. Restituta ergo huic sunt publice bona; iidemque illi Eumolpidæ sacerdotes rursus resacrare sunt coacti, qui eum devoverant; pilæque illæ, in quibus devotio fuerat scripta, in mare præcipitata.

VII. Hæc Alcibiadi lætitia non nimis fuit diuturna. Nam quum ei omnes essent honores decreti, totaque respublica domi bellicque tradita, ut unius arbitrio

gereretur; et ipse postulasset, ut duo sibi collega darentur, Thrasybulus et Adimantus, neque id negatum esset: classe jam in Asiam profectus, quod apud Cymen minus ex sententia rem gesserat, in invidiam recidit. 2. Nihil enim eum non efficere posse ducebant. Ex quo fiebat, ut omnia minus prospere gesta ejus culpæ tribuerent, quum eum aut negligenter aut malitiose fecisse loquerentur: sicut tum accidit. Nam corruptum a rege capere Cymen noluisse arguebant. 3. Itaque huic maxime putamus malo fuisse nimiam opinionem ingenii atque virtutis. Timebatur enim non minus, quam diligebatur, ne, secunda fortuna magnisque opibus elatus, tyrannidem concupisceret. Quibus rebus factum est, ut absentia magistratum abrogarent, et alium in ejus locum substituerent. 4. Id ille ut audivit, domum reverti noluit, et se Pactyen contulit, ibique tria castella communiit, Bornos, Bisanthen, Neontichos; manumque collecta primus Græciæ privatus in Thraciam introiit, gloriosius existimans, barbarorum præda locupletari, quam Graiorum. Qua ex re creverat quum fama, tum opibus, magnamque amicitiam sibi cum quibusdam regibus Thraciæ pepererat.

VIII. Neque tamen a caritate patriæ potuit recedere. Nam quum apud Ægos flumen Philocles, prætor Atheniensium, classem constituisset suam, neque longe abesset Lysander, prætor Lacedæmoniorum, qui in eo erat occupatus, ut bellum quam diutissime duceret, quod ipsis pecunia a rege suppeditabatur, contra Atheniensibus exhaustis præter arma et naves nihil erat super: 2. Alcibiades ad exercitum venit Atheniensium, ibique præsentem vulgo agere coepit, si vellent, se coacturum Lysandrum aut dimicare, aut pacem petere: Lacedæmonios eo nolle configere classe, quod pedestribus copiis plus, quam navibus, valerent; 3. sibi autem esse facile, Seuthen,

regem Thracum, deducere, ut eos terra depelleret: quo facto necessario aut classe conflicturos, aut bellum composituros. 4. Id etsi vere dictum Philocles animadvertibat, tamen postulata facere noluit, quod sentiebat, se, Alcibiade recepto, nullius momenti apud exercitum futurum, et, si quid secundi evenisset, nullam in ea re suam partem fore; contra ea, si quid adversi accidisset, se unum ejus delicti futurum reum. 5. Ab hoc discedens Alcibiades, *Quoniam*, inquit, *victoriæ patriæ repugnas, illud moneo, justa hostes castra habes nautica: periculum est enim, ne immodestia militum nostrorum occasio detur Lysandro nostri opprimendi exercitus.* 6. Neque ea res illum fefellit. Nam Lysander, quum per speculatores comperisset, vulgum Atheniensium in terram prædatum exisse, navesque pæne inanes relictas, tempus rei gerendæ non dimisit, eoque impetu totum bellum delevit.

IX. At Alcibiades, victis Atheniensibus non satis tuta eadem loca sibi arbitratus, penitus in Thraciam se supra Propontidem abdidit, sperans, ibi facillime suam fortunam oculi posse. Falso. 2. Nam Thraces, postquam eum cum magna pecunia venisse senserunt, insidias fecerunt. Qui ea, quæ apportarat, abstulerunt, ipsum capere non potuerunt. 3. Ille cernens, nullum locum sibi tutum in Græcia propter potentiam Lacedæmoniorum, ad Pharnabazum in Asiam transiit: quem quidem adeo sua cepit humanitate, ut eum nemo in amicitia antecederet. Namque ei Grunium dederat in Phrygia castrum, ex quo quinquagena talenta vectigalis capiebat. 4. Qua fortuna Alcibiades non erat contentus, neque Athenas victas Lacedæmoniis servire poterat pati. Itaque ad patriam liberandam omni ferebatur cogitatione. 5. Sed videbat, id sine rege Persarum non posse fieri: ideoque eum amicum sibi cupiebat adjungi; neque dubitabat, facile se consecuturum, si modo ejus con-

veniendi habuisset potestatem. Nam Cyrum fratrem ei bellum clam parare, Lacedæmoniis adjuvantibus, sciebat: id si aperuisset, magnam se initurum gratiam videbat.

X. Hæc quum moliretur, peteretque a Pharnabazo, ut ad regem mitteretur, eodem tempore Critias ceterique tyranni Atheniensium certos homines ad Lysandrum in Asiam miserunt, qui eum certiores facerent, nisi Alcibiadem sustulisset, nihil earum rerum fore ratum, quas ipse Athenis constituisset. Quare, si suas res gestas manere vellet, illum persequeretur. 2. His Laco rebus commotus statuit, accuratius sibi agendum cum Pharnabazo. Huic ergo renuntiat, quæ regi cum Lacedæmoniis essent, irrita futura, nisi Alcibiadem vivum aut mortuum tradidisset. 3. Non tulit hoc satrapes, et violare clementiam, quam regis opes minui, maluit. Itaque misit Sysamithren et Bagæum ad Alcibiadem interficiendum, quum ille esset in Phrygia, iterque ad regem compararet. 4. Missi clam vicinitati, in quatum Alcibiades erat, dant negotium, ut eum interficiant. Illi quum ferro aggredi non auderent, noctu ligna contulerunt circa casam eam, in qua quiescebat, eamque succenderunt, ut incendio conficerent, quem manu superari posse diffidebant. 5. Ille autem ut sonitu flammæ est excitatus, etsi gladius ei erat subductus, familiaris sui subalare telum eripuit. Namque erat cum eo quidam ex Arcadia hospes, qui numquam discedere voluerat. Hunc sequi se jubet, et id, quod in præsentia vestimentorum fuit, arripuit. His in ignem ejectis, flammæ vim transiit. 6. Quem ut barbari incendium effugisse viderunt, telis eminus missis interfecerunt, caputque ejus ad Pharnabazum retulerunt. At mulier, quæ cum eo vivere consuebat, muliebri sua veste contextum ædificii incendio mortuum cremavit, quod ad vivum interimendum erat

comparatum. Sic Alcibiades, annos circiter quadraginta natus, diem obiit supremum.

XI. Hunc infamatum a plerisque tres gravissimi historici summis laudibus extulerunt: Thucydides, qui ejusdem ætatis fuit; Theopompus, qui post aliquanto natus, et Timæus: qui quidem duo maledicentissimi, nescio quo modo, in illo uno laudando conscierunt. 2. Namque ea, quæ supra diximus, de eo prædicarunt, atque hoc amplius: quum Athenis, splendidissima civitate, natus esset, omnes splendore ac dignitate superasse vitæ; 3. postquam inde expulsus Thebas venerit, adeo studiis eorum inservisse, ut nemo eum labore corporisque viribus posset æquiparare (omnes enim Bœotii magis firmitati corporis, quam ingenii acumini inserviunt); 4. eundem apud Lacedæmonios, quorum moribus summa virtus in patientia ponebatur, sic duritiæ se dedisse, ut parsimonia victus atque cultus omnes Lacedæmonios vinceret; fuisse apud Thracas, homines vinolentos rebusque venereis deditos: hos quoque in his rebus antecessisse; 5. venisse ad Persas, apud quos summa laus esset fortiter venari, luxuriose vivere: horum sic imitatum consuetudinem, ut illi ipsi eum in his maxime admirarentur. 6. Quibus rebus effecisse, ut, apud quoscumque esset, princeps poneretur, habereturque carissimus. Sed satis de hoc; reliquos ordiamur.

VIII.

THRASYBULUS.

CAP. I.—THRASYBULUS, LYCI FILIUS, ATHENIENSIS. Si per se virtus sine fortuna ponderanda sit, dubito, an hunc primum omnium ponam. Illud sine dubio: neminem huic præfero fide, constantia, magnitudine animi, in patriam amore. 2. Nam quod multi voluerunt, pauci potuerunt, ab uno tyranno patriam liberare; huic contigit, ut a triginta oppressam tyrannis ex servitute in libertatem vindicaret. 3. Sed, nescio quo modo, quum eum nemo anteiret virtutibus, multi nobilitate præcucurrerunt. Primum Peloponnesio bello multa hic sine Alcibiade gessit, ille nullam rem sine hoc: quæ ille universa naturali quodam bono fecit lucri. 4. Sed illa tamen omnia communia imperatoribus cum militibus et fortuna, quod in prælii concursu abit res a consilio ad vires cujusque pugnantium. Itaque jure suo nonnulla ab imperatore miles, plurima vero fortuna vindicat, seque hic plus valuisse, quam ducis prudentiam, vere potest prædicare. 5. Quare illud magnificentissimum factum proprium est Thrasybuli. Nam quum triginta tyranni, præpositi a Lacedæmoniis, servitute oppressas tenerent Athenas, plurimos cives, quibus in bello parserat fortuna, partim patria expulissent, partim interfecissent, plurimorum bona publicata inter se divisissent: non solum princeps, sed et solus initio bellum his indixit.

II. Hic enim quum Phylen confugisset, quod est castellum in Attica munitissimum, non plus habuit secum, quam triginta de suis. Hoc initium fuit salu-

tis Actæorum; hoc robur libertatis clarissimæ civitatis. 2. Neque vero hic non contemptus est primo a tyrannis, atque ejus solitudo. Quæ quidem res et illis contemnentibus pernicipi, et huic despecto saluti fuit. Hæc enim illos ad persequendum segnes, hos autem, tempore ad comparandum dato, fecit robustiores. 3. Quo magis præceptum illud omnium in animis esse debet: nihil in bello oportere contemni; nec sine causa dici, matrem timidi flere non solere. 4. Neque tamen pro opinione Thrasybuli auctæ sunt opes. Nam jam tum illis temporibus fortius boni pro libertate loquebantur, quam pugnabant. 5. Hinc in Piræeum transiit, Munychiamque munivit. Hanc bis tyranni oppugnare sunt adorti: ab eaque turpiter repulsi protinus in urbem, armis impedimentisque amissis, refugerunt. 6. Usus est Thrasybulus non minus prudentia, quam fortitudine. Nam cedentes violari vetuit: cives enim civibus parcere æquum censebat. Neque quisquam est vulneratus, nisi qui prior impugnare voluit. Neminem jacentem veste spoliavit; nihil attigit, nisi arma, quorum indigebat, et quæ ad victum pertinebant. 7. In secundo prælio cecidit Critias, dux tyrannorum, quum quidem ex adversus Thrasybulum fortissime pugnaret.

III. Hoc dejecto Pausanias venit Atticis auxilio, rex Lacedæmoniorum. Is inter Thrasybulum et eos, qui urbem tenebant, fecit pacem his conditionibus: ne qui præter triginta tyrannos et decem, qui postea prætores creati superioris more crudelitatis erant usi, afficerentur exsilio; neve bona publicarentur; reipublicæ procuratio populo redderetur. 2. Præclarum hoc quoque Thrasybuli, quod, reconciliata pace, quum plurimum in civitate posset, legem tulit: ne quis ante actarum rerum accusaretur, neve multaretur; eamque illi [legem] oblivionis appellarunt. 3. Neque vero hanc tantum ferendam curavit, sed etiam, ut

valeret, effecit. Nam quum quidam ex his, qui simul cum eo in exilio fuerant, cædem facere eorum vellent, cum quibus in gratiam reditum erat publice, prohibuit, et id, quod pollicitus erat, præstitit.

IV. Huic pro tantis meritis honoris corona a populo data est, facta duabus virgulis oleaginis; quam quod amor civium, non vis expresserat, nullam habuit invidiam, magnæque fuit gloria. 2. Bene ergo Pittacus ille, qui septem sapientum numero est habitus, quum ei Mytilenæsi multa millia jugerum agri munera darent, *Nolite, oro vos, inquit, id mihi dare, quod multi invideant, plures etiam concupiscant. Quare ex istis nolo amplius, quam centum jugera, quæ et meam animi æquitatem et vestram voluntatem indicent.* Nam parva munera diutina, locupletia non propria esse consueverunt. 3. Illa igitur corona contentus Thrasybulus neque amplius requisivit, neque quemquam honore se antecessisse existimavit. 4. Hic sequenti tempore, quum prætor classem ad Ciliciam appulisset, neque satis diligenter in castris ejus agerentur vigiliæ, a barbaris, ex oppido noctu eruptione facta, in tabernaculo interfectus est.

IX.

CONON.

CAP. I.—CONON, ATHENIENSIS, Peloponnesio bello accessit ad rempublicam, in eoque ejus opera magni fuit. Nam et prætor pedestribus exercitibus præfuit, et præfectus classis res magnas mari gessit. Quas ob causas præcipuus ei honos habitus est. Namque omnibus unus insulis præfuit: in qua potestate

Pheras cepit, coloniam Lacedæmoniorum. 2. Fuit etiam extremo Peloponnesio bello prætor, quum apud Ægos flumen copiæ Atheniensium a Lysandro sunt devictæ. Sed tum abfuit, eoque pejus res administrata est. Nam et prudens rei militaris, et diligens erat imperii. 3. Itaque nemini erat his temporibus dubium, si adfuisset, illam Athenienses calamitatem accepturos non fuisse.

II. Rebus autem afflictis, quum patriam obsideri audisset, non quæsit, ubi ipse tuto viveret, sed unde præsidio posset esse civibus suis. Itaque contulit se ad Pharnabazum, satrapen Ionæ et Lydiæ, eundemque generum regis et propinquum: apud quem ut multum gratia valeret, multo labore multisque effecit periculis. 2. Nam quum Lacedæmonii, Atheniensibus devictis, in societate non manerent, quam cum Artaxerxe fecerant, Agesilaumque bellatum misissent in Asiam, maxime impulsus a Tissapherne, qui ex inimicis regis ab amicitia ejus defecerat, et cum Lacedæmoniis coierat societatem: hunc adversus Pharnabazum habitus est imperator; re quidem vera exercitui præfuit Conon, ejusque omnia arbitrio gesta sunt. 3. Hic multum ducem summum Agesilaum impedivit, sæpeque ejus consiliis obstitit; neque vero non fuit apertum, si ille non fuisset, Agesilaum Asiam Tauro tenus regi fuisse erepturum. 4. Qui posteaquam domum a suis civibus revocatus est, quod Boëotii et Athenienses Lacedæmoniis bellum indixerant, Conon nihilo secius apud præfectos regis versabatur, hisque omnibus maximo erat usui.

III. Defecerat a rege Tissaphernes, neque id tam Artaxerxi, quam ceteris, erat apertum. Multis enim magnisque meritis apud regem, etiam quum in officio non maneret, valebat. Neque id mirandum, si non facile ad credendum adducebatur, reminiscens, ejus se opera Cyrum fratrem superasse. 2. Hujus accu-

sandi gratia Conon a Pharnabazo ad regem missus, posteaquam venit, primum ex more Persarum ad chiliarchum, qui secundum gradum imperii tenebat, Tithrausten accessit, seque ostendit cum rege colloqui velle. Nemo enim sine hoc admittitur. 3. Huic ille, *Nulla, inquit, mora est; sed tu delibera, utrum colloqui malis, an per litteras agere, quæ cogitas. Necesse est enim, si in conspectum veneris, venerari te regem* (quod *προσκυεῖν* illi vocant). *Hoc si tibi grave est, per me nihilo secius editis mandatis conficies, quod studes.* 4. Tum Conon, *Mihi vero, inquit, non est grave, quemvis honorem habere regi: sed vereor, ne civitati meæ sit opprobrio, si, quum ex ea sim profectus, quæ ceteris gentibus imperare consueverit, potius barbarorum, quam illius, more fungar.* Itaque huic, quæ volebat, scripta tradidit.

IV. Quibus cognitis, rex tantum auctoritate ejus motus est, ut et Tissaphernem hostem judicaverit, et Lacedæmonios bello persequi jusserit, et ei permiserit, quem vellet, eligere ad dispensandam pecuniam. Id arbitrium Conon negavit sui esse consilii, sed ipsius, qui optime suos nosse deberet; sed se suadere, Pharnabazo id negotii daret. 2. Hinc magnis muneribus donatus ad mare est missus, ut Cypriis, et Phœnicibus, ceterisque maritimis civitatibus naves longas imperaret, classemque, qua proxima æstate mare tueri posset, compararet: dato adjutore Pharnabazo, sicut ipse voluerat. 3. Id ut Lacedæmoniis est nuntiatum, non sine cura rem administrarunt, quod majus bellum imminere arbitrabantur, quam si cum barbaro solum contenderent. Nam ducem fortem prudentemque regis opibus præfuturum ac secum dimicaturum videbant, quem neque consilio, neque copiis superare possent. 4. Hac mente magnam contrahunt classem; proficiscuntur Pisandro duce. Hos Conon apud Cnidum adortus magno prælio fugat,

multas naves capit, complures deprimit. Qua victoria non solum Athenæ, sed etiam cuncta Græcia, quæ sub Lacedæmoniorum fuerat imperio, liberata est. 5. Conon cum parte navium in patriam venit, muros dirutos a Lysandro, utrosque et Piræei et Athenarum, reficiendos curat, pecuniæque quinquaginta talenta, quæ a Pharnabazo acceperat, civibus suis donat.

V. Accidit huic, quod ceteris mortalibus, ut inconsideratio in secunda, quam in adversa esset fortuna. Nam classe Peloponnesiorum devicta quum ultum se injurias patriæ putaret, plura concupivit, quam efficere potuit. 2. Neque tamen ea non pia et probanda fuerunt, quod potius patriæ opes augeri, quam regis, maluit. Nam quum magnam auctoritatem sibi pugna illa navali, quam apud Cnidum fecerat, constituisset, non solum inter barbaros, sed etiam omnes Græciæ civitates, clam dare operam cœpit, ut Ioniam et Æoliam restitueret Atheniensibus. 3. Id quum minus diligenter esset celatum, Tiribazus, qui Sardibus præerat, Cononem evocavit, simulans, ad regem eum se mittere velle magna de re. Hujus nuntio parens quum venisset, in vincula coniectus est, in quibus aliquamdiu fuit. 4. Inde nonnulli eum ad regem abductum ibique periisse scriptum reliquerunt. Contra ea Dinon historicus, cui nos plurimum de Persicis rebus credimus, effugisse scripsit: illud addubitat, utrum Tiribazo sciente an imprudente sit factum.

X.

DION.

CAP. I.—DION, HIPPARINI FILIUS, SYRACUSANUS, nobili genere natus, utraque implicatus tyrannide Dionysiorum. Namque ille superior Aristomachen, sororem Dionis, habuit in matrimonio: ex qua duos filios, Hipparinum et Nysæum, procreavit; totidemque filias, nomine Sophrosynen et Areten: quarum priorem Dionysio filio, eidem, cui regnum reliquit, nuptum dedit, alteram, Areten, Dioni. 2. Dion autem præter nobilem propinquitatem generosamque majorum famam multa alia ab natura habuit bona: in his ingenium docile, come, aptum ad artes optimas; magnam corporis dignitatem, quæ non minimum commendatur; magnas præterea divitias a patre relictas, quas ipse tyranni muneribus auxerat. 3. Erat intimus Dionysio priori, neque minus propter more, quam affinitatem. Namque etsi Dionysii crudelitas ei displicebat, tamen saluum [esse] propter necessitudinem, magis etiam suorum causa, studebat. Aderat in magnis rebus, ejusque consilio multum movebatur tyrannus, nisi qua in re major ipsius cupiditas intercesserat. 4. Legationes vero omnes, quæ essent illustriores, per Dionem administrabantur: quas quidem ille diligenter obeundo, fideliter administrando crudelissimum nomen tyranni, sua humanitate tegebat. 5. Hunc a Dionysio misum Carthaginienses suspexerunt, ut neminem umquam Græca lingua loquentem magis sint admirati.

II. Neque vero hæc Dionysium fugiebant. Nam, quanto esset sibi ornamento, sentiebat. Quo fiebat,

ut uni huic maxime indulgeret, neque eum secus diligeret, ac filium. 2. Qui quidem, quum, Platonem Tarentum venisse, fama in Siciliam esset perlata, adolescenti negare non potuit, quin eum arcesseret, quum Dion ejus audiendi cupiditate flagraret. Dedit ergo huic veniam, magnaque eum ambitione Syracusas perduxit. 3. Quem Dion adeo admiratus est atque adamavit, ut se ei totum traderet. Neque vero minus Plato delectatus est Dione. Itaque quum a Dionysio crudeliter violatus esset, quippe quem venundari jussisset, tamen eodem rediit, ejusdem Dionis precibus adductus. 4. Interim in morbum incidit Dionysius. Quo quum gravi conflictaretur, quesivit a medicis Dion, quemadmodum se haberet, simulque ab his petiit, si forte majori esset periculo, ut sibi faterentur: nam velle se cum eo colloqui de partiendo regno; quod sororis suæ filios ex illo natos partem regni putabat debere habere. 5. Id medici non tacuerunt, et ad Dionysium filium sermonem retulerunt. Quo ille commotus, ne agendi esset Dioni potestas, patri soporem medicos dare coëgit. Hoc æger sumto, somno sopitus diem obiit supremum.

III. Tale initium fuit Dionis et Dionysii simultatis, eaque multis rebus aucta est. Sed tamen primis temporibus aliquamdiu simulata inter eos amicitia mansit. Quumque Dion non desisteret obsecrare Dionysium, ut Platonem Athenis arcesseret, et ejus consilii uteretur: ille, qui in aliqua re vellet patrem imitari, morem ei gessit. 2. Eodemque tempore Philistum historicum Syracusas reduxit, hominem amicum non magis tyranno, quam tyrannidis. Sed de hoc in eo meo libro plura sunt exposita, qui de historicis [Græcis] conscriptus est. 3. Plato autem tantum apud Dionysium auctoritate potuit valuitque eloquentia, ut ei persuaserit, tyrannidis facere finem,

libertatemque reddere Syracusanis: a qua voluntate Philisti consilio deterritus, aliquanto crudelior esse cœpit.

IV. Qui quidem quum a Dione se superari videret ingenio, auctoritate, amore populi, verens, ne, si eum secum haberet, aliquam occasionem sui daret opprimendi, navem ei triremem dedit, qua Corinthum deveheretur: ostendens, se id utriusque facere causa, ne, quum inter se timerent, alteruter alterum præoccuparet. 2. Id quum factum multi indignarentur, magnæque esset invidiæ tyranno, Dionysius omnia, quæ moveri poterant Dionis, in naves imposuit, ad eumque misit. Sic enim existimari volebat, id se non odio hominis, sed suæ salutis fecisse causa. 3. Postea vero quam audivit, eum in Peloponneso manum comparare, sibi que bellum facere conari, Areten, Dionis uxorem, alii nuptum dedit, filiumque ejus sic educari jussit, ut indulgendo turpissimis imbueretur cupiditatibus. 4. Nam puero, priusquam pubes esset, scorta adducebantur; vino epulisque obruebatur, neque ullum tempus sobrio relinquebatur. 5. Is usque eo vitæ statum commutatum ferre non potuit, postquam in patriam rediit pater (namque appositi erant custodes, qui eum a pristino victu deducerent), ut se de superiore parte sedium dejecerit, atque ita interierit. Sed illuc revertor.

V. Postquam Corinthum pervenit Dion, et eodem per fugit Heraclides, ab eodem expulsus Dionysio, qui præfectus fuerat equitum: omni ratione bellum comparare cœperunt. 2. Sed non multum proficiebant, quod multorum annorum tyrannis magnarum opum putabatur. Quam ob causam pauci ad societatem periculi perducebantur. 3. Sed Dion, fretus non tam suis copiis, quam odio tyranni, maximo animo duabus onerariis navibus quinquaginta annorum imperium, munitum quingentis longis navibus, decem equitum,

centum peditum millibus, profectus oppugnatum, (quod omnibus gentibus admirabile est visum) adeo facile perculit, ut post diem tertium, quam Siciliam attigerat, Syracusas introierit. Ex quo intelligi potest, nullum esse imperium tutum, nisi benevolentia munitum. 4. Eo tempore aberat Dionysius, et in Italia classem opperiebatur adversariorum, ratus neminem sine magnis copiis ad se venturum. 5. Quæ res eum fefellit. Nam Dion iis ipsis, qui sub adversarii fuerant potestate, regiones spiritus repressit, totiusque ejus partis Siciliæ potitus est, quæ sub Dionysii potestate fuerat; parique modo urbis Syracusarum, præter arcem et insulam adjunctam oppido; 6. eoque rem perduxit, ut talibus pactionibus pacem tyrannus facere vellet: Siciliam Dion obtineret, Italiam Dionysius, Syracusas Apollocrates, cui maximam fidem uni habebat [Dion].

VI. Has tam prosperas tamque inopinatas res consecuta est subita commutatio, quod fortuna sua mobilitate, quem paullo ante extulerat, demergere est adorta. 2. Primum in filio, de quo commemoravi supra, suam vim exercuit. Nam quum uxorem reduxisset, quæ alii fuerat tradita, filiumque vellet revocare ad virtutem a perdita luxuria, accepit gravissimum parens vulnus morte filii. 3. Deinde orta dissensio est inter eum et Heraclidem, qui, quod principatum non concedebat, factionem comparavit. Neque is minus valebat apud optimates, quorum consensu præerat classi, quum Dion exercitum pedestrem teneret. 4. Non tulit hoc animo æquo Dion, et verum illum Homeri retulit ex secunda rhapsodia, in quo hæc sententia est: Non posse bene geri rempublicam multorum imperiis. Quod dictum magna invidia consecuta est. Namque aperuisse videbatur, omnia in sua potestate esse velle. 5. Hanc ille non lenire obsequio, sed acerbitate opprimere studuit,

Heraclidemque, quum Syracusas venisset, interficiendum curavit.

VII. Quod factum omnibus maximum timorem injecit. Nemo enim, illo interfecto, se tutum putabat. Ille autem, adversario remoto, licentius eorum bona, quos sciebat adversus se sensisse, militibus disperxit. 2. Quibus divisis, quum quotidiani maximi fierent sumtus, celeriter pecunia deesse cœpit; neque, quo manus porrigeret, suppetebat, nisi in amicorum possessiones. Id ejusmodi erat, ut, quum milites reconciliasset, amitteret optimates. 3. Quarum rerum cura frangebatur, et insuetus male audiendi non æquo animo ferebat, de se ab iis male existimari, quorum paullo ante in cœlum fuerat elatus laudibus. Vulgus autem, offensa in eum militum voluntate, liberius loquebatur, et tyrannum non ferendum dictitabat.

VIII. Hæc ille intuens, quum, quemadmodum sedaret, nesciret, et, quorsum evaderent, timeret: Callicrates quidam, civis Atheniensis, qui simul cum eo ex Peloponneso in Siciliam venerat, homo et callidus et ad fraudem acutus, sine ulla religione ac fide, adit ad Dionem, et ait: 2. eum in magno periculo esse propter offensionem populi et odium militum, quod nullo modo evitare posset, nisi alicui suorum negotium daret, qui se simularet illi inimicum. Quem si invenisset idoneum, facile omnium animos cogniturum, adversariosque sublaturum, quod inimici ejus dissidenti suos sensus aperturi forent. 3. Tali consilio probato, excepit has partes ipse Callicrates, et se armat imprudentia Dionis. Ad eum interficiendum socios conquirat; adversarios ejus convenit, conjurationem confirmat. 4. Res, multis consciis quæ gereretur, elata defertur ad Aristomachen, sororem Dionis, uxoremque Areten. Illæ timore perterritæ conveniunt, cujus de periculo timebant. At

ille negat, a Callicrate fieri sibi insidias, sed illa, quæ agerentur, fieri præcepto suo. 5. Mulieres nihilo secius Callicratem in ædem Proserpinæ deducunt, ac jurare cogunt, nihil ab illo periculi fore Dioni. Ille hac religione non modo non deterritus, sed ad maturandum concitatus est, verens, ne prius consilium aperiretur suum, quam conata perfecisset.

IX. Hac mente proximo die festo, quum a conventu remotum se Dion domi teneret, atque in conclavi edito recubuisset, consciis loca munitiora oppidi tradit; domum custodiis sepi; a foribus qui non discedant, certos præficit; 2. navem triremem armatis ornat, Philostratoque, fratri suo, tradit, eamque in portu agitari jubet, ut si exercere remiges vellet: cogitans, si forte consiliis obstitisset fortuna, ut haberet, quo fugeret ad salutem. 3. Suorum autem e numero Zacynthios adolescentes quosdam eligit, quum audacissimos, tum viribus maximis; hisque dat negotium, ad Dionem eant inermes, sic ut conveniendi ejus gratia viderentur venire. Hi propter notitiam sunt intromissi. 4. At illi, ut limen ejus intrarunt, foribus obseratis, in lecto cubantem invadunt, colligant; fit strepitus, adeo ut exaudiri posset foris. 5. Hic, (sicut ante dictum est,) quam invisâ sit singularis potentia, et miseranda vita, qui se metui quam amari malunt, cuivis facile intellectu fuit. 6. Namque illi ipsi custodes, si propitia fuissent voluntate; foribus effractis servare eum potuissent, quod illi inermes, telum foris flagitantes, vivum tenebant. Cui quum succurreret nemo, Lyco quidam Syracusanus per fenestras gladium dedit, quo Dion interfectus est.

X. Confecta cæde, quum multitudo visendi gratia introisset, nonnulli ab insciis pro noxiis conciduntur. Nam celeri rumore dilato, Dioni vim allatam, multi concurrerant, quibus tale facinus displicebat. Hi,

falsa suspicione ducti, immerentes ut sceleratos occidunt. 2. Hujus de morte ut palam factum est, mirabiliter vulgi mutata est voluntas. Nam qui vivum eum tyrannum vocitarant, iidem liberatorem patriæ tyrannique expulsorem prædicabant. Sic subito misericordia odio successerat, ut eum suo sanguine, si possent, ab Acheronte cuperent redimere. 3. Itaque in urbe celeberrimo loco elatus, publice sepulcri monumento donatus est. Diem obiit circiter annos quinquaginta quinque natus, quartum post annum, quam ex Peloponneso in Siciliam redierat.

XI.

IPHICRATES.

CAP. I.—IPHICRATES, ATHENIENSIS, non tam genere, quam magnitudine rerum gestarum et disciplina militari, nobilitatus est. Fuit enim talis dux, ut non solum ætatissuæ cum primis compararetur, sed ne de maioribus natu quidem quisquam anteponeretur. 2. Multum vero in bello est versatus: sæpe exercitibus præfuit; nusquam culpæ suæ male rem gessit; semper consilio vicit, tantumque eo valuit, ut multa in re militari partim nova attulerit, partim meliora fecerit. 3. Namque ille pedestria arma mutavit, quum ante illum imperatorem maximis clypeis, brevibus hastis, minutis gladiis uterentur. 4. Ille e contrario peltam pro parma fecit (a quo postea *πελτασταί* pedites appellantur), ut ad motus concursusque essent leviores. Hastæ modum duplicavit; gladios longiores fecit. Idem genus loricarum mutavit, et pro sertis atque æneis linteas dedit. Quo facto expeditiores milites

reddidit. Nam pondere detracto, quod æque corpus tegetet et leve esset, curavit.

II. Bellum cum Thracibus gessit; Seuthen, socium Atheniensium, in regnum restituit. Apud Corinthum tanta severitate exercitui præfuit, ut nullæ umquam in Græcia neque exercitatiores copiæ, neque magis dicto audientes fuerint duci: 2. in eamque consuetudinem adduxit, ut, quum prælii signum ab imperatore esset datum, sine ducis opera sic ordinatæ consistèrent, ut singuli ab peritissimo imperatore dispositi viderentur. 3. Hoc exercitu moram Lacedæmoniorum interceptit: quod maxime tota celebratum est Græcia. Iterum eodem bello omnes copias eorum fugavit. Quo facto magnam adeptus est gloriam. 4. Quum Artaxerxes Ægyptio regi bellum inferre voluit, Iphicratem ab Atheniensibus petivit ducem, quem præficeret exercitui conductitio, cujus numerus duodecim millium fuit. Quem quidem sic omni disciplina militari erudit, ut, quemadmodum quondam Fabiani milites Romani appellati sunt, sic Iphicratenses apud Græcos in summa laude fuerint. 5. Idem, subsidio Lacedæmoniis profectus, Epaminondæ retardavit impetus. Nam nisi ejus adventus adpropinquasset, non prius Thebani Sparta abscessissent, quam captam incendio delessent.

III. Fuit autem et animo magno et corpore, imperatoriaque forma, ut ipso adspectu cuius injiceret admirationem sui; 2. sed in labore remissus nimis, parumque patiens, ut Theopompus memoriæ prodidit; bonus vero civis, fideque magna. Quod quum in aliis rebus declaravit, tum maxime in Amyntæ Macedónis liberis tuendis. Namque Eurydice, mater Perdiccæ et Philippi, cum his duobus pueris, Amynta mortuo, ad Iphicratem confugit, ejusque opibus defensa est. 3. Vixit ad senectutem, placatis in se suorum civium animis. Causam capitis semel dixit, bello sociali,

simul cum Timotheo, eoque iudicio est absolutus. 4. Menesthea filium reliquit, ex Thressa natum, Cotti regis filia. Is quum interrogaretur, utrum pluris patrem matremne faceret; *matrem*, inquit. Id quum omnibus mirum videretur: *at*, ille, *merito*, inquit, *facio*. *Nam, pater, quantum in se fuit, Thracem me creavit, contra ea mater Atheniensem.*

XII.

CHABRIAS.

CAP. I.—CHABRIAS, ATHENIENSIS. Hic quoque in summis habitus est ducibus, resque multas memoria dignas gessit. Sed ex his elucet maxime inventum ejus in prœlio, quod apud Thebas fecit, quum Bœotiis subsidio venisset. 2. Namque in eo, victoria fidente summo duce Agesilao, fugatis jam ab eo conductitiis catervis, reliquam phalangem loco vetuit cedere, obnixoque genu scuto, projecta hasta impetum excipere hostium docuit. Id novum Agesilaus contuens progredi non est ausus, suosque jam incurrentes tuba revocavit. 3. Hoc usque eo tota Græcia fama celebratum est, ut illo statu Chabrias sibi statuam fieri voluerit, quæ publice ei ab Atheniensibus in foro constituta est. Ex quo factum est, ut postea athletæ ceterique artifices his statibus in statuis ponendis uterentur, in quibus victoriam essent adepti.

II. Chabrias autem multa in Europa bella administravit, quum dux Atheniensium esset; in Ægypto sua sponte gessit. Nam Nectanabin adjutum profectus, regnum ei constituit. 2. Fecit idem Cypri, sed publice ab Atheniensibus Evagoræ adjutor datus;

neque prius inde discessit, quam totam insulam bello devinceret: qua ex re Athenienses magnam gloriam sunt adepti. 3. Interim bellum inter Ægyptios et Persas conflatum est. Athenienses cum Artaxerxe societatem habebant; Lacedæmonii cum Ægyptiis, a quibus magnas prædas Agesilaus, rex eorum, faciebat. Id intuens Chabrias, quum in re nulla Agesilao cederet, sua sponte eos adiutum profectus, Ægyptiæ classi præfuit, pedestribus copiis Agesilaus.

III. Tum præfecti regis Persiæ legatos miserunt Athenas questum, quod Chabrias adversum regem bellum gereret cum Ægyptiis. Athenienses diem certam Chabriæ præstituerunt, quam ante domum nisi redisset, capitæ se illum damnaturos denuntiarent. Hoc ille nuntio Athenas rediit, neque ibi diutius est moratus, quam fuit necesse. 2. Non enim libenter erat ante oculos civium suorum, quod et vivebat laute, et indulgebat sibi liberalius, quam ut invidiam vulgi posset effugere. 3. Est enim hoc commune vitium in magnis liberisque civitatibus, ut invidia gloriæ comes sit, et libenter de his detrahant, quos eminere videant altius; neque animo æquo pauperes alienam opulentiam intuentur fortunam. Itaque Chabrias, quoad ei licebat, plurimum aberat. 4. Neque vero solus ille aberat Athenis libenter, sed omnes fere principes fecerunt idem: quod tantum se ab invidia putabant abfuturos, quantum a conspectu suorum recessissent. Itaque Conon plurimum Cypri vixit, Iphicrates in Thracia, Timotheus Lesbi, Chares in Sigeo. Dissimilis quidem Chares horum et factis et moribus, sed tamen Athenis et honoratus et potens.

IV. Chabrias autem periit bello sociali tali modo. Oppugnabant Athenienses Ohium. Erat in classe Chabrias privatus, sed omnes, qui in magistratu erant, auctoritate anteibat; eumque magis milites,

quam qui præerant, adspiciebant. 2. Quæ res ei maturavit mortem. Nam dum primus studet portum intrare, gubernatoremque jubet eo dirigere navem, ipse sibi perniciæ fuit. Quum enim eo penetrasset, ceteræ non sunt secutæ. Quo facto circumfusus hostium concursu quum fortissime pugnaret, navis, rostro percussa, cœpit sidere. 3. Hinc refugere quum posset, si se in mare dejecisset, quod suberat classis Atheniensium, quæ exciperet natantem: perire maluit, quam armis abjectis navem relinquere, in qua fuerat vectus. Id ceteri facere noluerunt, qui nando in tutum pervenerunt. At ille, præstare honestam mortem existimans turpi vitæ, cominus pugnans telis hostium interfectus est.

XIII.

TIMOTHEUS.

CAP. I.—TIMOTHEUS, CONONIS FILIUS, ATHENIENSIS. Hic a patre acceptam gloriam multis auxit virtutibus. Fuit enim disertus, impiger, laboriosus, rei militaris peritus, neque minus civitatis regendæ. 2. Multa hujus sunt præclare facta, sed hæc maxime illustria. Olynthios et Byzantios bello subegit. Samum cepit, in qua oppugnanda superiore bello Athenienses mille et ducenta talenta consumserant. Id ille sine ulla publica impensa populo restituit. Adversus Cotum bella gessit, ab eoque mille et ducenta talenta prædæ in publicum retulit. 3. Oyzicum obsidione liberavit. Ariobarzani simul cum Agesilao auxilio profectus est: a quo quum Laco pecuniam numeratam accepisset, ille cives suos agro atque

urbibus augeri maluit, quam id sumere, cujus partem domum suam ferre posset. Itaque accepit Crithoten et Sestum.

II. Idem classi præfectus circumvehens Peloponnesum, Laconicen populatus, classem eorum fugavit. Corcyram sub imperium Atheniensium redegit; sociosque idem adjunxit Epirotas, Athamanas, Chionas, omnesque eas gentes, quæ mare illud adjacent. 2. Quo facto Lacedæmonii de diutina contentione destiterunt, et sua sponte Atheniensibus imperii maritimi principatum concesserunt; pacemque his legibus constituerunt, ut Athenienses mari duces essent. Quæ victoria tantæ fuit Atticis lætitiæ, ut tum primum aræ Paci publice sint factæ, eique deæ pulvinar sit institutum. 3. Cujus laudis ut memoria maneret, Timotheo publice statuam in foro posuerunt. Qui honos huic uni ante id tempus contigit: ut, quum patri populus statuam posuisset, filio quoque daret. Sic juxta posita recens filii veterem patris renovavit memoriam.

III. Hic quum esset magno natu, et magistratus gerere desisset, bello Athenienses undique premi sunt coepti. Defecerat Samus; descierat Hellespontus; Philippus jam tum valens [Macedo] multa moliebatur: cui oppositus Chares quum esset, non satis in eo præsidii putabatur. 2. Fit Menestheus prætor, filius Iphicratis, gener Timothei, et, ut ad bellum proficiscatur, decernitur. Huic in consilium dantur duo usu sapientiaque præstantes, quorum consilio uteretur, pater et socer: quod in his tanta erat auctoritas, ut magna spes esset, per eos amissa posse recuperari. 3. Hi quum Samum profecti essent, et eodem Chares, adventu [illorum] cognito, cum suis copiis proficisceretur, ne quid absente se gestum videretur; accidit, quum ad insulam adpropinquarent, ut magna tempestas oriretur: quam evitare duo

veteres imperatores utile arbitrati, suam classem suppresserunt. 4. At ille, temeraria usus ratione, non cessit majorum natu auctoritati, et, ut si in sua navi esset fortuna, quo contenderat, pervenit: eodemque ut sequerentur, ad Timotheum et Iphicratem nuntium misit. Hinc, male re gesta, compluribus amissis navibus, eodem, unde erat profectus, se recepit, litterasque Athenas publice misit, sibi proclive fuisse, Samum capere, nisi a Timotheo et Iphicrate desertus esset. 5. [Ob eam rem in crimen vocabantur.] Populus acer, suspicax, mobilis, adversarius, invidus etiam potentiæ, domum revocat: accusantur prodicionis. Hoc judicio damnatur Timotheus, lisque ejus æstimatur centum talentis. Ille, odio ingratae civitatis coactus, Chalcidem se contulit.

IV. Hujus post mortem quum populum judicii sui pœniteret, multæ novem partes detraxit, et decem talenta Cononem, filium ejus, ad muri quandam partem reficiendam jussit dare. In quo fortunæ varietas est animadversa. Nam quos avus Conon muros ex hostium præda patriæ restituerat, eosdem nepos, cum summa ignominia familiæ, ex sua re familiari reficere coactus est. 2. Timothei autem moderatæ sapientisque vitæ quum plura possimus proferre testimonia, uno erimus contenti, quod ex eo facile conjici poterit, quam carus suis fuerit. Quum Athenis adolescentulus causam diceret, non solum amici privatique hospites ad eum defendendum convenerunt, sed etiam in eis Jason, tyrannus Thessaliæ, qui illo tempore fuit omnium potentissimus. 3. Hic quum in patria sine satellitibus se tutum non arbitraretur, Athenas sine ullo præsidio venit, tantique hospitem fecit, ut mallet se capitis periculum adire, quam Timotheo de fama dimicanti deesse. Hunc adversus tamen Timotheus postea populi jussu bellum gessit, patriæque sanctiora jura, quam hospitii, esse duxit. 4. Hæc extrema fuit

ætas imperatorum Atheniensium, Iphicratis, Chabrisæ, Timothei : neque post illorum obitum quisquam dux in illa urbe fuit dignus memoria.

XIV.

DATAMES.

CAP. I.—VENIO nunc ad fortissimum virum maxime consilii omnium barbarorum, exceptis duobus Carthaginiensibus, Hamilcare et Hannibale. 2. De quo hoc plura referemus, quod et obscuriora sunt ejus gesta pleraque, et ea, quæ prospere ei cesserunt, non magnitudine copiarum, sed consilii, quo tum omnes superabat, acciderunt : quorum nisi ratio explicata fuerit, res apparere non poterunt. 3. Datames, patre Camissare, natione Care, matre Scythissa natus, primum militum numero fuit apud Artaxerxem, eorum, qui regiam tuebantur. Pater ejus Camissares, quod et manu fortis, et bello strenuus, et regi multis locis fidelis erat repertus, habuit provinciam partem Ciliciæ juxta Cappadociam, quam incolunt Leucosyri. 4. Datames, militare munus fungens, primum, qualis esset, apparuit in bello, quod rex adversus Cadusios gessit. Namque hic, multis millibus [regiorum] interfectis, magni fuit ejus opera. Quo factum est, ut quum in eo bello cecidisset Camissares, paterna ei traderetur provincia.

II. Pari se virtute postea præbuit, quum Autophrades jussu regis bello persequeretur eos, qui defecerant. Namque hujus opera hostes, quum castra jam intrassent, profligati sunt, exercitusque reliquus conservatus est : qua ex re majoribus rebus præesse

cœpit. 2. Erat eo tempore Thyus dynastes Paphlagoniæ, antiquo genere ortus a Pylæmene illo, quem Homerus Troico bello a Patroclo interfectum ait. 3. Is regi dicto audiens non erat. Quam ob causam bello eum persequi constituit, eique rei præfecit Datamem, propinquum Paphlagonis: namque ex fratre et sorore erant nati. Quam ob causam Datames [omnia] primum experiri voluit, ut sine armis propinquum ad officium reduceret. Ad quem quum venisset sine præsidio, quod ab amico nullas vereretur insidias, pæne interiit. Nam Thyus eum clam interficere voluit. 4. Erat mater cum Datame, amita Paphlagonis. Ea, quid ageretur, rescit, filiumque monuit. 5. Ille fuga periculum evitavit, bellumque indixit Thyo. In quo quum ab Ariobarzane, præfecto Lydiæ et Ioniæ totiusque Phrygiæ, desertus esset, nihilo segnius perseveravit, vivumque Thyum cepit cum uxore et liberis.

III. Cujus facti ne prius fama ad regem, quam ipse, perveniret, dedit operam. Itaque omnibus insciis, eo, ubi erat rex, venit, posteroque die Thyum, hominem maximi corporis terribilique facie, quod et niger et capillo longo barbaque erat promissa, optima veste textit, quam satrapæ regii gerere consueverant; ornavitque etiam torque et armillis aureis ceteroque regio cultu; 2. ipse, agresti duplici amiculo circumdatus hirtaque tunica, gerens in capite galeam venatoriam, dextra manu clavam, sinistra copulam, vinctum ante se Thyum agebat, ut si feram bestiam captam duceret. 3. Quem quum omnes prospicerent propter novitatem ornatus ignotamque formam, ob eamque rem magnus esset concursus; fuit non nemo, qui agnosceret Thyum, regique nuntiaret. 4. Ac primo non accredit: itaque Pharnabazum misit exploratum. A quo ut rem gestam comperit, statim admitti jussit, magnopere delectatus quum facto tum ornatu, in primis,

quod nobilis rex in potestatem inopinanti venerat 5. Itaque magnifice Datamem donatum ad exercitum misit, qui tum contrahebatur duce Pharnabazo et Tithrauste ad bellum Ægyptium, parique eum, atque illos, imperio esse jussit. Postea vero quam Pharnabazum rex revocavit, illi summa imperii tradita est.

IV. Hic quum maximo studio compararet exercitum, Ægyptumque proficisci pararet, subito a rege litteræ sunt ei missæ, ut Aspin aggredereetur, qui Cataoniam tenebat: quæ gens jacet supra Ciliciam, confinis Cappadociæ. 2. Namque Aspis, saltuosam regionem castellisque munitam incolens, non solum imperio regis non parebat, sed etiam finitimas regiones vexabat, et, quæ regi portarentur, abripiebat. 3. Datames, etsi longe aberat ab his regionibus, et a majore re abstrahebatur, tamen regis voluntati morem gerendum putavit. Itaque cum paucis, sed viris fortibus, navem conscendit: existimans, id quod accidit, facilius se imprudentem parva manu oppressurum, quam paratum, quamvis magno exercitu. 4. Hac delatus in Ciliciam, egressus inde, dies noctesque iter faciens, Taurum transiit, eoque, quo studuerat, venit; quærit, quibus locis sit Aspis; cognoscit, haud longe abesse, profectumque eum venatum. Quem dum speculatur, adventus ejus causa cognoscitur. Pisidas, cum iis, quos secum habebat, ad resistendum Aspis comparat. 5. Id Datames ubi audivit, arma capit; suos sequi jubet: ipse equo concitato ad hostem vehitur. Quem procul Aspis conspiciens ad se ferentem, pertimescit, atque a conatu resistendi deterritus sese dedit. Hunc Datames vinctum ad regem ducendum tradit Mithridati.

V. Hæc dum geruntur, Artaxerxes, reminiscens, a quanto bello ad quam parvam rem principem ducum misisset, se ipse reprehendit, et nuntium ad exercitum

Acen misit, quod nondum Datamem profectum putabat, qui ei diceret, ne ab exercitu discederet. Hic, priusquam perveniret, quo erat profectus, in itinere convenit, qui Aspim ducebant. 2. Qua celeritate quum magnam benevolentiam regis Datames consecutus esset, non minorem invidiam aulicorum excepit, quod illum unum pluris, quam se omnes, fieri videbant. Quo facto cuncti ad eum opprimendum consenserunt. 3. Hæc Pandates, gazæ custos regiæ, amicus Datami, perscripta ei mittit, in quibus docet: eum magno fore periculo, si quid illo imperante in Ægypto adversi accidisset. 4. Namque eam esse consuetudinem regiam, ut casus adversos hominibus tribuant, secundos fortunæ suæ: quo fieri, ut facile impellantur ad eorum perniciem, quorum ductu res male gestæ nuntientur. Illum hoc majore fore in discrimine, quod, quibus rex maxime obediat, eos habeat inimicissimos. 5. Talibus ille litteris cognitis, quum jam ad exercitum Acen venisset, quod non ignorabat, ea vere scripta, desciscere a rege constituit. Neque tamen quicquam fecit, quod fide sua esset indignum. 6. Nam Mandroblem Magnetem exercitui præfecit; ipse cum suis in Cappadociam discedit, conjunctamque huic Paphlagoniam occupat, celans, qua voluntate esset in regem; clam cum Ariobarzane facit amicitiam, manum comparat, urbes munitas suis tuendas tradit.

VI. Sed hæc propter hiemale tempus minus prospere procedebant. Audit, Pisidas quasdam copias adversus se parare. Filium eo Arsideum cum exercitu mittit. Cadit in prælio adolescens. Proficiscitur eo pater non ita cum magna manu, celans, quantum vulnus accepisset; quod prius ad hostem pervenire cupiebat, quam de re male gesta fama ad suos perveniret: ne cognita filii morte animi debilitarentur militum. 2. Quo contenderat, pervenit, hisque

locis castra ponit, ut neque circumiri multitudine adversariorum posset, neque impediri, quo minus ad dimicandum manum haberet expeditam. 3. Erat cum eo Mithrobarzanes, socer ejus, præfectus equitum. Is, desperatis generi rebus, ad hostes transfugit. Id Datames ut audivit, sensit, si in turbam exisset, ab homine tam necessario se relictum, futurum ut ceteri consilium sequerentur. 4. In vulgus edit, suo jussu Mithrobarzanem profectum pro perfuga, quo facilius receptus interficeret hostes. Quare relinqui eum non par esse, et omnes confestim sequi. Quod si animo strenuo fecissent, futurum ut adversarii non possent resistere, quum et intra vallum et foris caderentur. 5. Hac re probata, exercitum educit, Mithrobarzanem persequitur; qui tantum quod ad hostes pervenerat, Datames signa inferri jubet. 6. Pisidæ, nova re commoti, in opinionem adducuntur, perfugas mala fide compositoque fecisse, ut recepti essent majori calamitati. Primum eos adoriuntur. Illi quum, quid ageretur, aut quare fieret, ignorarent, coacti sunt, cum eis pugnare, ad quos transierant, ab hisque stare, quos reliquerant. Quibus quum neutri parcerent, celeriter sunt concisi. 7. Reliquos Pisidas resistentes Datames invadit: primo impetu pellit, fugientes persequitur, multos interficit, castra hostium capit. 8. Tali consilio uno tempore et proditores perculit, et hostes profligavit; et, quod ad perniciem fuerat cogitatum, id ad salutem convertit. Quo neque acutius ullius imperatoris cogitatum, neque celerius factum usquam legimus.

VII. Ab hoc tamen viro Scismas, maximo natu filius, desciiit, ad regemque transiit, et de defectione patris detulit. Quo nuntio Artaxerxes commotus, quod intelligebat sibi cum viro forti ac strenuo negotium esse, qui, quum cogitasset, facere auderet, et prius cogitare, quam conari, consuesset, Autophrada-

tem in Cappadociam mittit. 2. Hic ne intrare posset, saltum, in quo Ciliciæ portæ sunt sitæ, Datames præoccupare studuit. 3. Sed tam subito copias contrahere non potuit. A qua re depulsus, cum ea manu, quam contraxerat, locum delegit talem, ut neque circumiretur ab hostibus, neque præteriret adversarius, quin ancipitibus locis premeretur, et, si dimicare cum eo vellet, non multum obesse multitudo hostium suæ paucitati posset.

VIII. Hæc etsi Autophrades videbat, tamen statuit congregi, quam cum tantis copiis refugere, aut tam diu uno loco sedere. 2. Habebat barbarorum equitum viginti, peditum centum millia, quos illi Cardacas appellant, ejusdemque generis tria funditorum: præterea Cappadocum octo, Armeniorum decem, Paphlagonum quinque, Phrygum decem, Lydorum quinque, Aspendiorum et Pisidarum circiter tria, Cilicum duo, Captianorum totidem, ex Græcia conductorum tria millia: levis armaturæ maximum numerum. 3. Has adversus copias spes omnis consistebat Datami in se locique natura: namque hujus partem non habebat vicesimam militum. Quibus fretus conflixit, adversariorumque multa millia cecidit, quum de ipsius exercitu non amplius hominum mille cecidisset. Quam ob causam postero die tropæum posuit, quo loco pridie pugnatum erat. 4. Hinc quum castra movisset, semperque inferior copiis, superior omnibus præliis discederet, quod numquam manum consereret, nisi quum adversarios locorum angustiis clausisset (quod perito regionum callideque cogitanti sæpe accidebat): 5. Autophrades, quum bellum duci majore regis calamitate, quam adversariorum, videret, ad pacem amicitiamque hortatus est, ut cum rege in gratiam rediret. 6. Quam ille etsi fidam non fore putabat, tamen conditionem accepit, seque ad Artaxerxem legatos missu-

rum dixit. Sic bellum, quod rex adversus Datamem susceperat, sedatum. Autophradates in Phrygiam se recepit.

IX. At rex, quod implacabile odium in Datamem susceperat, postquam bello eum opprimi non posse animadvertit, insidiis interficere studuit: quas ille plerasque vitavit. 2. Sicut, quum nuntiatum esset, quosdam sibi insidiari, qui in amicorum erant numero (de quibus, quod inimici detulerant, neque credendum neque negligendum putavit), experiri voluit, verum falsumne esset relatum. 3. Itaque eo profectus est, in quo itinere futuras insidias dixerant. Sed elegit corpore et statura simillimum sui, eique vestitum suum dedit, atque eo loco ire, quo ipse consueverat, jussit. Ipse autem ornatu [vestituque] militari inter corporis custodes iter facere coepit. 4. At insidiatores, postquam in eum locum agmen pervenit, decepti ordine atque vestitu, in eum faciunt impetum, qui suppositus erat. Prædixerat autem his Datames, cum quibus iter faciebat, ut parati essent facere, quod ipsum vidissent. 5. Ipse, ut concurrentes insidiatores animadvertit, tela in eos coniecit. Hoc idem quum universi fecissent, priusquam pervenirent ad eum, quem aggredi volebant, confixi ceciderunt.

X. Hic tamen tam callidus vir extremo tempore captus est Mithridatis, Ariobarzanis filii, dolo. Namque is pollicitus est regi, se eum interfecturum, si ei rex permitteret, ut, quodcumque vellet, liceret impune facere, fidemque de ea re, more Persarum, dextra dedisset. 2. Hanc ut accepit a rege missam, copias parat, et absens amicitiam cum Datame facit, regis provincias vexat, castella expugnat, magnas prædas capit, quarum partem suis dispertit, partem v. Datamem mittit; pari modo complura castella ei tradit. 3. Hæc diu faciendo persuasit homini, se in-

finitum adversus regem suscepisse bellum; quum nihilo magis, ne quam suspicionem illi præberet insidiarum, neque colloquium ejus petivit, neque in conspectum venire studuit. Sic absens amicitiam gerebat, ut non beneficiis mutuis, sed odio communi, quod erga regem susceperant, contineri viderentur.

XI. Id quum satis se confirmasse arbitratus est, certiores facit Datamem, tempus esse, majores exercitus parari, et bellum cum ipso rege suscipi; deque ea re, si ei videretur, quo loco vellet, in colloquium veniret. Probata re, colloquendi tempus sumitur, locusque, quo conveniretur. 2. Huc Mithridates cum uno, cui maximam habebat fidem, ante aliquot dies venit, compluribusque locis separatim gladios obruit, eaque loca diligenter notat. Ipso autem colloquendi die utrique, locum qui explorarent atque ipsos scrutarentur, mittunt. 3. Deinde ipsi sunt congressi. Hic quum aliquamdiu in colloquio fuissent, et diversi discessissent, jamque procul Datames abesset: Mithridates, priusquam ad suos perveniret, ne quam suspicionem pareret, in eundem locum revertitur, atque ibi, ubi telum erat impositum, resedit, ut si [a] lassitudine cuperet acquiescere: Datamemque revocavit, simulans, se quiddam in colloquio esse oblitum. 4. Interim telum, quod latebat, protulit, nudatumque vagina veste textit, ac Datami venienti ait, digredientem se animadvertisse, locum quemdam, qui erat in conspectu, ad castra ponenda esse idoneum. 5. Quem quum digito demonstraret, et ille conspiceret, aversum ferro transfixit, priusque, quam quisquam posset succurrere, interfecit. Ita ille vir, qui multos consilio, neminem perfidia ceperat, simulata captus est amicitia.

XV.

EPAMINONDAS.

CAP. I.—EPAMINONDAS, POLYMINI FILIUS, THEBANUS. De quo priusquam scribamus, hæc præcienda videntur lectoribus, ne alienos mores ad suos referant; neve ea, quæ ipsis leviora sunt, pari modo apud ceteros fuisse arbitrentur. 2. Scimus enim, musicen nostris moribus abesse ab principis persona; saltare vero etiam in vitiis poni: quæ omnia apud Græcos et grata et laude digna ducuntur. 3. Quum autem exprimere imaginem consuetudinis [atque] vitæ velimus Epaminondæ, nihil videmur debere prætermittere, quod pertineat ad eam declarandam. 4. Quare dicemus primum de genere ejus; deinde, quibus disciplinis et a quibus sit eruditus; tum de moribus ingenii-que facultatibus, et si qua alia memoria digna erunt; postremo de rebus gestis, quæ a plurimis omnium anteponuntur virtutibus.

II. Natus igitur patre, quo diximus, honesto genere, pauper jam a majoribus relictus; eruditus autem sic, ut nemo Thebanus magis. Nam et citharizare, et cantare ad chordarum sonum doctus est a Dionysio, qui non minore fuit in musicis gloria, quam Damon aut Lamprus, quorum pervulgata sunt nomina; cantare tibiis ab Olympiodoro, saltare a Calphirone. 2. At philosophiæ præceptorem habuit Lysin Tarentinum, Pythagoreum: cui quidem sic fuit deditus, ut adolescens tristem et severum senem omnibus æqualibus suis in familiaritate anteposuerit, neque prius eum a se dimiserit, quam in doctrinis tanto antecesserit condiscipulos, ut facile intelligi

posset, pari modo omnes in ceteris artibus superaturum. 3. Atque hæc ad nostram consuetudinem sunt levia, et potius contemnenda; at in Græcia utique olim magnæ laudi erant. 4. Postquam ephebus factus est, et palæstræ dare operam cœpit, non tam magnitudini virium servivit, quam velocitati. Illam enim ad athletarum usum, hanc ad belli existimabat utilitatem pertinere. 5. Itaque exercebatur plurimum currendo et luctando ad eum finem, quoad stans complecti posset atque contendere. In armis vero plurimum studii consumebat.

III. Ad hanc corporis firmitatem plurima etiam animi bona accesserant. Erat enim modestus, prudens, gravis, temporibus sapienter utens, peritus belli, fortis manu, animo maximo; adeo veritatis diligens, ut nec joco quidem mentiretur. 2. Idem continens, clemens, patiensque mirandum in modum; non solum populi, sed etiam amicorum ferens injurias; inprimisque commissa celans: quod interdum non minus prodest, quam diserte dicere; studiosus audiendi: ex hoc enim facillime disci arbitrabatur. 3. Itaque quum in circulum venisset, in quo aut de republica disputaretur, aut de philosophia sermo haberetur, numquam inde prius discessit, quam ad finem sermo esset adductus. 4. Paupertatem adeo facile perpessus est, ut de republica nihil præter gloriam ceperit. Amicorum in se tuendo caruit facultatibus, fide ad alios sublevandos sæpe sic usus est, ut possit judicari, omnia ei cum amicis fuisse communia. 5. Nam quum aut civium suorum aliquis ab hostibus esset captus, aut virgo amici nubilus propter paupertatem collocari non posset, amicorum concilium habebat, et, quantum quisque daret, pro facultatibus imperabat. 6. Eamque summam quum fecerat, priusquam acciperet pecuniam, adducebat eum, qui quærebat, ad eos, qui conferebant, eique ut ipsi numerarent, facie-

bat; ut ille, ad quem ea res perveniebat, sciret, quantum cuique deberet.

IV. Tentata autem ejus est abstinentia a Diomedonte Cyziceno. Namque is rogatu Artaxerxis Epaminondam pecunia corrumpendum susceperat. Hic magno cum pondere auri Thebas venit, et Micythum adolescentulum quinque talentis ad suam perduxit voluntatem, quem tum Epaminondas plurimum diligebat. Micythus Epaminondam convenit, et causam adventus Diomedontis ostendit. 2. At ille Diomedonte coram, *Nihil, inquit, opus pecunia est. Nam si rex ea vult, quæ Thebanis sunt utilia, gratis facere sum paratus; sin autem contraria, non habet auri atque argenti satis. Namque orbis terrarum divitias accipere nolo pro patriæ caritate.* 3. *Tu quod me incognitum tentasti, tuique similem existimasti, non miror, tibi que ignosco; sed egredere propere, ne alios corrumpas, quum me non potueris. Tu, Micythe, argentum huic redde; nisi id confestim facis, ego te tradam magistratui.* 4. Hunc Diomedon quum rogaret, ut tuto exire, suaque quæ attulisset liceret efferre: *Istud quidem, inquit, faciam; neque tua causa, sed mea, ne, si tibi sit pecunia ademta, aliquis dicat, id ad me ereptum pervenisse, quod delatum accipere noluissem.* 5. A quo quum quæsisset, quo se deduci vellet, et ille, Athenas, dixisset; præsidium dedit, ut eo tuto perveniret. Neque vero id satis habuit, sed etiam, ut inviolatus in navem ascenderet, per Chabriam Atheniensem, de quo supra mentionem fecimus, effecit. 6. Abstinentiæ erit hoc satis testimonium. Plurima quidem proferre possemus; sed modus adhibendus est, quoniam uno hoc volumine vitas excellentium virorum complurium concludere constituimus, quorum separatim multis millibus versuum complures scriptores ante nos explicarunt.

V. Fuit etiam disertus, ut nemo ei Thebanus par

esset eloquentia: neque minus concinnus in brevitate respondendi, quam in perpetua oratione ornatus. 2. Habuit obrectatorem Meneclidam quemdam, indidem Thebis, et adversarium in administranda republica, satis exercitatum in dicendo, ut Thebanum scilicet. Namque illi genti plus inest virium, quam ingenii. 3. Is, quod in re militari florere Epaminondam videbat, hortari solebat Thebanos, ut pacem bello anteferrent, ne illius imperatoris opera desideraretur. Huic ille, *Fallis, inquit, verbo cives tuos, quod hos a bello avocas: otii enim nomine servitutem concilias.* 4. *Nam paritur pax bello. Itaque qui ea diutina volunt frui, bello exercitati esse debent. Quare si principes Græciæ esse vultis, castris est vobis utendum, non palæstra.* 5. Idem ille Meneclidas quum huic objiceret, quod liberos non haberet neque uxorem duxisset, maximeque insolentiam, quod sibi Agamemnonis belli gloriam videretur consecutus: *At, ille, desine, inquit, Meneclida, de uxore mihi exprobrare: nam nullius in ista re minus uti consilio volo.* (Habebat enim Meneclidas suspicionem adulterii.) 6. *Quod autem me Agamemnonem æmulari putas, falleris. Namque ille cum universa Græcia viz decem annis unam cepit urbem; ego contra ea una urbe nostra dieque uno totam Græciam, Lacedæmoniis fugatis, liberavi.*

VI. Idem quum in conventum venisset Arcadum, petens, ut societatem cum Thebanis et Argivis facerent: contraque Callistratus, Atheniensium legatus, qui eloquentia omnes eo præstabat tempore, postularet, ut potius amicitiam sequerentur Atticorum, et in oratione sua multa invectus esset in Thebanos et Argivos, in eisque hoc posuisset, 2. animadvertere debere Arcadas, quales utraque civitas cives procreasset, ex quibus de ceteris possent judicare: Argivos enim fuisse Orestem et Alcæmonem, matrici-

das, Thebis Œdipum natum, qui, quum patrem suum interfecisset, ex matre liberos procreasset: 3. hic in respondendo Epaminondas, quum de ceteris perorasset, postquam ad illa duo opprobria pervenit, admirari se dixit stultitiam rhetoris Attici, qui non animadverterit, innocentes illos natos; domi scelere admisso, quum patria essent expulsi, receptos esse ab Atheniensibus. 4. Sed maxime ejus eloquentia eluxit Spartæ, legati ante pugnam Leutricam. Quo quum omnium sociorum convenissent legati, coram frequentissimo legationum conventu sic Lacedæmoniorum tyrannidem coarguit, ut non minus illa oratione opes eorum concusserit, quam Leutrica pugna. Tum enim perfecit, quod post apparuit, ut auxilio sociorum Lacedæmonii privarentur.

VII. Fuisse patientem suorumque injurias ferentem civium, quod se patriæ irasci nefas esse duceret, hæc sunt testimonia. Quum eum propter invidiam cives præficere exercitui nolissent, duxque esset delectus belli imperitus, cujus errore eo esset deducta res, ut omnes de salute pertimescerent, quod locorum angustiis clausi ab hostibus obsidebantur: desiderari cœpta est Epaminondæ diligentia: erat enim ibi privatus, numero militis. 2. A quo quum peterent opem, nullam adhibuit memoriam contumeliæ, et exercitum, obsidione liberatum, domum reduxit incolumem. 3. Neque vero hoc semel fecit, sed sæpius. Maxime autem fuit illustre, quum in Peloponnesum exercitum duxisset adversus Lacedæmonios, haberetque collegas duos, quorum alter erat Pelopidas, vir fortis ac strenuus. Hic quum criminibus adversariorum omnes in invidiam venissent, ob eamque rem imperium his esset abrogatum, atque in eorum locum alii prætores successissent: 4. Epaminondas populiscito non paruit, idemque ut facerent, persuasit collegis, et bellum, quod susceperat, gessit. Namque

animadvertēbat, nisi id fecisset, totum exercitum propter prætorum imprudentiam inscientiamque belli periturum. 5. Lex erat Thebis, quæ morte multabat, si quis imperium diutius retinisset, quam lege præfinitum foret. Hanc Epaminondas quum reipublicæ conservandæ causa latam videret, ad perniciem civitatis conferre noluit, et quatuor mensibus diutius, quam populus jusserat, gessit imperium.

VIII. Postquam domum reditum est, collegæ ejus hoc crimine accusabantur. Quibus ille permisit, ut omnem causam in se transferrent, suaque opera factum contenderent, ut legi non obedirent. Qua defensione illis periculo liberatis, nemo Epaminondam responsurum putabat, quod, quid diceret, non haberet. 2. At ille in judicium venit: nihil eorum negavit, quæ adversarii crimini dabant, omniaque, quæ collegæ dixerant, confessus est, neque recusavit, quo minus legis pœnam subiret; sed unum ab iis petivit, ut in periculo suo inscriberent: 3. *Epaminondas a Thebanis morte multatus est, quod eos cœgit apud Leuctra superare Lacedæmonios, quos ante se imperatorem nemo Bœotiorum ausus fuit adspicere in acie*; 4. *quodque uno prælio non solum Thebas ab interitu retraxit, sed etiam universam Græciam in libertatem vindicavit, eoque res utrumque perduxit, ut Thebani Spartam oppugnarent, Lacedæmonii satis haberent, si salvi esse possent*: 5. *neque prius bellare destitit, quam Messene restituta urbem eorum obsidione clausit*. Hæc quum dixisset, risus omnium cum hilaritate coortus est: neque quisquam judex ausus est de eo ferre suffragium. Sic a judicio capitis maxima discessit gloria.

IX. Hic extremo tempore imperator apud Mantineam quum acie instructa audacius instaret hostibus, cognitus a Lacedæmoniis, quod in unius perniciæ ejus patriæ sitam putabant salutem, universi in unum impetum fecerunt, neque prius abscesserunt.

quam, magna cæde facta multisque occisis, fortissime ipsum Epaminondam pugnantem, sparo eminus percussum, concidere viderunt. 2. Hujus casu aliquantum retardati sunt Bœotii; neque tamen prius pugna excesserunt, quam repugnantes profligarunt. 3. At Epaminondas quum animadverteret, mortiferum se vulnus accepisse, simulque, si ferrum, quod ex hastili in corpore remanserat, extraxisset, animam statim emissurum: usque eo retinuit, quoad renuntiatum est, vicisse Bœotios. 4. Id postquam audivit; *Satis, inquit, vixi: invictus enim morior*. Tum ferro extracto confestim exanimatus est.

X. Hic uxorem numquam duxit. In quo quum reprehenderetur a Pelopida, qui filium habebat infamem, maleque eum in eo patriæ consulere diceret, quod liberos non relinqueret: 2. *Vide, inquit, ne tu pejus consulas, qui talem ex te natum relicturus sis. Neque vero stirps mihi potest deesse. Namque ex me natam relinquo pugnam Leuctricam, quæ non modo mihi superstes, sed etiam immortalis sit necesse est*. 3. Quo tempore, duce Pelopida, exsules Thebas occuparunt, et præsidium Lacedæmoniorum ex arce expulerunt, Epaminondas, quamdiu facta est cædes civium, domo se tenuit: quod neque malos defendere volebat, neque impugnare, ne manus suorum sanguine cruentaret. Namque omnem civilem victoriam funestam putabat. Idem, postquam apud Cadmeam cum Lacedæmoniis pugnari cœpit, in primis stetit. 4. Hujus de virtutibus vitæque satis erit dictum, si hoc unum adjunxero, quod nemo eat infitias, Thebas et ante Epaminondam natum, et post ejus interitum, perpetuo alieno paruisse imperio; contra ea, quamdiu ille præfuerit reipublicæ, caput fuisse totius Græciæ. Ex quo intelligi potest, unum hominem pluris, quam civitatem, fuisse.

XVI.

PELOPIDAS

CAP. I.—PELOPIDAS, THEBANUS, magis historicis, quam vulgo, notus. Cujus de virtutibus dubito quemadmodum exponam, quod vereor, ne, si res explicare incipiam, non vitam ejus enarrare, sed historiam videar scribere; si tantummodo summas attigero, ne rudibus litterarum Græcarum minus lucide appareat, quantus fuerit ille vir. Itaque utrique rei occurram, quantum potero, et medebor tum satietati, tum ignorantiae lectorum. 2. Phœbidas Lacedæmonius, quum exercitum Olynthum duceret, iterque per Thebas faceret, arcem oppidi, quæ Cadmea nominatur, occupavit impulsu perpaucorum Thebanorum, qui, adversariæ factioni quo facilius resisterent, Laconum rebus studebant: idque suo privato, non publico, fecit consilio. 3. Quo facto eum Lacedæmonii ab exercitu removerunt pecuniaque multarunt: neque eo magis arcem Thebanis reddiderunt, quod, susceptis inimicitiis, satius ducebant eos obsideri, quam liberari. Nam post Peloponnesium bellum Athenasque devictas, cum Thebanis sibi rem esse existimabant, et eos esse solos, qui adversus resistere auderent. 4. Hac mente amicis suis summas potestates dederant, alteriusque factionis principes partim interfecerant, alios in exsilium ejecerant: in quibus Pelopidas hic, de quo scribere exorsi sumus, pulsus patria carebat.

II. Hi omnes fere Athenas se contulerant, non, quo sequerentur otium, sed, ut quemque ex proximo locum fors obtulisset, eo patriam recuperare niterentur. 2. Itaque quum tempus est visum rei gerendæ, communiter cum his, qui Thebis idem sentiebant, diem delegerunt ad inimicos opprimendos civitatem-

que liberandam eum, quo maximi magistratus simul consueverant epulari. 3. Magnæ sæpe res non ita magnis copiis sunt gestæ; sed profecto numquam ab tam tenui initio tantæ opes sunt profligatæ. Nam duodecim adolescentuli coierunt ex his, qui exsilio erant multati, quum omnino non essent amplius centum, qui tanto se offerrent periculo. Qua paucitate percussa est Lacedæmoniorum potentia. 4. Hi enim non magis adversariorum factioni, quam Spartanis, eo tempore bellum intulerunt, qui principes erant totius Græciæ; quorum imperii majestas, neque ita multo post, Leuctrica pugna, ab hoc initio percussa, concidit. 5. Illi igitur duodecim, quorum erat dux Pelopidas, quum Athenis interdiu exissent, ut vesperascente cœlo Thebas possent pervenire, cum canibus venaticis exierunt, retia ferentes, vestitu agresti, quo minore suspicione facerent iter. Qui quum tempore ipso, quo studuerant, pervenissent, domum Charonis devenerunt, a quo et tempus et diēs erat datus.

III. Hoc loco libet interponere, etsi sejunctum ab re proposita est, nimia fiducia quantæ calamitati soleat esse. Nam magistratuum Thebanorum statim ad aures pervenit, exsules in urbem devenisse. Id illi, vino epulisque dediti, usque eo despexerunt, ut ne quærere quidem de tanta re laborarint. 2. Accessit etiam, quod magis aperiret eorum dementiam. Allata est enim epistola Athenis ab Archia [hierophante] uni ex his, Archiæ, qui tum maximum magistratum Thebis obtinebat, in qua omnia de protectione exsulum perscripta erant. Quæ quum jam accubanti in convivio esset data, sicut erat signata, sub pulvinum subiciens, *In crastinum*, inquit, *differo res severas*. 3. At illi omnes, quum jam nox processisset, vinolenti ab exsulibus, duce Pelopida, sunt interfecti. Quibus rebus confectis, vulgo ad arma

libertatemque vocato, non solum qui in urbe erant, sed etiam undique ex agris concurrerunt, præsidium Lacedæmoniorum ex arce pepulerunt, patriam obsidione liberaverunt, auctores Cadmeæ occupandæ partim occiderunt, partim in exsilium ejecerunt.

IV. Hoc tam turbido tempore, sicut supra docuimus, Epaminondas, quoad cum civibus dimicatum est, domi quietus fuit. Itaque hæc liberandarum Thebarum propria laus est Pelopidæ: ceteræ fere omnes communes cum Epaminondæ. 2. Namque Leuctrica pugna, imperatore Epaminonda, hic fuit dux delectæ manus, quæ prima phalangem prostravit Laconum. 3. Omnibus præterea periculis adfuit. Sicut Spartam quum oppugnavit, alterum tenuit cornu: quoque Messena celerius restitueretur, legatus in Persas est profectus. Denique hæc fuit altera persona Thebis, sed tamen secunda, ita ut proxima esset Epaminondæ.

V. Conflictatus autem est cum adversa fortuna. Nam et initio, sicut ostendimus, exsul patria caruit, et, quum Thessaliam in potestatem Thebanorum cupe-ret redigere, legationisque jure satis tectum se arbitraretur, quod apud omnes gentes sanctum esse consuesset, a tyranno Alexandro Pheræo simul cum Ismenia comprehensus in vincula conjectus est. 2. Hunc Epaminondas recuperavit, hello persequens Alexandrum. Post id factum numquam is animo placari potuit in eum, a quo erat violatus. Itaque persuasit Thebanis, ut subsidio Thessaliæ proficiscerentur, tyrannosque ejus expellerent. 3. Cujus belli quum ei summa esset data, eoque cum exercitu profectus esset, non dubitavit, simul ac conspexit hostem, configere. 4. In quo prælio Alexandrum ut animadvertit, incensus ira equum in eum concitavit, proculque degressus a suis conjectu telorum confossus concidit. Atque hoc secunda victoria accidit: nam

jam inclinatæ erant tyrannorum copiæ. 5. Quo facto omnes Thessaliæ civitates interfectum Pelopidam coronis aureis et statuîs aeneis, liberosque ejus multo agro donarunt.

XVII.

AGESILAUS.

CAP. I.—AGESILAUS, LACEDÆMONIUS, quum a ceteris scriptoribus, tum eximie a Xenophonte Socratico collaudatus est: eo enim usus est familiarissime. 2. Hic primum de regno cum Leotychide, fratris filio, habuit contentionem. Mos est enim a majoribus Lacedæmoniis traditus, ut duos haberent semper reges, nomine magis, quam imperio, ex duabus familiis Procli et Eurysthenis, qui principes ex progenie Herculis Spartæ reges fuerunt. 3. Harum ex altera in alterius familiæ locum fieri non licebat: itaque utraque suum retinebat ordinem. Primum ratio habebatur, qui maximus natu esset ex liberis ejus, qui regnans decessisset. Sin is virilem sexum non reliquisset, tum deligebatur, qui proximus esset propinquitate. 4. Mortuus erat Agis rex, frater Agesilai. Filium reliquerat Leotychidem, quem ille natum non agnorat, eundem moriens suum esse dixerat. Is de honore regni cum Agesilao, suo patruo, contendit: neque id, quod petivit, consecutus est. 5. Nam Lysandro suffragante, homine, ut ostendimus supra, factioso et his temporibus potente, Agesilaus antelatus est.

II. Hic simulatque imperii potitus est, persuasit Lacedæmoniis, ut exercitum emitterent in Asiam bellumque regi facerent: docens, satius esse in Asia,

quam in Europa dimicari. Namque fama exierat, Artaxerxem comparare classes pedestresque exercitus, quos in Græciam mitteret. 2. Data potestate, tanta celeritate usus est, ut prius in Asiam cum copiis pervenerit, quam regii satrapæ eum scirent profectum. Quo factum est, ut omnes imparatos imprudentesque offenderet. 3. Id ut cognovit Tissaphernes, qui summum imperium tum inter præfectos habebat regiones, inducias a Lacone petivit, simulans, se dare operam, ut Lacedæmoniiis cum rege conveniret; re autem vera ad copias comparandas: easque impetravit trimestres. 4. Juravit autem uterque, se sine dolo inducias conservaturum. In qua pactione summa fide mansit Agesilaus; contra ea Tissaphernes nihil aliud, quam bellum comparavit. 5. Id etsi sentiebat Laco, tamen jusjurandum servabat, multumque in eo se consequi dicebat, quod Tissaphernes perjurio suo et homines suis rebus abalienaret, et deos sibi iratos redderet; se autem conservata religione confirmare exercitum, quum animadverteret, deorum numen facere secum, hominesque sibi conciliari amiciores, quod his studere consuessent, quos conservare fidem viderent.

III. Postquam induciarum præteriit dies, barbarus, non dubitans, quod ipsius erant plurima domicilia in Caria, et ea regio his temporibus multo putabatur locupletissima, eo potissimum hostes impetum facturos, omnes suas copias eo contraxerat. 2. At Agesilaus in Phrygiam se convertit, eamque prius depopulatus est, quam Tissaphernes usquam se moveret. Magna præda militibus locupletatis, Ephesum hiematum exercitum reduxit, atque ibi officinis armorum institutis, magna industria bellum adparavit. Et quo studiosius armarentur insignisque ornarentur, præmia proposuit, quibus donarentur, quorum egregia in ea re fuisset industria. 3. Fecit idem in exercitationum generibus, ut, qui ceteris præstitissent, eos

magnis afficeret muneribus. His igitur rebus effecit, ut et ornatissimum et exercitatissimum haberet exercitum. 4. Huic quum tempus esset visum, copias extrahere ex hibernaculis, vidit, si, quo esset iter facturus, palam pronuntiasset, hostes non credituros, aliasque regiones præsiidiis occupaturos, neo dubitatos, aliud esse facturum, ac pronuntiasset. 5. Itaque quum ille Sardis iturum se dixisset, Tissaphernes eandem Cariam defendendam putavit. In quo quum eum opinio fefellisset, victumque se vidiasset consilio, sero suis præsidio profectus est. Nam quum illo venisset, jam Agesilaus, multis locis expugnat, magna erat præda potitus. 6. Laco autem, quum videret, hostes equitatu superare, numquam in campo sui fecit potestatem, et his locis manum conseruit, quibus plus pedestres copiae valerent. Populit ergo, quotiescumque congressus est, multo majores adversariorum copias, et sic in Asia versatus est, ut omnium opinione victor duceretur.

IV. Hic quum jam animo medicaretur proficisci in Persas, et ipsum regem adoriri, nuntius ei domo venit ephorum jussu, bellum Athenienses et Bæotios indixisse Lacedæmoniis: quare venire ne dubitaret. 2. In hoc non minus ejus pietas suspicienda est, quam virtus bellica; qui, quum victori præesset exercitui maximamque haberet fiduciam regni Persarum potiundi, tanta modestia dicto audiens fuit jussis absentium magistratum, ut si privatus in comitio esset Spartæ. Cujus exemplum utinam imperatores nostri sequi voluissent! Sed illuc redeamus. 3. Agesilaus opulentissimo regno præposuit bonam existimationem, multoque gloriosius duxit, si institutis patriæ paruisset, quam si bello superasset Asiam. 4. Hac igitur mente Hellespontum copias trajecit, tantaque usus est celeritate, ut, quod iter Xerxes anno vertente confecerat, hic transierit triginta diebus.

5. Quum jam haud ita longe abesset a Peloponneso, obsistere ei conati sunt Athenienses et Bœotii, ceterique eorum socii, apud Coroneam : quos omnes gravi prælio vicit. 6. Hujus victoriæ vel maxima fuit laus, quod, quum plerique ex fuga se in templum Minervæ conjecissent, quærereturque ab eo, quid his fieri vellet, etsi aliquot vulnera acceperat eo prælio, et iratus videbatur omnibus, qui adversus arma tulerant, tamen antetulit iræ religionem, et eos vetuit violari. 7. Neque vero hoc solum in Græcia fecit, ut templa deorum sancta haberet; sed etiam apud barbaros summa religione omnia simulacra arasque conservavit. 8. Itaque prædicabat, mirari se, non sacrilegorum numero haberi, qui supplicibus deorum nocuisent; aut non gravioribus pœnis affici, qui religionem minnerent, quam qui fana spoliarent.

V. Post hoc prælium collatum est omne bellum circa Corinthum, ideoque Corinthum est appellatum. 2. Hic quum una pugna decem millia hostium, Agesilao duce, cecidissent, eoque facto opes adversariorum debilitatæ viderentur: tantum abfuit ab insolentia gloriæ, ut commiseratus sit fortunam Græciæ, quod tam multi a se victi vitio adversariorum concidissent: namque illa multitudine, si sana mens esset, Græciæ supplicium Persas dare potuisset. 3. Idem quum adversarios intra mœnia compulisset, et, ut Corinthum oppugnaret, multi hortarentur, negavit, id suæ virtuti convenire: se enim eum esse dixit, qui ad officium peccantes redire cogeret, non, qui urbes nobilissimas expugnaret Græciæ. 4. *Nam si, inquit, eos extinguere voluerimus, qui nobiscum adversus barbaros steterunt, nosmetipsi nos expugnaverimus, illis quiescentibus. Quo facto sine negotio, quum voluerint, nos oppriment.*

VI. Interim accidit illa calamitas apud Leuctra Lacedæmonii: quo ne proficisceretur, quum a plerisque

ad exeundum premeretur, ut si de exitu divinaret, exire noluit. Idem, quum Epaminondas Spartam oppugnaret, essetque sine muris oppidum, talem se imperatorem præbuit, ut eo tempore omnibus apparuerit, nisi ille fuisset, Spartam futuram non fuisse. 2. In quo quidem discrimine celeritas ejus consilii salutis fuit universis. Nam quum quidam adolescentuli, hostium adventu perterriti, ad Thebanos transfugere vellent, et locum extra urbem editum cepissent: Agesilaus, qui perniciosissimum fore videret, si animadversum esset, quemquam ad hostes transfugere conari, cum suis eo venit, atque, ut si bono animo fecissent, laudavit consilium eorum, quod eum locum occupassent, et se quoque id fieri debere animadvertisse. 3. Sic adolescentulos simulata laudatione recuperavit, et adjunctis de suis comitibus locum tutum reliquit. Namque illi, aucto numero eorum, qui expertes erant consilii, commovere se non sunt ausi, eoque libentius, quod latere arbitrabantur, quæ cogitarant.

VII. Sine dubio post Leutricam pugnam Lacedæmonii se numquam refecerunt, neque pristinum imperium recuperarunt: quum interim Agesilaus non destitit, quibuscumque rebus posset, patriam juvare. 2. Nam quum præcipue Lacedæmonii indigerent pecunia, ille omnibus, qui a rege defecerant, præsidio fuit: a quibus magna donatus pecunia patriam sublevavit. 3. Atque in hoc illud inprimis fuit admirabile: quum maxima munera ei ab regibus et dynastis civitatibusque conferrentur, nihil umquam domum suam contulit, nihil de victu, nihil de vestitu Laconum mutavit. 4. Domo eadem fuit contentus, qua Eurysthenes, progenitor majorum suorum, fuerat usus: quam qui intrarat, nullum signum libidinis, nullum luxuriæ videre poterat; contra ea plurima patientiæ atque abstinentiæ. Sic enim erat instructa, ut nulla in re differret a cujusvis inopis atque privati.

VIII. Atque hic tantus vir, ut naturam faultricem habuerat in tribuendis animi virtutibus, sic maleficam nactus est in corpore fingendo. Nam et statura fuit humili, et corpore exiguo, et claudus altero pede. Quæ res etiam nonnullam afferebat deformitatem: atque ignoti, faciem ejus quum intuerentur, contemnebant; qui autem virtutes noverant, non poterant admirari satis. 2. Quod ei usu venit, quum annorum octoginta subsidio Tacho in Ægyptum isset, et in acta cum suis accubuisset sine ullo tecto; stratumque haberet tale, ut terra tecta esset stramentis, neque huc amplius, quam pellis esset injecta; eodemque comites omnes accubuissent vestitu humili atque obsoleto, ut eorum ornatus non modo in his regem neminem significaret, sed hominis non beatissimi suspensionem præberet. 3. Hujus de adventu fama quum ad regios esset perlata, celeriter munera eo cujusque generis sunt adlata. His quærentibus Agesilaum vix fides facta est, unum esse ex his, qui tum accubabant. 4. Qui quum regis verbis, quæ attulerant, dedissent, ille præter vitulina et hujusmodi genera opsonii, quæ præsens tempus desiderabat, nihil accepit; unguenta, coronas, secundamque mensam servis dispertiit; cetera referri jussit. 5. Quo facto eum barbari etiam magis contemserunt, quod eum ignorantia bonarum rerum illa potissimum sumsisse arbitrabantur. 6. Hic quum ex Ægypto reverteretur, donatus a rege Nectanabide ducentis viginti talentis, quæ ille muneri populo suo daret, venissetque in portum, qui Menelai vocatur, jacens inter Cyrenas et Ægyptum, in morbum implicitus decessit. 7. Ibi eum amici, quo Spartam facilius perferre possent, quod mel non habebant, cera circumfuderunt, atque ita domum retulerunt.

XVIII.

EUMENES.

CAP. I.—EUMENES, CARDIANUS. Hujus si virtuti par data esset fortuna, non ille quidem major, sed multo illustrior atque etiam honoratior [evasive], quod magnos homines virtute metimur, non fortuna. 2. Nam quum ætas ejus incidisset in ea tempora, quibus Macedones florerent, multum ei detraxit inter hos viventi, quod alienæ erat civitatis, neque aliud huic defuit, quam generosa stirps. 3. Etsi ille domestico summo genere erat: tamen Macedones eum sibi aliquando anteponi indigne ferebant; neque tamen non patiebantur. Vincebat enim omnes cura, vigilantia, patientia, calliditate et celeritate ingenii. 4. Hic peradolescens ad amicitiam accessit Philippi, Amyntæ filii, brevique tempore in intimam pervenit familiaritatem. Fulgebat enim jam in adolescentulo indoles virtutis. 5. Itaque eum habuit ad manum scribæ loco: quod multo apud Graios honorificentius est, quam apud Romanos. Nam apud nos revera, sicut sunt, mercenarii scribæ existimantur; at apud illos e contrario nemo ad id officium admittitur, nisi honesto loco, et fide et industria cognita: quod necesse est omnium consiliorum eum esse participem. 6. Hunc locum tenuit amicitiae apud Philippum annos septem. Illo interfecto, eodem gradu fuit apud Alexandrum annos tredecim. Novissimo tempore præfuit etiam alteræ equitum alæ, quæ Hetærice appellabatur. Utrique autem in consilio semper affuit, et omnium rerum habitus est particeps.

. II. Alexandro Babylone mortuo, quum regna singulis familiaribus dispertirentur, et summa rerum tradita esset tuenda eidem, cui Alexander moriens annulum suum dederat, Perdiccæ: 2. ex quo omnes conjecerant, eum regnum ei commendasse, quoad liberi ejus in suam tutelam pervenissent: (aberant enim Craterus et Antipater, qui antecedere hunc videbantur: mortuus erat Hephæstio, quem unum Alexander, quod facile intelligi posset, plurimi fecerat:) hoc tempore data est Eumeni Cappadocia, sive potius dicta. Nam tum in hostium erat potestate. 3. Hunc sibi Perdiccas adjunxerat magno studio, quod in homine fidem et industriam magnam videbat: non dubitans, si eum pellexisset, magno usui fore sibi in his rebus, quas adparabat. Cogitabat enim, quod fere omnes in magnis imperiis concupiscunt, omnium partes corripere atque complecti. 4. Neque vero hoc ille solus fecit, sed ceteri quoque omnes, qui Alexandri fuerant amici. Primus Leonnatus Macedoniam præoccupare destinaverat. Hic multis magnisque pollicitationibus persuadere Eumeni studuit, ut Perdiccam desereret, ac secum faceret societatem. 5. Quum perducere eum non posset, interficere conatus est; et fecisset, nisi ille clam noctu ex præsidiis ejus effugisset.

III. Interim conflata sunt illa bella, quæ ad inter necionem post Alexandri mortem gesta sunt, omnesque concurrerunt ad Perdiccam opprimendum. Quem etsi infirmum videbat, quod unus omnibus resistere coge batur, tamen amicum non deseruit, neque salutis, quam fidei, fuit cupidior. 2. Præfecerat eum Perdiccas ei parti Asiæ, quæ inter Taurum montem jacet atque Hellespontum, et illum unum opposuerat Europæis adversariis; ipse Ægyptum oppugnatum adversus Ptolemæum erat profectus. 3. Eumenes quum neque magnas copias, neque firmas haberet,

quod et inexercitatæ, et non multo ante erant contractæ; adventare autem dicerentur Hellespontumque transisse Antipater et Craterus magno cum exercitu Macedonum, viri quum claritate, tum usu belli præstantes: 4. (Macedones vero milites ea tum erant fama, qua nunc Romani feruntur: etenim semper habitati sunt fortissimi, qui summa imperii potirentur:) Eumenes intelligebat, si copiæ suæ cognoscent, adversus quos ducerentur, non modo non ituras, sed simul cum nuntio dilapsuras. 5. Itaque hoc ejus fuit prudentissimum consilium, ut deviis itineribus milites duceret, in quibus vera audire non possent, et his persuaderet, se contra quosdam barbaros proficisci. 6. Itaque tenuit hoc propositum, et prius in aciem exercitum eduxit præliumque commisit, quam milites sui scirent, cum quibus arma conferrent. Effecit etiam illud locorum præoccupatione, ut equitatu potius dimicaret, quo plus valebat, quam pediatu, quo erat deterior.

IV. Quorum acerrimo concursu quum magnam partem diei esset pugnatum, cadit Craterus dux, et Neoptolemus, qui secundum locum imperii tenebat. Cum hoc concurrit ipse Eumenes. 2. Qui quum inter se complexi in terram ex equis decidissent, ut facile intelligi posset, inimica mente contendisse, animoque magis etiam pugnassee, quam corpore, non prius distracti sunt, quam alterum anima reliquerit. Ab hoc aliquot plagis Eumenes vulneratur; nec eo magis ex prælio excessit, sed acrius hostes institit. 3. Hic equitibus profligatis, interfecto duce Cratero, multis præterea et maxime nobilibus captis, pedester exercitus, quod in ea loca erat deductus, ut invito Eumene elabi non posset, pacem ab eo petiit. Quam quum impetrasset, in fide non mansit, et se, simul ac potuit, ad Antipatrum recepit. 4. Eumenes Craterum, ex acie semivivum elatum, recreare studuit.

Quum id non posset, pro hominis dignitate, proque pristina amicitia (namque illo usus erat, Alexandro vivo, familiariter) amplo funere extulit, ossaque in Macedoniam uxori ejus ac liberis remisit.

V. Hæc dum apud Hellespontum geruntur, Perdiccas apud flumen Nilum interficitur a Seleuco et Antigono; rerumque summa ad Antipatrum defertur. Hic, qui deseruerant, exercitu suffragium ferente, capitis absentes damnantur: in his Eumenes. Hæc ille percussus plaga non succubuit, neque eo secius bellum administravit. Sed exiles res animi magnitudinem, etsi non frangebant, tamen minuebant. 2. Hunc persequens Antigonus, quum omni genere copiarum abundaret, sæpe in itineribus vexabatur: neque umquam ad manum accedere licebat, nisi his locis, quibus pauci multis possent resistere. 3. Sed extremo tempore, quum consilio capi non posset, multitudine circumventus est. Hinc tamen, multis suis amissis, se expedivit, et in castellum Phrygiæ, quod Nora appellatur, confugit. 4. In quo quum circum sederetur, et vereretur, ne uno loco manens equos militares perderet, quod spatium non esset agitandi: callidum fuit ejus inventum, quemadmodum stans jumentum calefieri exerceique posset, quo libentius et cibo uteretur et a corporis motu non removeretur. 5. Substringebat caput loro altius, quam ut prioribus pedibus plane terram posset attingere; deinde posterioribus cogebat exsultare et calces remittere. Qui motus non minus sudorem excutiebat, quam si in spatio decurrerent. 6. Quo factum est, quod omnibus mirabile est visum, ut jumenta æque nitida ex castello educeret, quum complures menses in obsidione fuisset, ac si in campestribus ea locis habuisset. 7. In hac conclusione, quotiescumque voluit, adparatum et munitiones Antigoni alias incendit, alias disjecit. Tenuit autem se uno loco,

quamdiu fuit hiems. Quod castrum subsidia habere non poterat, et ver appropinquabat, simulata deditione, dum de conditionibus tractat, præfectis Antigoni imposuit, seque ac suos omnes extraxit incolumes.

VI. Ad hunc Olympias, mater quæ fuerat Alexandri, quum litteras et nuntios misisset in Asiam, consultum, utrum repetitum Macedoniam veniret (nam tum in Epiro habitabat) et eas res occuparet: 2. huic ille primum suavit, ne se moveret, et expectaret, quoad Alexandri filius regnum adipisceretur; sin aliqua cupiditate raperetur in Macedoniam, omnium injuriarum oblivisceretur, et in neminem acerbior uteretur imperio. 3. Horum nihil ea fecit. Nam et in Macedoniam profecta est, et ibi crudelissime se gessit. Petiit autem ab Eumene absente, ne pateretur, Philippi domus et familiæ inimicissimos stirpem quoque interimere, ferretque opem liberis Alexandri. 4. Quam veniam si sibi daret, quam primum exercitus pararet, quos sibi subsidio adduceret. Id quo facilius faceret, se omnibus præfectis, qui in officio manebant, misisse litteras, ut ei parerent, ejusque consiliis uterentur. 5. His rebus Eumenes permotus satius duxit, si ita tulisset fortuna, perire bene meritis referentem gratiam, quam ingratum vivere.

VII. Itaque copias contraxit, bellum adversus Antigonum comparavit. Quod una erant Macedones complures nobiles, in his Peucestes, qui corporis custos fuerat Alexandri, tum autem obtinebat Persidem, et Antigenes, cujus sub imperio phalanx erat Macedonum: invidiam verens, (quam tamen effugere non potuit,) si potius ipse alienigena summi imperii potiretur, quam alii Macedonum, quorum ibi erat multitudo, 2. in principiis nomine Alexandri tabernaculum statuit, in eoque sellam auream cum sceptro ac diademate jussit poni, eoque omnes quotidie convenire, ut ibi de summis rebus consilia caperentur;

credens, minore se invidia fore, si specie imperii nominisque simulatione Alexandri bellum videretur administrare. Quod et fecit. 3. Nam quum non ad Eumenis principia, sed ad regia conveniretur, atque ibi de rebus deliberaretur, quodammodo latebat, quum tamen per eum unum gererentur omnia.

VIII. Hic in Parætacis cum Antigono confixit, non acie instructa, sed in itinere: eumque male acceptum in Mediam hiematum coëgit redire. Ipse in finitima regione Persidis hiematum copias divisit, non ut voluit, sed ut militum cogebat voluntas. 2. Namque illa phalanx Alexandri Magni, quæ Asiam peragrarat deviceratque Persas, inveterata quum gloria, tum et licentia, non parere se ducibus, sed imperare postulabat: ut nunc veterani faciunt nostri. Itaque periculum est, ne faciant, quod illi fecerunt sua intemperantia nimiaque licentia, ut omnia perdant, neque minus eos, cum quibus steterint, quam adversus quos fecerint. 3. Quod si quis illorum veteranorum legat facta, paria horum cognoscat, neque rem ullam, nisi tempus, interesse judicet. Sed ad illos revertar. Hiberna sumserant non ad usum belli, sed ad ipsorum luxuriam, longeque inter se discesserant. 4. Hoc Antigonus quum comperisset, intelligeretque, se parem non esse paratis adversariis, statuit aliquid sibi consilii novi esse capiendum. Duæ erant viæ, qua ex Medis, ubi ille hiemabat, ad adversariorum hibernacula posset perveniri. 5. Quorum brevior per loca deserta, quæ nemo incolebat propter aquæ inopiam, ceterum dierum erat fere decem; illa autem, qua omnes commeabant, altero tanto longiorem habebat anfractum, sed erat copiosa omniumque rerum abundans. 6. Hac si proficisceretur, intelligebat, prius adversarios rescituros de suo adventu, quam ipse tertiam partem confecisset itineris; sin per loca sola contenderet, sperabat, se imprudentem

hostem oppressurum. 7. Ad hanc rem conficiendam imperavit quam plurimos utres atque etiam culleos comparari; post hæc pabulum; præterea cibaria cocta dierum decem, utque quam minime fieret ignis in castris. Iter, quod habebat, omnes celat. Sic paratus, qua constituerat, proficiscitur.

IX. Dimidium fere spatium confecerat, quum ex fumo castrorum ejus suspicio allata est ad Eumenem, hostem appropinquare. Conveniunt duces; quaeritur, quid opus sit facto. Intelligebant omnes, tam celeriter copias ipsorum contrahi non posse, quam Antigonus adfuturus videbatur. 2. Hic omnibus titubantibus, et de rebus summis desperantibus, Eumenes ait, si celeritatem velint adhibere, et imperata facere, quod ante non fecerint, se rem expediturum. Nani quod diebus quinque hostis transisse posset, se effecturum, ut non minus totidem dierum spatio retardaretur: quare circumirent, suasque quisque copias contraheret. 3. Ad Antigoni autem refrenandum impetum tale capit consilium. Certos mittit homines ad infimos montes, qui obvii erant itineri adversariorum, hisque præcipit, ut prima nocte, quam latissime possint, ignes faciant quum maximos, atque hos secunda vigilia minuant, tertia perexiguos reddant: 4. et adsimulata castrorum consuetudine suspicionem injiciant hostibus, his locis esse castra, ac de eorum adventu esse prænuntiatum; idemque postera nocte faciant. 5. Quibus imperatum erat, diligenter præceptum curant. Antigonus, tenebris obortis, ignes conspiciatur: credit, de suo adventu esse auditum, et adversarios illuc suas contraxisse copias. 6. Mutat consilium, et, quoniam imprudentes adoriri non posset, flectit iter suum, et illum anfractum longiorem copiosæ viæ capit, ibique diem unum opperitur ad lassitudinem sedandam militum ac reficienda jumenta, quo integriore exercitu decerneret.

X. Sic Eumenes callidum imperatorem vicit consilio, celeritatemque impedivit ejus. Neque tamen multum profecit. 2. Nam invidia ducum, cum quibus erat, perfidiaque Macedonum veteranorum, quum superior proelio discessisset, Antigono est deditus, quum exercitus ei ter ante separatis temporibus jurasset, se eum defensurum, nec umquam deserturum: sed tanta fuit nonnullorum virtutis obtrectatio, ut fidem amittere mallent, quam eum non perdere. 3. Atque hunc Antigonus, quum ei fuisset infestissimus, conservasset, si per suos esset licitum, quod ab nullo se plus adjuvari posse intelligebat in his rebus, quas impendere jam adparebat omnibus. Imminebant enim Seleucus, Lysimachus, Ptolemæus, opibus jam valentes, cum quibus ei de summis rebus erat dimicandum. 4. Sed non passi sunt hi, qui circa erant: quod videbant, Eumene recepto, omnes præ illo parvi futuros. Ipse autem Antigonus adeo erat incensus, ut, nisi magna spe maximarum rerum, leniri non posset.

XI. Itaque quum eum in custodiam dedisset, et præfectus custodum quæsisset, quemadmodum servari vellet? *Ut acerrimum, inquit, leonem, aut ferocissimum elephantum.* Nondum enim statuerat, conservaret eum, nec ne. 2. Veniebat autem ad Eumenem utrumque genus hominum: et qui propter odium fructum oculis ex ejus casu capere vellent, et qui propter veterem amicitiam colloqui consolarique cuperent; multi etiam, qui ejus formam cognoscere studebant, qualis esset, quem tamdiu tamque valde timuissent, cujus in pernicie positam spem habuissent victoriæ. 3. At Eumenes, quum diutius in vinculis esset, ait Onomarcho, penes quem summa imperii erat custodiæ, se mirari, quare jam tertium diem sic teneatur: non enim hoc convenire Antigoni prudentiæ, ut sic deuteretur victo; quin aut interfici, aut missum

feri juberet. 4. Hic quum ferocius Onomarcho loqui videretur, *Quid? tu, inquit, animo si isto eras, cur non in prælio cecidisti potius, quam in potestatem inimici venires?* 5. Huic Eumenes, *Utinam quidem istud evenisset! Sed eo non accidit, quod numquam cum fortiore sum congressus. Non enim cum quoquam arma contuli, quin is mihi succubuerit. Non enim virtute hostium, sed amicorum perfidia decidi.* [Neque id falsum. Nam et dignitate fuit honesta, et viribus ad laborem ferendum firmis, neque tam magno corpore, quam figura venusta.]

XII. De hoc Antigonus quum solus constituere non auderet, ad consilium retulit. Hic quum plerique omnes primo perturbati admirarentur, non jam de eo sumtum esse supplicium, a quo tot annos adeo essent male habiti, ut sæpe ad desperationem forent adducti; quique maximos duces interfecisset; 2. denique in quo uno esset tantum, ut, quoad ille viveret, ipsi securi esse non possent, interfecto, nihil habituri negotii essent: postremo, si illi redderet salutem, quærebant, quibus amicis esset usus? sese enim cum Eumene apud eum non futuros: 3. hic, cognita consilii voluntate, tamen usque ad septimum diem deliberandi sibi spatium reliquit. Tum autem, quum jam vereretur, ne qua seditio exercitus oriretur, vetuit ad eum quemquam admitti, et quotidianum victum amoveri jussit. Nam negabat, se ei vim allaturum, qui aliquando fuisset amicus. 4. Hic tamen non amplius, quam triduum, fame fatigatus, quum castra moverentur, insciente Antigono, jugulatus est a custodibus.

XIII. Sic Eumenes annorum quinque et quadraginta, quum ab anno vicesimo, ut supra ostendimus, septem annos Philippo adparuisset, et tredecim apud Alexandrum eundem locum obtinuisset, in his unum equitum alæ præfuisset, post autem Alexandri Magni

mortem imperator exercitus duxisset, summosque duces partim repulisset, partim interfecisset, captus non Antigoni virtute, sed Macedonum perjurio, talem habuit exitum vitæ. 2. In quo quanta fuerit omnium opinio eorum, qui post Alexandrum Magnum reges sunt appellati, ex hoc facillime potest judicari, quod nemo, Eumene vivo, rex appellatus est, sed præfectus; 3. iidem post hujus occasum statim regiûm ornatum nomenque sumserunt, neque, quod initio prædicarunt, se Alexandri liberis regnum servare, id præstare voluerunt, et, uno propugnatore sublato, quid sentirent, aperuerunt. Hujus sceleris principes fuerunt Antigonus, Ptolemæus, Seleucus, Lysimachus, Cassander. 4. Antigonus autem Eumenem mortuum propinquis ejus sepeliendum tradidit. Hi militari honesto funere, comitante toto exercitu, humaverunt, ossaque ejus in Cappadociam ad matrem atque uxorem liberosque ejus deportanda curarunt.

XIX.

PHOCION.

CAP. I.—PHOCION, ATHENIENSIS, etsi sæpe exercitibus præfuit summosque magistratus cepit, tamen multo ejus notior integritas est vitæ, quam rei militaris labor. Itaque hujus memoria est nulla, illius autem magna fama: ex quo cognomine Bonus est appellatus. 2. Fuit enim perpetuo pauper, quum divitissimus esse posset propter frequentes delatos honores potestatesque summas, quæ ei a populo

dabantur. 3. Hic quum a rege Philippo munera magnæ pecuniæ repudiaret, legatique hortarentur accipere, simulque admonerent, si ipse his facile careret, liberis tamen suis prospiceret, quibus difficile esset in summa paupertate tantam paternam tueri gloriam: 4. his ille, *Si mei similes erunt, idem hic, inquit, agellus illos alet, qui me ad hanc dignitatem perduxit; sin dissimiles sunt futuri, nolo meis impensis illorum ali augerique luxuriam.*

II. Idem quum prope ad annum octogesimum prospera pervenisset fortuna, extremis temporibus magnum in odium pervenit suorum civium: 2. primo, quod cum Demade de urbe tradenda Antipatro consenserat; ejusque consilio Demosthenes cum ceteris, qui bene de republica meriti existimabantur, populiscito in exsilium erant expulsi. Neque in eo solum offenderat, quod patriæ male consuluerat, sed etiam, quod amicitiae fidem non præstiterat. 3. Namque auctus adjutusque a Demosthene eum, quem tenebat, adscenderat gradum, quum adversus Charetem eum subornaret: ab eodem in judiciis, quum capitis causam diceret, defensus aliquoties liberatus discesserat. Hunc non solum in periculis non defendit, sed etiam prodidit. 4. Concidit autem maxime uno crimine, quod, quum apud eum summum esset imperium populi, et Nicanorem, Cassandri præfectum, insidiari Piræo Atheniensium, a Dercyllo moneretur, idemque postularet, ut provideret, ne commeatibus civitas privaretur, hic, audiente populo, Phocion negavit esse periculum, seque ejus rei obsidem fore pollicitus est. 5. Neque ita multo post Nicanor Piræo est potitus. Ad quem recuperandum quum populus armatus concurrisset, ille non modo neminem ad arma vocavit, sed ne armatis quidem præesse voluit. [Sine quo Athenæ omnino esse non possunt.]

III. Erant eo tempore Athenis duæ factiones, qua-

rum una populi causam agebat, altera optimatum. In hac erat Phocion et Demetrius Phalereus. Harum utraque Macedonum patrocinii utebatur. Nam populares Polysperchonti favebant; optimates cum Cassandro sentiebant. 2. Interim a Polysperchonte Cassander Macedonia pulsus est. Quo facto populus superior factus, statim duces adversariæ factionis capitis damnatos patria pepulit; in his Phocionem et Demetrium Phalereum: deque ea re legatos ad Polysperchontem misit, qui ab eo peterent, ut sua decreta confirmaret. 3. Hoc eodem profectus est et Phocion. Quo ut venit, causam apud Philippum regem verbo, re ipsa quidem apud Polysperchontem jussus est dicere: namque is tum regis rebus præerat. 4. Hic ab Agnonide accusatus, quod Piræum Nicanori prodidisset, ex consilii sententia in custodiam conjectus, Athenas deductus est, ut ibi de eo legibus fieret iudicium.

IV. Huc ubi perventum est, quum propter ætatem pedibus jam non valeret, vehiculoque portaretur, magni concursus sunt facti, quum alii, reminiscentes veteris famæ, ætatis misererentur; plurimi vero ira exacerentur propter prodicionis suspicionem Piræei, maximeque, quod adversus populi commoda in senectute steterat. 2. Qua de re ne perorandi quidem ei data est facultas, et dicendi causam. Inde iudicio, legitimis quibusdam confectis, damnatus, traditus est undecim viris, quibus ad supplicium more Atheniensium publice damnati tradi solent. 3. Hic quum ad mortem duceretur, obvius ei fuit Emphyletus, quo familiariter fuerat usus. Is quum lacrimans dixisset: *O quam indigna perpeteris, Phocion!* huic ille, *At non inopinata*, inquit: *hunc enim exitum plerique clari viri habuerunt Athenienses.* 4. In hoc tantum fuit odium multitudinis, ut nemo ausus sit eum liber sepelire. Itaque a servis sepultus est.

XX.

TIMOLEON.

CAP. I.—TIMOLEON, CORINTHIUS. Sine dubio magnus omnium iudicio hic vir exstitit. Namque huic uni contigit, quod nescio an ulli, ut et patriam, in qua erat natus, oppressam a tyranno liberaret, et a Syracusis, quibus auxilio erat missus, inveteratam servitutem depelleret, totamque Siciliam, multos annos bello vexatam a barbarisque oppressam, suo adventu in pristinum restitueret. 2. Sed in his rebus non simplici fortuna conflictatus est, et, id quod difficilius putatur, multo sapientius tulit secundam, quam adversam fortunam. 3. Nam quum frater ejus Timophanes, dux a Corinthiis delectus, tyrannidem per milites mercenarios occupasset, particepsque regni posset esse: tantum afuit a societate sceleris, ut antetulerit suorum civium libertatem fratris saluti, et patriæ parere legibus, quam imperare, satius duxerit. 4. Hac mente per haruspicem communemque adfinem, cui soror, ex eisdem parentibus nata, nupta erat, fratrem tyrannum interficiendum curavit. Ipse non modo manus non attulit, sed ne adspicere quidem fratrum sanguinem voluit. Nam, dum res conficeretur, procul in præsidio fuit, ne quis satelles posset succurrere. 5. Hoc præclarissimum ejus facinus non pari modo probatum est ab omnibus. Nonnulli enim læsam ab eo pietatem putabant, et invidia laudem virtutis obterebant. Mater vero post id factum neque domum ad se filium admisit, neque adspexit, quin eum fratricidam impiumque detestans compellaret. 6. Quibus rebus adeo ille est commotus, ut nonnumquam vitæ finem facere voluerit,

atque ex ingratorum hominum conspectu morte decedere.

II. Interim Dione Syracusis interfecto, Dionysius rursus Syracusarum potitus est: cujus adversarii opem a Corinthiis petierunt, ducemque, quo in bello uterentur, postularunt. Huc Timoleon missus incredibili felicitate Dionysium tota Sicilia depulit. 2. Quum interficere posset, noluit, tutoque ut Corinthum perveniret, effecit: quod utrorumque Dionysiorum opibus Corinthii sæpe adjuti fuerant, cujus benignitatis memoriam volebat exstare; eamque præclaram victoriam ducebat, in qua plus esset clementiæ, quam crudelitatis: postremo, ut non solum auribus acciperetur, sed etiam oculis cerneretur, quem et ex quanto regno ad quam fortunam detrusisset. 3. Post Dionysii decessum cum Hiceta bellavit, qui adversatus fuerat Dionysio: quem non odio tyrannidis dissensisse, sed cupiditate, indicio fuit, quod ipse, expulso Dionysio, imperium dimittere noluit. 4. Hoc superato, Timoleon maximas copias Carthaginiensium apud Crimissum flumen fugavit, ac satis habere coëgit, si liceret Africam obtinere, qui jam complures annos possessionem Siciliæ tenebant. Cepit etiam Mamercum, Italicum ducem, hominem bellicosum et potentem, qui tyrannos adjutum in Siciliam venerat.

III. Quibus rebus confectis quum propter diuturnitatem belli non solum regiones, sed etiam urbes desertas videret, conquisivit, quos potuit, primum Siculos; deinde Corinθο arcessivit colonos, quod ab his initio Syracusæ erant conditæ. 2. Civibus veteribus sua restituit; novis bello vacuefactas possessiones divisit; urbium mœnia disjecta fanaque deserta refecit; civitatibus leges libertatemque reddidit; ex maximo bello tantum otium totæ insulæ conciliavit, ut hic conditor urbium earum, non illi, qui initio deduxerant,

videretur. 3. Arcem Syracusis, quam munierat Dionysius ad urbem obsidendam, a fundamentis disiecit; cetera tyrannidis propugnacula demolitus est, deditque operam, ut quam minime multa vestigia servitutis manerent. 4. Quum tantis esset opibus, ut etiam invitis imperare posset; tantum autem haberet amorem omnium Siculorum, ut nullo recusante regnum obtineret: maluit se diligi, quam metui. Itaque, quum primum potuit, imperium deposuit, et privatus Syracusis, quod reliquum vitæ fuit, vixit. 5. Neque vero id imperite fecit. Nam quod ceteri reges imperio potuerunt, hic benevolentia tenuit. Nullus honos huic defuit; neque postea res ulla Syracusis gesta est publice, de qua prius sit decretum, quam Timoleonis sententia cognita. 6. Nullius umquam consilium non modo antelatum, sed ne comparatum quidem est. Neque id magis benevolentia factum est, quam prudentia.

IV. Hic quum ætate jam provectus esset, sine ullo morbo lumina oculorum amisit. Quam calamitatem ita moderate tulit, ut neque eum querentem quisquam audierit, neque eo minus privatis publicisque rebus interfuerit. 2. Veniebat autem in theatrum, quum ibi concilium populi haberetur, propter valetudinem vectus jumentis junctis, atque ita de vehiculo, quæ videbantur, dicebat; neque hoc illi quisquam tribuebat superbis. Nihil enim umquam neque insolens, neque gloriosum ex ore ejus exiit. 3. Qui quidem, quum suas laudes audiret prædicari, numquam aliud dixit, quam se in ea re maximas diis gratias agere atque habere, quod, quum Siciliam recreare constituissent, tum se potissimum ducem esse voluissent. 4. Nihil enim rerum humanarum sine deorum numine geri putabat. Itaque suæ domi sacellum *Ἀνρωρίας* constituerat, idque sanctissime colebat. V. Ad hanc hominis excellentem bonitatem mira-

biles accesserunt casus. Nam prœlia maxima natali die suo fecit omnia : quo factum est, ut ejus diem natalem festum haberet universa Sicilia. 2. Huic quidam Lamestius, homo petulans et ingratus, vadimonium quum vellet imponere, quod cum illo se lege agere diceret, et complures concurrissent, qui procacitatem hominis manibus coërcere conarentur: Timoleon oravit omnes, ne id facerent. Namque id ut Lamestio ceterisque liceret, se maximos labores summaque adiisse pericula. Hanc enim speciem libertatis esse, si omnibus, quod quisque vellet, legibus experiri liceret. 3. Idem, quum quidam Lamestii similis, nomine Demænetus, in concione populi de rebus gestis ejus detrahere cœpisset, ac nonnulla inveheretur in Timoleonta, dixit, nunc demum se voti esse damnatum. Namque hoc a diis immortalibus semper precatum, ut talem libertatem restitueret Syracusanis, in qua cuivis liceret, de quo vellet, impune dicere. 4. Hic quum diem supremum obiisset, publice a Syracusanis in gymnasio, quod Timoleonteum appellatur, tota celebrante Sicilia, sepultus est.

XXI.

DE REGIBUS.

CAP. I.—Hi fore fuerunt Græcæ gentis duces, qui memoria digni videbantur, præter reges. Namque eos attingere noluimus, quod omnium res gestæ separatim sunt relatæ. Neque tamen hi admodum sunt multi. 2. Lacedæmonius autem Agesilaus

nomine, non potestate, fuit rex; sicuti ceteri Spartani. Ex his vero, qui dominatum imperio tenuerunt, excellentissimi fuerunt, ut nos judicamus, Persarum Cyrus et Darius, Hystaspis filius: quorum uterque privatus virtute regnum est adeptus. Prior horum apud Massagetas in proelio cecidit; Darius senectute diem obiit supremum. 3. Tres sunt præterea ejusdem generis, Xerxes, et duo Artaxerxes, Macrochir et Mnemon. Xerxi maxime est illustre, quod maximis post hominum memoriam exercitibus terra marique bellum intulit Græciæ. 4. At Macrochir præcipuam habet laudem amplissimæ pulcherrimæque corporis formæ: quam incredibili ornavit virtute belli. Namque illo Perses nemo fuit manu fortior. Mnemon autem justitiæ fama floruit. Nam quum matris suæ scelere amisisset uxorem, tantum indulsit dolori, ut eum pietas vinceret. 5. Ex his duo eodem nomine morbo naturæ debitum reddiderunt: tertius ab Artabano præfecto ferro interemtus est.

II. Ex Macedonum autem gente duo multo ceteros antecesserunt rerum gestarum gloria: Philippus, Amyntæ filius, et Alexander Magnus. Horum alter Babylone morbo consumtus, Philippus Ægis a Pausania, quum spectatum ludos iret, juxta theatrum occisus est. 2. Unus Epirotes, Pyrrhus, qui cum populo Romano bellavit. Is quum Argos oppidum oppugnaret in Peloponneso, lapide ictus interiit. Unus item Siculus, Dionysius prior. Nam et manu fortis, et belli peritus fuit, et, id quod in tyranno non facile reperitur, minime libidinosus, non luxuriosus, non avarus, nullius denique rei cupidus, nisi singularis perpetuique imperii, ob eamque rem crudelis. Nam dum id studuit munire, nullius pepercit vitæ, quem ejus insidiatorem putaret. 3. Hic quum virtute tyrannidem sibi peperisset, magna retinuit felicitate, majorque annos sexaginta natus decessit florente

regno. Neque in tam multis annis cujusquam ex sua stirpe funus vidit, quum ex tribus uxoribus liberos procreasset, multique ei nati essent nepotes.

III. Fuerunt præterea multi reges ex amicis Alexandri Magni, qui post obitum ejus imperia ceperunt: in his Antigonus, et hujus filius Demetrius, Lysimachus, Seleucus, Ptolemæus. 2. Ex his Antigonus in prælio, quum adversus Seleucum Lysimachumque dimicaret, occisus est. Pari leto affectus est Lysimachus a Seleuco. Nam, societate dissoluta, bellum inter se gesserunt. 3. At Demetrius, quum filiam suam Seleuco in matrimonium dedisset, neque eo magis fida inter eos amicitia manere potuisset, captus bello, in custodia socer generi periit morbo. 4. Neque ita multo post Seleucus a Ptolemæo Cerauno dolo interfectus est; quem ille a patre expulsum Alexandria, alienarum opum indigentem, receperat. Ipse autem Ptolemæus, quum vivus filio regnum tradidisset, ab illo eodem vita privatus dicitur. 5. De quibus quoniam satis dictum putamus, non incommodum videtur, non præterire Hamilcarem et Hannibalem, quos et animi magnitudine et calliditate omnes in Africa natos præstitisse constat.

XXII.

HAMILCAR.

CAP. I.—HAMILCAR, HANNIBALIS FILIUS, cognomine Barcas, Carthaginensis, primo Pœnico bello, sed temporibus extremis, admodum adolescentulus in

Sicilia præesse cœpit exercitui. 2. Quum ante ejus adventum et mari et terra male res gererentur Carthaginensium, ipse, ubi affuit, numquam hosti cessit neque locum nocendi dedit; sæpeque e contrario occasione data lacessivit, semperque superior discessit. Quo facto, quum pæne omnia in Sicilia Pœni amisissent, ille Erycem sic defendit, ut bellum eo loco gestum non videretur. 3. Interim Carthaginenses, classe apud insulas Ægates a C. Lutatius, consule Romanorum, superati, statuerunt belli finem facere, eamque rem arbitrio permiserunt Hamilcaris. Ille, etsi flagrabat bellandi cupiditate, tamen paci serviendum putavit, quod patriam exhaustam sumtibus. diutius calamitates belli ferre non posse intelligebat: 4. sed ita, ut statim mente agitaret, si paullum modo res essent reffectæ, bellum renovare Romanosque armis persequi, donec cum certe vicissent, aut victi manus dedissent. 5. Hoc consilio pacem conciliavit; in qua tanta fuit ferocia, ut, quum Catulus negaret se bellum compositurum, nisi ille cum suis, qui Erycem tenuerunt, armis relictis, Sicilia decederent: 6. succumbente patria, ipse periturum se potius dixerit, quam cum tanto flagitio domum rediret. Non enim suæ esse virtutis, arma, a patria accepta adversus hostes, adversariis tradere. Hujus pertinaciæ cessit Catulus.

II. At ille, ut Carthaginem venit, multo aliter, ac sperabat, rempublicam se habentem cognovit. Namque diuturnitate externi mali tantum exarsit intestinum bellum, ut numquam pari periculo fuerit Carthago, nisi quum deleta est. 2. Primo mercenarii milites, qui adversus Romanos fuerant, desciverunt: quorum numerus erat viginti millium. Hi totam abalienarunt Africam, ipsam Carthaginem oppugnaverunt. 3. Quibus malis adeo sunt Pœni perterriti, ut etiam auxilia a Romanis petiverint, eaque impetrarint.

Sed extremo, quum prope jam ad desperationem pervenissent, Hamilcarem imperatorem fecerunt. 4. Is non solum hostes a muris Carthaginiis removit, quum amplius centum millia facta essent armatorum; sed etiam eo compulit, ut, locorum angustiis clausi, plures fame, quam ferro, interirent. Omnia oppida alienata, in his Uticam atque Hipponem, valentissima totius Africæ, restituit patriæ. 5. Neque eo fuit contentus, sed etiam fines imperii propagavit, tota Africa tantum otium reddidit, ut nullum in ea bellum videretur multis annis fuisse.

III. Rebus his ex sententia peractis, fidenti animo atque infesto Romanis, quo facilius causam bellandi reperiret, effecit, ut imperator cum exercitu in Hispaniam mitteretur, eoque secum duxit filium Hannibalem, annorum novem. 2. Erat præterea cum eo adolescens illustris, formosus, Hasdrubal, quem nonnulli diligi turpius, quam par erat, ab Hamilcare loquebantur. Non enim maledici tanto viro deesse poterant. Quo factum est, ut a præfecto morum Hasdrubal cum eo vetaretur esse. Huic ille filiam suam in matrimonium dedit, quod moribus eorum non poterat interdici socero gener. 3. De hoc ideo mentionem fecimus, quod, Hamilcare occiso, ille exercitui præfuit, resque magnas gessit; et princeps largitione vetustos pervertit mores Carthaginensium; ejusdemque post mortem Hannibal ab exercitu accepit imperium.

IV. At Hamilcar, posteaquam mare transiit in Hispaniamque venit, magnas res secunda gessit fortuna: maximas bellicosissimasque gentes subegit: equis, armis, viris, pecunia totam locupletavit Africam. 2. Hic quum in Italiam bellum inferre meditaretur, nono anno post, quam in Hispaniam venerat, in proelio pugnans adversus Vettones occisus est. 3. Hujus perpetuum odium erga Romanos maxime concitasse videtur secundum bellum Pœnicum. Namque Han-

nibal, filius ejus, adsiduis patris obtestationibus eo est perductus, ut interire, quam Romanos non experiri, mallet.

XXIII.

HANNIBAL.

CAP. I.—HANNIBAL, HAMILCARIS FILIUS, CARTHAGINIENSIS. Si verum est, quod nemo dubitat, ut populus Romanus omnes gentes virtute superarit, non est infitiandum, Hannibalem tanto præstitisse ceteros imperatores prudentia, quanto populus Romanus antecedit fortitudine cunctas nationes. 2. Nam quotiescumque cum eo congressus est in Italia, semper discessit superior. Quod nisi domi civium suorum invidia debilitatus esset, Romanos videretur superare potuisse. Sed multorum obtrectatio devicit unius virtutem. 3. Hic autem velut hereditate relictum odium paternum erga Romanos sic conservavit, ut prius animam, quam id, deposuerit: qui quidem, quum patria pulsus esset, et alienarum opum indigeret, numquam destiterit animo bellare cum Romanis.

II. Nam ut omittam Philippum, quem absens hostem reddidit Romanis: omnium his temporibus potentissimus rex Antiochus fuit. Hunc tanta cupiditate incendit bellandi, ut usque a rubro mari armatus sit inferre Italiæ. 2. Ad quem quum legati venissent Romani, qui de ejus voluntate explorarent, darentque operam consiliis clandestinis, ut Hanniba-

lem in suspicionem regi adducerent, tamquam ab ipsis corruptum alia, atque antea, sentire; neque id frustra fecissent, idque Hannibal comperisset, seque ab interioribus consiliis segregari vidisset: 3. tempore dato adiit ad regem, eique quum multa de fide sua et odio in Romanos commemorasset, hoc adjunxit: *Pater, inquit, meus, Hamilcar, puerulo me, utpote non amplius novem annos nato, in Hispaniam imperator proficiscens Carthagine, Jovi optimo maximo hostias immolavit.* 4. *Quæ divina res dum conficiebatur, quæsiuit a me, vellemne secum in castra proficisci? Id quum libenter accepissem, atque ab eo petere cœpissem, ne dubitaret ducere; tum ille, Faciam, inquit, si fidem mihi, quam postulo, dederis. Simul me ad aram adduxit, apud quam sacrificare instituerat, eamque, ceteris remotis, tenentem jurare jussit, numquam me in amicitia cum Romanis fore.* 5. *Id ego jusjurandum patri datum usque ad hanc ætatem ita conservavi, ut nemini dubium esse debeat, quin reliquo tempore eadem mente sim futurus.* 6. *Quare, si quid amice de Romanis cogitabis, non imprudenter feceris, si me celaris; quum quidem bellum parabis, te ipsum frustraberis, si non me in eo principem posueris.*

III. Hac igitur, qua diximus, ætate cum patre in Hispaniam profectus est: cujus post obitum, Hasdrubale imperatore suffecto, equitatui omni præfuit. Hoc quoque interfecto, exercitus summam imperii ad eum detulit. Id Carthaginem delatum publice comprobatum est. 2. Sic Hannibal minor quinque et viginti annis natus imperator factus proximo triennio omnes gentes Hispaniæ bello subegit; Saguntum, fœderatam civitatem, vi expugnavit; tres exercitus maximos comparavit. 3. Ex his unum in Africam misit, alterum cum Hasdrubale fratre in Hispania reliquit, tertium in Italiam secum duxit. Saltum Pyrenæum transiit. Quacumque iter fecit, cum omnibus incolis

confixit; neminem, nisi victum, dimisit. 4. Ad Alpes posteaquam venit, quæ Italiam ab Gallia sejungunt, quas nemo umquam cum exercitu ante eum, præter Herculem Graium, transierat (quo facto is hodie saltus Graius appellatur): Alpico, conantes prohibere transitu, concidit, loca patefecit, itinera munivit, effecit, ut ea elephanti ornati ire posset, quæ antea unus homo inermis vix poterat repere. Hac copias traduxit, in Italiamque pervenit.

IV. Confixerat apud Rhodanum cum P. Cornelio Scipione Cos. eumque pepulerat. Cum hoc eodem [de] Clastidio apud Padum decernit: saucium inde ac fugatum dimittit. 2. Tertio idem Scipio cum collega, Tiberio Longo, apud Trebiam adversus eum venit. Cum his manum conseruit: utrosque profligavit. Inde per Ligures Apenninum transiit, petens Etruriam. 3. Hoc itinere adeo gravi morbo afficitur oculorum, ut postea numquam dextero æque bene usus sit. Qua valetudine quum etiam tum premeretur, lecticaque ferretur, C. Flaminius Cos. apud Trasimenum cum exercitu insidiis circumventum occidit: neque multo post C. Centenium prætorem, cum delecta manu saltum occupantem. Hinc in Apuliam pervenit. 4. Ibi obviam ei venerunt duo Consules, C. Terentius et L. Æmilius. Utriusque exercitus uno prælio fugavit; Paullum consulem occidit, et aliquot præterea consulares, in his Cn. Servilium Geminum, qui anno superiore fuerat consul.

V. Hac pugna pugnata, Romam profectus nullo resistente, in propinquis urbis montibus moratus est. Quum aliquot ibi dies castra habuisset et reverteretur Capuam, Q. Fabius Maximus, dictator Romanus, in agro Falerno se ei objecit. 2. Hic clausus locorum angustiis noctu sine ullo detrimento exercitus se expedit; Fabio, callidissimo imperatori, verba dedit.

Namque obducta nocte sarmenta in cornibus juven-
corum deligata incendit, ejusque generis multitudinem
magnam dispalatam immisit. Quo repentino objectu
viso tantum terrorem iniecit exercitui Romanorum,
ut egredi extra vallum nemo sit ausus. 3. Hanc post
rem gestam non ita multis diebus M. Minucium
Rufum, magistrum equitum, pari ac dictatorem im-
perio, dolo productum in prœlium, fugavit. Ti. Sem-
pronium Gracchum, iterum consulem, in Lucanis
absens in insidias inductum sustulit. M. Claudium
Marcellum, quinquies consulem, apud Venusiam pari
modo interfecit. 4. Longum est, enumerare prœlia.
Quare hoc unum satis erit dictum, ex quo intelligi
possit, quantus ille fuerit: quamdiu in Italia fuit,
nemo ei in acie restitit, nemo adversus eum post
Cannensem pugnam in campo castra posuit.

VI. Hic invictus patriam defensum revocatus bel-
lum gessit adversus P. Scipionem, filium ejus, quem
ipse primum apud Rhodanum, iterum apud Padum,
tertio apud Trebiam fugaverat. 2. Cum hoc, exhaus-
tis jam patriæ facultatibus, cupivit in præsentiarum
bellum componere, quo valentior postea congregere-
tur. In colloquium convenit, conditiones non con-
venerunt. 3. Post id factum paucis diebus apud
Zamam cum eodem confixit: pulsus (incredibile
dictu) biduo et duabus noctibus Hadrumentum per-
venit, quod abest a Zama circiter millia passuum
trecenta. 4. In hac fuga Numidæ, qui simul cum eo
ex acie excesserant, insidiati sunt ei; quos non solum
effugit, sed etiam ipsos oppressit. Hadrumeti reli-
quos ex fuga collegit: novis delectibus paucis diebus
multos contraxit.

VII. Quum in apparando acerrime esset occupatus,
Carthaginenses bellum cum Romanis composuerunt.
Ille nihilo secius exercitui postea præfuit, resque in
Africa gessit usque ad P. Sulpicium, C. Aurelium

consules. 2. His enim magistratibus legati Carthaginienses Romam venerunt, qui senatui populoque Romano gratias agerent, quod cum his pacem fecissent, ob eamque rem corona aurea eos donarent, simulque peterent, ut obsides eorum Fregillis essent, captivique redderentur. 3. His ex senatus consulto responsum est: munus eorum gratum acceptumque esse; obsides, quo loco rogarent, futuros; captivos non remissuros, quod Hannibalem, cujus opera susceptum bellum foret, inimicissimum nomini Romano, etiam nunc cum imperio apud exercitum haberent, itemque fratrem ejus Magonem. 4. Hoc responso Carthaginienses cognito Hannibalem domum et Magonem revocarunt. Huc ut rediit, prætor factus est, postquam rex fuerat, anno secundo et vicesimo. Ut enim Romæ consules, sic Carthagine quotannis annui bini reges creabantur. 5. In eo magistratu pari diligentia se Hannibal præbuit, ac fuerat in bello. Namque effecit, ex novis vectigalibus non solum ut esset pecunia, quæ Romanis ex fœdere penderetur, sed etiam superesset, quæ in ærario reponeretur. 6. Deinde, anno post præturam, Marco Claudio, Lucio Furio Coss. Roma legati Carthaginem venerunt. Hos Hannibal sui exposcendi gratia missos ratus, priusquam his senatus daretur, navem conscendit clam, atque in Syriam ad Antiochum profugit. 7. Hac re palam facta, Pœni naves duas, quæ eum comprehenderent, si possent consequi, miserunt; bona ejus publicarunt; domum a fundamentis disjecerunt; ipsum exsulem indicarunt.

VIII. At Hannibal anno post, quam domo profugerat, L. Cornelio, Quinto Minucio Coss. cum quinque navibus Africam accessit in finibus Cyrenæorum, si forte Carthaginienses ad bellum Antiochi spe fiduciaque inducere posset: cui jam persuaserat, ut cum
tibus in Italiam proficisceretur. Huc Magonem.

fratrem excivit. 2. Id ubi Pœni resciverunt, Magonem eadem, qua fratrem, absentem pœna affecerunt. Illi desperatis rebus quum solvissent naves, ac vela ventis dedissent, Hannibal ad Antiochum pervenit: de Magonis interitu duplex memoria prodita est. Namque alii naufragio, alii a servis ipsius interfectum eum, scriptum reliquerunt. 3. Antiochus autem, si tam in agendo bello parere voluisset consiliis ejus, quam in suscipiendo instituerat, propius Tiberi, quam Thermopylis, de summa imperii dimicasset. Quem etsi multa stulte conari videbat, tamen nulla deseruit in re. 4. Præfuit paucis navibus, quas ex Syria jussus erat in Asiam ducere, hisque adversus Rhodiorum classem in Pamphylio mari confixit. Quo quum multitudine adversariorum sui superarentur, ipse, quo cornu rem gessit, fuit superior.

IX. Antiocho fugato, verens, ne dederetur, quod sine dubio accidisset, si sui fecisset potestatem, Cretam ad Gortynios venit, ut ibi, quo se conferret, consideraret. 2. Vidit autem vir omnium callidissimus, magno se fore periculo, nisi quid providisset, propter avaritiam Cretensium. Magnam enim secum pecuniam portabat, de qua sciebat exiisse famam. 3. Itaque capit tale consilium. Amphoras complures complet plumbo; summas operit auro et argento. Has, præsentibus principibus, deponit in templo Dianæ, simulans, se suas fortunas illorum fidei credere. His in errorem inductis, statuas aeneas, quas secum portabat, omnes sua pecunia complet, easque in propatulo domi abjicit. 4. Gortynii templum magna cura custodiunt, non tam a ceteris, quam ab Hannibale, ne ille, inscientibus his, tolleret secumque duceret.

X. Sic, conservatis suis rebus, Pœnus, illis Cretensibus omnibus, ad Prusiam in Pontum pervenit. Apud quem eodem animo fuit erga Italiam, neque aliud quidquam egit, quam regem armavit et exercuit

adversus Romanos. 2. Quem quum videret domesticis opibus minus esse robustum, conciliabat ceteros reges, adjungebatque bellicosas nationes. Dissidebat ab eo Pergamenus rex, Eumenes, Romanis amiciissimus, bellumque inter eos gerebatur et mari et terra. Quo magis cupiebat eum Hannibal opprimi. 3. Sed utrobique Eumenes plus valebat propter Romanorum societatem: quem si removisset, faciliora sibi cetera fore arbitrabatur. Ad hunc interficiendum talem iniit rationem. 4. Classe paucis diebus erant decreturi. Superabatur navium multitudine: dolo erat pugnandum, quum par non esset armis. Imperavit quam plurimas venenatas serpentes vivas colligi, easque in vasa fictilia conjici. 5. Harum quum confecisset magnam multitudinem, die ipso, quo facturus erat navale proelium, classarios convocat, hisque præcipit, omnes ut in unam Eumenis regis concurrant navem, a ceteris tantum satis habeant, se defendere; id facile illos serpentium multitudine consecuturos. 6. Rex autem qua nave veheretur, ut scirent, se facturum; quem si aut cepissent, aut interfecissent, magno his pollicetur præmio fore.

XI. Tali cohortatione militum facta, classis ab utrisque in proelium deducitur. Quarum acie constituta, priusquam signum pugnae daretur, Hannibal, ut palam faceret suis, quo loco Eumenes esset, tabellarium in scapha cum caduceo mittit. 2. Qui ubi ad naves adversariorum pervenit, epistolamque ostendens se regem professus est querere, statim ad Eumenem deductus est, quod nemo dubitabat, quin aliquid de pace esset scriptum. Tabellarius, ducis nave declarata suis, eodem, unde erat egressus, se recepit: 3. at Eumenes, soluta epistola, nihil in ea reperit, nisi quod ad irridendum eum pertineret. Cujus etsi causam mirabatur, neque reperiabatur, tamen proelium statim committere non dubitavit. 4. Horum in con-

curso Bithyni Hannibalis præcepto universi navem Eumenis adoriuntur. Quorum vim quum rex sustinere non posset, fuga salutem petiit: quam consecutus non esset, nisi intra sua præsidia se recepisset, quæ in proximo litore erant collocata. 5. Reliquæ Pergamenæ naves quum adversarios premerent acrius, repente in eas vasa fictilia, de quibus supra mentionem fecimus, conjici cœpta sunt. Quæ jacta initio risum pugnantibus concitarunt, nec, quare id fieret, poterat intelligi. 6. Postquam autem naves completas conspexerunt serpentibus, nova re perterriti, quum, quid potissimum vitarent, non viderent, puppes averterunt, seque ad sua castra nautica retulerunt. 7. Sic Hannibal consilio arma Pergamenorum superavit: neque tum solum, sed sæpe alias pedestribus copiis pari prudentia pepulit adversarios.

XII. Quæ dum in Asia geruntur, accidit casu, ut legati Prusiæ Romæ apud L. Quintium Flamininum, consularem, cōnarent, atque ibi, de Hannibale mentione facta, ex his unus diceret, eum in Prusiæ regno esse. 2. Id postero die Flamininus senatui detulit. Patres conscripti, qui, Hannibale vivo, numquam se sine insidiis futuros existimarent, legatos in Bithyniam miserunt, in his Flamininum, qui ab rege peterent, ne inimicissimum suum secum haberet, sibi que dederet. 3. His Prusias negare ausus non est; illud recusavit, ne id a se fieri postularent, quod adversus jus hospitii esset; ipsi, si possent, comprehenderent: locum, ubi esset, facile inventuros. Hannibal enim uno loco se tenebat in castello, quod ei ab rege datum erat muneri: idque sic ædificarat, ut in omnibus partibus ædificii exitum sibi haberet, semper verens, ne usu veniret, quod accidit. 4. Huc quum legati Romanorum venissent, ac multitudine domum ejus circumdedissent, puer ab janua prospiciens Hannibali dixit, plures præter consuetudinem armatos adparere.

Qui imperavit ei, ut omnes fores ædificii circumiret, ac propere sibi renuntiaret, num eodem modo undique obsideretur. 5. Puer quum celeriter, quid esset, renuntiasset, omnesque exitus occupatos ostendisset; sensit, id non fortuito factum, sed se peti, neque sibi diutius vitam esse retinendam. Quam ne alieno arbitrio dimitteret, memor pristinarum virtutum, venenum, quod semper secum habere consueverat, sumsit.

XIII. Sic vir fortissimus, multis variisque perfunctus laboribus, anno acquievit septuagesimo. Quibus consulibus interierit, non convenit. Namque Atticus, Marco Claudio Marcello, Q. Fabio Labeone Coss. mortuum, in annali suo scriptum reliquit: at Polybius, L. Æmilio Paulo et Cn. Bæbio Tamphilo. Sulpicius autem, P. Cornelio Cethego, M. Bæbio Tamphilo. 2. Atque hic tantus vir tantisque bellis districtus non-nihil temporis tribuit litteris. Namque aliquot ejus libri sunt, Græco sermone confecti; in his ad Rhodios de Cn. Manlii Vulsonis in Asia rebus gestis. 3. Hujus bella gesta multi memoriæ prodiderunt: sed ex his duo, qui cum eo in castris fuerunt simulque vixerunt, quamdiu fortuna passa est, Silenus et Sosilus Lacedæmonius. Atque hoc Sosilo Hannibal litterarum Græcarum usus est doctore. 4. Sed nos tempus est hujus libri facere finem, et Romanorum explicare imperatores: quo facilius, collatis utrorumque factis, qui viri præferendi sint, possit judicari.

XXIV.

M. PORCIUS CATO.

CAP. I.—CATO, ORTUS MUNICIPIO TUSCULO, adolescentulus, priusquam honoribus operam daret, versatus est in Sabinis, quod ibi heredium a patre relictum habebat. Hortatu L. Valerii Flacci, quem in consulatu censuraque habuit collegam, ut M. Perperna Censorius narrare solitus est, Romam demigravit, in foroque esse cœpit. 2. Primum stipendium meruit annorum decem septemque, Q. Fabio, M. Claudio consulibus. Tribunus militum in Sicilia fuit. Inde ut rediit, castra secutus est C. Claudii Neronis, magnique ejus opera æstimata est in prælio apud Senam, quo cecidit Hasdrubal, frater Hannibalis. 3. Quæstor obtigit P. Africano, consuli, cum quo non pro sortis necessitudine vixit: namque ab eo perpetua dissensit vita. Ædilis plebis factus est cum C. Helvio. 4. Prætor provinciam obtinuit Sardiniam, ex qua quæstor superiore tempore ex Africa decedens Q. Ennium poëtam deduxerat: quod non minoris æstimamus, quam quemlibet amplissimum Sardiniensem triumphum.

II. Consulatum gessit cum L. Valerio Flacco, sorte provinciam nactus Hispaniam citeriorem, exque ea triumphum deportavit. 2. Ibi quum diutius moraretur, P. Scipio Africanus, consul iterum, cujus in priori consulatu quæstor fuerat, voluit eum de provincia depellere, et ipse ei succedere. Neque hoc per senatum efficere potuit, quum quidem Scipio in civitate principatum obtineret: quod tum non potentia, sed jure respublica administrabatur. Qua ex re iratus senatui,

consulatu peracto, privatus in urbe mansit. 3. At Cato, censor cum eodem Flacco factus, severe præfuit ei potestati. Nam et in complures nobiles animadvertit, et multas res novas in edictum addidit, qua re luxuria reprimeretur, quæ jam tum incipiebat pullulare. 4. [Circiter annos octoginta] usque ad extremam ætatem ab adolescentia, reip. causa suscipere inimicitias non destitit. A multis tentatus non modo nullum detrimentum existimationis fecit, sed, quoad vixit, virtutum laude crevit.

III. In omnibus rebus singulari fuit prudentia et industria. Nam et agricola sollers, et peritus jurisconsultus, et magnus imperator, et probabilis orator, et cupidissimus litterarum fuit. 2. Quarum studium etsi senior arripuerat, tamen tantum progressum fecit, ut non facile reperire possis, neque de Græcis, neque de Italicis rebus, quod ei fuerit incognitum. Ab adolescentia confecit orationes. 3. Senex historias scribere instituit, quarum sunt libri septem. Primus continet res gestas regum populi Romani; secundus et tertius, unde quæque civitas orta sit Italica: ob quam rem omnes Origines videtur adpellasse. In quarto autem bellum Pœnicum primum; in quinto secundum. 4. Atque hæc omnia capitulatim sunt dicta. Reliquaque bella pari modo persecutus est, usque ad præturam Ser. Galbæ, qui diripuit Lusitanos. Atque horum bellorum duces non nominavit, sed sine nominibus res notavit. In iisdem exposuit, quæ in Italia Hispaniisque viderentur admiranda. In quibus multa industria et diligentia comparet, multa doctrina. 5. Hujus de vita et moribus plura in eo libro persecuti sumus, quem separatim de eo fecimus rogatu Titi Pomponii Attici. Quare studiosos Catonis ad illud volumen delegamus.

XXV.

T. POMPONIUS ATTICUS.

CAP. I.—T. POMPONIUS ATTICUS, ab origine ultima stirpis Romanæ generatus, perpetuo a majoribus acceptam equestrem obtinuit dignitatem. 2. Patre usus est diligente, indulgente, et, ut tum erant tempora, diti, inprimisque studioso litterarum. Hic, prout ipse amabat litteras, omnibus doctrinis, quibus puerilis ætas impertiri debet, filium erudit. 3. Erat autem in puero, præter docilitatem ingenii, summa suavitas oris ac vocis, ut non solum celeriter acciperet, quæ tradebantur, sed etiam excellenter pronunciaret. Quæ ex re in pueritia nobilis inter æquales ferebatur, clariusque exsplendescibat, quam generosi condiscipuli animo æquo ferre possent. 4. Itaque incitabat omnes studio suo; quo in numero fuerunt L. Torquatus, C. Marius filius, M. Cicero: quos consuetudine sua sic sibi devinxit, ut nemo iis perpetuo fuerit carior.

II. Pater mature decessit. Ipse adolescentulus propter adfinitatem P. Sulpicii, qui tribunus plebis interfectus est, non expers fuit illius periculi. Namque Anicia, Pomponii consobrina, nupserat M. Servio, fratri Sulpicii. 2. Itaque interfecto Sulpicio posteaquam vidit, Cinnano tumultu civitatem esse perturbatam, neque sibi dari facultatem pro dignitate vivendi, quin alterutram partem offenderet, dissociatis animis civium, quum alii Sullanis, alii Cinnanis faverent partibus, idoneum tempus ratus studiis obsequendi suis, Athenas se contulit. Neque eo secius adolescentem Marium, hostem judicatum, juvit opibus suis; cujus fugam pecunia sublevavit. 3. Ac, ne illa peregrinatio detrimentum aliquod adferret rei familiari, eodem

magnam partem fortunarum trajecit suarum. Hic ita vixit, ut universis Atheniensibus merito esset carissimus. 4. Nam præter gratiam, quæ jam in adolescentulo magna erat, sæpe suis opibus inopiam eorum publicam levavit. Quum enim versuram facere publice necesse esset, neque ejus conditionem æquam haberent; semper se interposuit, atque ita, ut neque usuram umquam ab iis acceperit, neque longius, quam dictum esset, debere passus sit. 5. Quod utrumque erat iis salutare. Nam neque indulgendo inveterascere eorum æs alienum patiebatur, neque multiplicandis usuris crescere. 6. Auxit hoc officium alia quoque liberalitate. Nam universos frumento donavit, ita ut singulis septem modii tritici darentur: qui modus mensuræ medimnus Athenis appellatur.

III. Hic autem sic se gerebat, ut communis infimis, par principibus videretur. Quo factum est, ut huic omnes honores, quos possent, publice haberent, civemque facere studerent; quo beneficio ille uti noluit. [Quod nonnulli ita interpretantur, amitti civitatem Romanam alia adscita.] 2. Quamdiu adfuit, ne qua sibi statua poneretur, restitit; absens prohibere non potuit. Itaque aliquot ipsi et Piliæ locis sanctissimis posuerunt. Hunc enim in omni procuratione reipubl. auctorem actoremque habebant. 3. Igitur primum illud munus fortunæ, quod in ea potissimum urbe natus est, in qua domicilium orbis terrarum esset imperii, ut eandem et patriam haberet et domum: hoc specimen prudentiæ, quod, quum in eam se civitatem contulisset, quæ antiquitate, humanitate, doctrina præstaret omnes, unus ei ante alios fuerit carissimus.

IV. Huc ex Asia Sulla decedens quum venisset, quamdiu ibi fuit, secum habuit Pomponium, captus adolescentis et humanitate et doctrina. Sic enim Græce loquebatur, ut Athenis natus videretur. Tanta tem suavis erat sermonis Latini, ut appareret, in

eo nativum quemdam leporem esse, non adscitum. Idem poëmata pronuntiabat et Græce et Latine sic, ut supra nihil posset addi. 2. Quibus rebus factum est, ut Sulla nusquam eum ab se dimitteret, cuperetque secum deducere. Cui quum persuadere tentaret, *Noli, oro te*, inquit Pomponius, *adversum eos me velle ducere, cum quibus ne contra te arma ferrem, Italiam reliqui.* At Sulla, adolescentis officio collaudato, omnia munera ei, quæ Athenis acceperat, proficiens jussit deferri. 3. Hic complures annos moratus, quum et rei familiari tantum operæ daret, quantum non indiligens deberet paterfamilias, et omnia reliqua tempora aut litteris aut Atheniensium reipubl. tribueret, nihilominus amicis urbana officia præstitit. 4. Nam et ad comitia eorum ventitavit, et, si qua res major acta est, non defuit: sicut Ciceroni in omnibus [ejus] periculis singularem fidem præbuit: cui ex patria fugienti LLS. ducenta et quinquaginta millia donavit. 5. Tranquillatis autem rebus Romanis, remigravit Romam, ut opinor, L. Cotta et L. Torquato coss., quem diem sic universa civitas Atheniensium prosecuta est, ut lacrimis desiderii futuri dolorem indicaret.

V. Habebat avunculum Q. Cæcilium, equitem Romanum, familiarem L. Luculli, divitem, difficillima natura: cujus sic asperitatem veritus est, ut, quem nemo ferre posset, hujus sine offensione ad summam senectutem retinuerit benevolentiam. Quo facto tulit pietatis fructum. 2. Cæcilius enim moriens testamento adoptavit eum, heredemque fecit ex dodrante: ex qua hereditate accepit circiter centies LLS. 3. Erat nupta soror Attici Q. Tullio Ciceroni: easque nuptias M. Cicero conciliarat, cum quo a condiscipulatu vivebat conjunctissime, multo etiam familiaris, quam cum Quinto; ut judicari possit, plus in amicitia valere similitudinem morum, quam adfinitatem. 4. Utebatur autem intime Q. Hortensio, qui his tempo-

ribus principatum eloquentiæ tenebat, ut intelligi non posset, uter eum plus diligeret, Cicero an Hortensius : et id, quod erat difficillimum, efficiebat, ut, inter quos tantæ laudis esset æmulatio, nulla intercederet obtrectatio, essetque talium virorum copula.

VI. In republica ita versatus est, ut semper optimarum partium et esset et existimaretur, neque tamen se civilibus fluctibus committeret, quod non magis eos in sua potestate existimabat esse, qui se his dedissent, quam qui maritimis jactarentur. 2. Honores non petiit, quum ei paterent propter vel gratiam vel dignitatem : quod neque peti more majorum, neque capi possent conservatis legibus, in tam effusis ambitus largitionibus, neque geri e republ. sine periculo, corruptis civitatis moribus. 3. Ad hastam publicam numquam accessit. Nullius rei neque præses neque manceps factus est. Neminem neque suo nomine, neque subscribens, accusavit. In jus de sua re numquam iit ; judicium nullum habuit. 4. Multorum consulum prætorumque præfecturas delatas sic accepit, ut neminem in provinciam sit secutus, honore fuerit contentus, rei familiaris despexerit fructum : qui ne cum Q. quidem Cicerone voluerit ire in Asiam, quum apud eum legati locum obtinere posset. Non enim decere se arbitrabatur, quum præturam gerere noluisset, asseclam esse prætoris. 5. Qua in re non solum dignitati serviebat, sed etiam tranquillitati, quum suspiciones quoque vitaret criminum. Quo fiebat, ut ejus observantia omnibus esset carior, quum eam officio, non timori neque spei, tribui viderent.

VII. Incidit Cæsarianum civile bellum, quum haberet annos circiter sexaginta. Usus est ætatis vacatione, neque [se] quoquam movit ex urbe. Quæ amicis suis opus fuerant ad Pompeium proficiscentibus, omnia ex sua re familiari dedit. 2. Ipsum Pompeium conjunctum non offendit : nullum enim ab

eo habebat ornamentum, ut ceteri, qui per eum aut honores aut divitias ceperant; quorum partim invictissimi castra sunt secuti, partim summa cum ejus offensione domi remanserunt. 3. Attici autem quies tantopere Cæsari fuit grata, ut victor, quum privatis pecunias per epistolas imperaret, huic non solum molestus non fuerit, sed etiam sororis filium et Q. Ciceronem ex Pompeii castris concesserit. Sic vetere instituto vitæ effugit nova pericula.

VIII. Secutum est illud, occiso Cæsare, quum res publica penes Brutos videretur esse et Cassium, ac tota civitas se ad eos convertisset: 2. sic M. Bruto usus est, ut nullo ille adolescens æquali familiaris, quam hoc sene, neque solum eum principem consilii haberet, sed etiam in convictu. 3. Excogitatum est a quibusdam, ut privatum ærarium Cæsaris interfecto ab equitibus Rom. constitueretur. Id facile effici posse arbitrati sunt, si et principes illius ordinis pecunias contulissent. Itaque appellatus est a C. Flavio, Bruti familiari, Atticus, ut ejus rei princeps esse vellet. 4. At ille, qui officia amicis præstanda sine factione existimaret, semperque a talibus se consiliis removisset, respondit: si quid Brutus de suis facultatibus uti voluisset, usurum, quantum eæ paterentur; se neque cum quoquam de ea re collocuturum neque coiturum. Sic ille consensionis globus hujus unius dissensione disjectus est. 5. Neque multo post superior esse cepit Antonius, ita ut Brutus et Cassius, provinciarum, quæ iis necis causa datæ erant a consulibus, desperatis rebus, in exsilium proficiscerentur. 6. Atticus, qui pecuniam simul cum ceteris conferre noluerat florenti illi parti, abjecto Bruto Italiaque cedenti L.L.S. centum millia muneri misit. Eidem in Epiro absens trecenta jussit dari: neque eo magis potenti adulatus est Antonio neque desperatos reliquit.

IX. Secutum est bellum gestum apud Mutinam. In quo, si tantum eum prudentem dicam, minus, quam debeam, prædicem, quum ille potius divinus fuerit: si divinatio appellanda est perpetua naturalis bonitas, quæ nullis casibus neque agitur, neque minuitur. 2. Hostis Antonius iudicatus Italia cesserat; spes restituendi nulla erat. Non solum [ejus] inimici, qui tunc erant potentissimi et plurimi, sed etiam, qui adversariis ejus se dabant, et in eo lædendo se aliquam consecuturos sperabant commendationem, Antonii familiares insequabantur; uxorem Fulviam omnibus rebus spoliare cupiebant; liberos etiam extinguere parabant. 3. Atticus, quum Ciceronis intima familiaritate uteretur, amicissimus esset Bruto, non modo nihil iis indulsit ad Antonium violandum, sed e contrario familiares ejus ex urbe profugientes, quantum potuit, texit, quibus rebus indiguerunt, adjovit. 4. P. vero Volumnio ea tribuit, ut plura a parente proficisci non potuerint. Ipsi autem Fulviæ, quum litibus distineretur magnisque terroribus vexaretur, tanta diligentia officium suum præstitit, ut nullum illa stiterit vadimonium sine Attico, hic sponsor omnium rerum fuerit. 5. Quin etiam, quum illa fundum secunda fortuna emisset in diem, neque post calamitatem versuram facere potuisset, ille se interposuit, pecuniamque sine fenore sineque ulla stipulatione [ei] credidit, maximum existimans quæstum, memorem gratumque cognosci, simulque aperire, se non fortunæ, sed hominibus solere esse amicum. 6. Quæ quum faciebat, nemo eum temporis causa facere poterat existimare. Nemini enim in opinionem veniebat, Antonium rerum potiturum. 7. Sed sensim is a nonnullis optimatibus reprehendebatur, quod parum odisse malos cives videretur. Ille autem sui iudicii potius, quid se facere par esset, intuebatur, quam quid alii laudaturi forent.

X. Conversa subito fortuna est. Ut Antonius rediit in Italiam, nemo non magno in periculo Atticum putarat propter intimam familiaritatem Ciceronis et Bruti. 2. Itaque ad adventum imperatorum de foro decesserat, timens proscriptionem, latebatque apud P. Volumnium, cui, ut ostendimus, paulo ante opem tulerat: (tanta varietas iis temporibus fuit fortunæ, ut modo hi, modo illi in summo essent aut fastigio aut periculo) habebatque secum Q. Gellium Canum, æqualem simillimumque sui. 3. Hoc quoque sit Attici bonitatis exemplum, quod cum eo, quem puerum in ludo cognoverat, adeo conjuncte vixit, ut ad extremam ætatem amicitia eorum creverit. 4. Antonius autem, etsi tanto odio ferebatur in Ciceronem, ut non solum ei, sed omnibus etiam ejus amicis esset inimicus, eosque vellet proscribere, multis hortantibus, tamen Attici memor fuit officii, et ei, quum requisisset, ubinam esset, sua manu scripsit, ne timeret, statimque ad se veniret: se eum, et illius causa [Gellium] Canum de proscriptorum numero exemisse. Ac, ne quod [in] periculum incideret, quod noctu fiebat, præsidium ei misit. 5. Sic Atticus in summo timore non solum sibi, sed etiam ei, quem carissimum habebat, præsidio fuit. Neque enim suæ solum a quoquam auxilium petiit salutis, sed conjunctim: ut appareret, nullam sejunctam sibi ab eo velle fortunam. 6. Quodsi gubernator præcipua laude fertur, qui navem ex hieme marique scopuloso servat: cur non singularis ejus existimetur prudentia, qui ex tot tamque gravibus procellis civilibus ad incolumitatem pervenit?

XI. Quibus ex malis ut se emererat, nihil aliud egit, quam ut plurimis, quibus rebus posset, esset auxilio. Quum proscriptos præmiis imperatorum vulgus conquireret, nemo in Epirum venit, cui res ulla defuerit; nemini non ibi perpetuo manendi

potestas facta est. 2. Qui etiam post proelium Philippense interitumque C. Cassii et M. Bruti L. Julium Mocillam, prætorium, et ejus filium, Aulumque Torquatium, ceterosque pari fortuna perculsos, instituerit tueri, atque ex Epiro his omnia Samothraciam supportari jusserit. 3. Difficile est, omnia persequi, et non necessarium. Illud unum intelligi volumus, illius liberalitatem neque temporariam, neque callidam fuisse. 4. Id ex ipsis rebus ac temporibus judicari potest, quod non florentibus se venditavit, sed afflictis semper succurrit: qui quidem Serviliam, Bruti matrem, non minus post mortem ejus, quam eo florente, coluerit. 5. Sic liberalitate utens, nullas inimicitias gessit: quod neque lædebat quemquam, neque, si quam injuriam acceperat, malebat ulcisci, quam oblivisci. Idem immortalī memoria percepta retinebat beneficia; quæ autem ipse tribuerat, tamdiu meminerat, quoad ille gratus erat, qui acceperat. 6. Itaque hic fecit, ut vere dictum videatur: *Sui cuique mores fingunt fortunam*. Neque tamen prius ille fortunam, quam se ipse, finxit: qui cavuit, ne qua in re jure plecteretur.

XII. His igitur rebus effecit, ut M. Vipsanius Agrippa, intima familiaritate conjunctus adolescenti Cæsari, quum propter suam gratiam et Cæsaris potentiam nullius conditionis non haberet potestatem, potissimum ejus deligeret adfinitatem, præoptaretque equitis Romani filiam generosarum nuptiis. 2. Atque harum nuptiarum conciliator fuit (non est enim celandum) M. Antonius, triumvir reipubl. constituendæ: cujus gratia quum augere possessiones posset suas, tantum affuit a cupiditate pecuniæ, ut nulla in re usus sit ea, nisi in deprecandis amicorum aut periculis aut incommodis. 3. Quod quidem sub ipsa proscriptione perillustre fuit. Nam quum L. Saufeii, equitis Romani, æqualis sui, qui cum eo complures annos, stu-

dio ductus philosophiæ, Athenis habitarat, habebatque in Italia pretiosas possessiones, triumviri bona vendissent consuetudine ea, qua tum res gerebantur: Attici labore atque industria factum est, ut eodem nuntio Saufeius fieret certior, se patrimonium amisisse et recuperasse. 4. Idem L. Julium Calidum, quem post Lucretii Catullique mortem multo elegantissimum poetam nostram tulisse ætatem vere videor posse contendere, neque minus virum bonum optimisque artibus eruditum, post proscriptionem equitum propter magnas ejus Africanas possessiones in proscriptorum numerum a P. Volumnio, præfecto fabrûm Antonii, absentem relatum, expedit. 5. Quod in præsentem utrum ei laboriosius an gloriosius fuerit, difficile fuit judicare: quod in eorum periculis, non secus absentes quam præsentem amicos Attico esse curæ, cognitum est.

XIII. Neque vero minus ille vir bonus paterfamilias habitus est, quam civis. Nam quum esset pecuniosus, nemo illo minus fuit emax, minus ædificator. Neque tamen non in primis bene habitavit, omnibusque optimis rebus usus est. 2. Nam domum habuit in colle Quirinali Tamphilanam, ab avunculo hereditate relictam: cujus amœnitas non ædificio, sed silva constabat. Ipsum enim tectum, antiquitus constitutum, plus salis, quam sumtus habebat: in quo nihil commutavit, nisi si quid vetustate coactus est. 3. Usus est familia, si utilitate judicandum est, optima; si forma, vix mediocri. Namque in ea erant pueri litteratissimi, anagnostæ optimi, et plurimi librarii, ut ne pedisequus quidem quisquam esset, qui non utrumque horum pulchre facere posset. Pari modo artifices ceteri, quos cultus domesticus desiderat, adprime boni. 4. Neque tamen horum quemquam, nisi domi natum domique factum, habuit: quod est signum non solum continentiæ, sed etiam diligentiæ. Nam et non intemperanter concupiscere, quod a plurimis videas, con-

tinentis debet duci; et potius diligentia, quam pretio, parare, non mediocris est industria. 5. Elegans, non magnificus; splendidus, non sumtuosus; omni diligentia mundiciam, non affluentiam, affectabat. Supellex modica, non multa, ut in neutram partem conspici posset. 6. Nec hoc præteribo, quamquam nonnullis leve visum iri putem: quum inprimis lautus esset eques Romanus, et non parum liberaliter domum suam omnium ordinum homines invitaret, scimus, non amplius quam terna millia æris peræque n singulos menses [ex ephemeride] eum expensum sumtui ferre solitum. 7. Atque hoc non auditum, sed cognitum prædicamus. Sæpe enim propter amiliaritatem domesticis rebus interfuimus.

XIV. Nemo in convivio ejus aliud acroama audit, quam anagnosten: quod nos quidem jucundissimum arbitramur. Neque umquam sine aliqua lectione apud eum cenatum est, ut non minus animo, quam ventre, convivæ delectarentur. 2. Namque eos vocabat, quorum mores a suis non abhorrent. Quum tanta pecuniæ facta esset accessio, nihil de quotidiano cultu mutavit, nihil de vitæ consuetudine: tantaque usus est moderatione, ut neque in sestertio vices, quod a patre acceperat, parum se splendide gesserit, neque in sestertio centies affluentius vixerit, quam instituerat, parique fastigio steterit in utraque fortuna. 3. Nullos habuit hortos, nullam suburbanam aut maritimam sumtuosam villam, neque in Italia, præter Ardeatinum et Nomentanum, rusticum prædium: omnisque ejus pecuniæ reditus constabat in Epiroticis et urbanis possessionibus. Ex quo cognosci potest, eum usum pecuniæ non magnitudine, sed ratione metiri solitum.

XV. Mendacium neque dicebat, neque pati poterat. Itaque ejus comitas non sine severitate erat, neque gravitas sine facilitate, ut difficile esset intellectu,

utrum eum amici magis vererentur, an amarent. Quidquid rogabatur, religiose promittebat; quod non liberalis, sed levis arbitrabatur, polliceri, quod præstare non posset. 2. Idem in nitendo, quod semel adnuisset, tanta erat cura, ut non mandatam, sed suam rem videretur agere. Numquam suscepti negotii eum pertæsum est. Suam enim existimationem in ea re agi putabat: qua nihil habebat carius. 3. Quo fiebat, ut omnia Ciceronum, Catonis, Marii, Q. Hortensii, Auli Torquati, multorum præterea equitum Romanorum negotia procuraret. Ex quo judicari poterat, non inertia, sed iudicio fugisse reipublicæ procuratorem.

XVI. Humanitatis vero nullum adferre majus testimonium possum, quam quod adolescens idem seni Sullæ fuerit jucundissimus, senex adolescenti M. Bruto; cum æqualibus autem suis, Q. Hortensio et M. Cicerone, sic vixerit, ut judicare difficile sit, cui ætati fuerit aptissimus. 2. Quamquam eum præcipue dilexit Cicero, ut ne frater quidem ei Quintus carior fuerit aut familiarior. 3. Ei rei sunt indicio, præter eos libros, in quibus de eo facit mentionem, qui in vulgus sunt editi, sexdecim volumina epistolarum, ab consulatione ejus usque ad extremum tempus ad Atticum missarum: quæ qui legat, non multum desideret historiam contextam illorum temporum. 4. Sic enim omnia de studiis principum, vitiis ducum, mutationibus reipubl. perscripta sunt, ut nihil in iis non appareat, et facile existimari possit, prudentiam quodammodo esse divinationem. Non enim Cicero ea solum, quæ vivo se acciderunt, futura prædixit, sed etiam quæ nunc usu veniunt, cecinit, ut vates.

XVII. De pietate autem Attici quid plura commemorem? quum hoc ipsum vere gloriantem audierim in funere matris suæ, quam extulit annorum nonaginta, quum esset septem et sexaginta, se numquam

cum matre in gratiam redisse, numquam cum sorore fuisse in similitudine, quam prope æqualem habebat. 2. Quod est signum, aut nullam umquam inter eos querimoniam intercessisse, aut hunc ea fuisse in suos indulgentia, ut, quos amare deberet, irasci eis nefas duceret. 3. Neque id fecit natura solum, quamquam omnes ei paremus, sed etiam doctrina. Nam et principum philosophorum ita percepta habuit præcepta, ut iis ad vitam agendam, non ad ostentationem, uteretur.

XVIII. Moris etiam majorum summus imitator fuit antiquitatisque amator: quam adeo diligenter habuit cognitam, ut eam totam in eo volumine exposuerit, quo magistratus ornavit. 2. Nulla enim lex, neque pax, neque bellum, neque res illustris est populi Romani, quæ non in eo suo tempore sit notata: et, quod difficillimum fuit, sic familiarum originem subtexuit, ut ex eo clarorum virorum propages possimus cognoscere. 3. Fecit hoc idem separatim in aliis libris: ut M. Bruti rogatu Juniani familiam a stirpe ad hanc ætatem ordine enumeravit, notans, qui, a quoque ortus, quos honores, quibusque temporibus cepisset. 4. Pari modo Marcelli Claudii, Marcellorum; Scipionis Cornelii et Fabii Maximi, Fabiorum et Æmiliorum quoque: quibus libris nihil potest esse dulcius iis, qui aliquam cupiditatem habent notitiæ clarorum virorum. 5. Attingit quoque poeticon: credimus, ne ejus expertus esset suavitatis. Namque versibus, qui honore rerumque gestarum amplitudine ceteros Romani populi præstiterunt, exposuit ita, 6. ut sub singulorum imaginibus facta magistratusque eorum non amplius quaternis quinisque versibus describeret: quod vix credendum sit, tantas res tam breviter potuisse declarari. Est etiam unus liber, Græce confectus, de consulatu Ciceronis.

XIX. Hactenus Attico vivo edita hæc a nobis sunt:

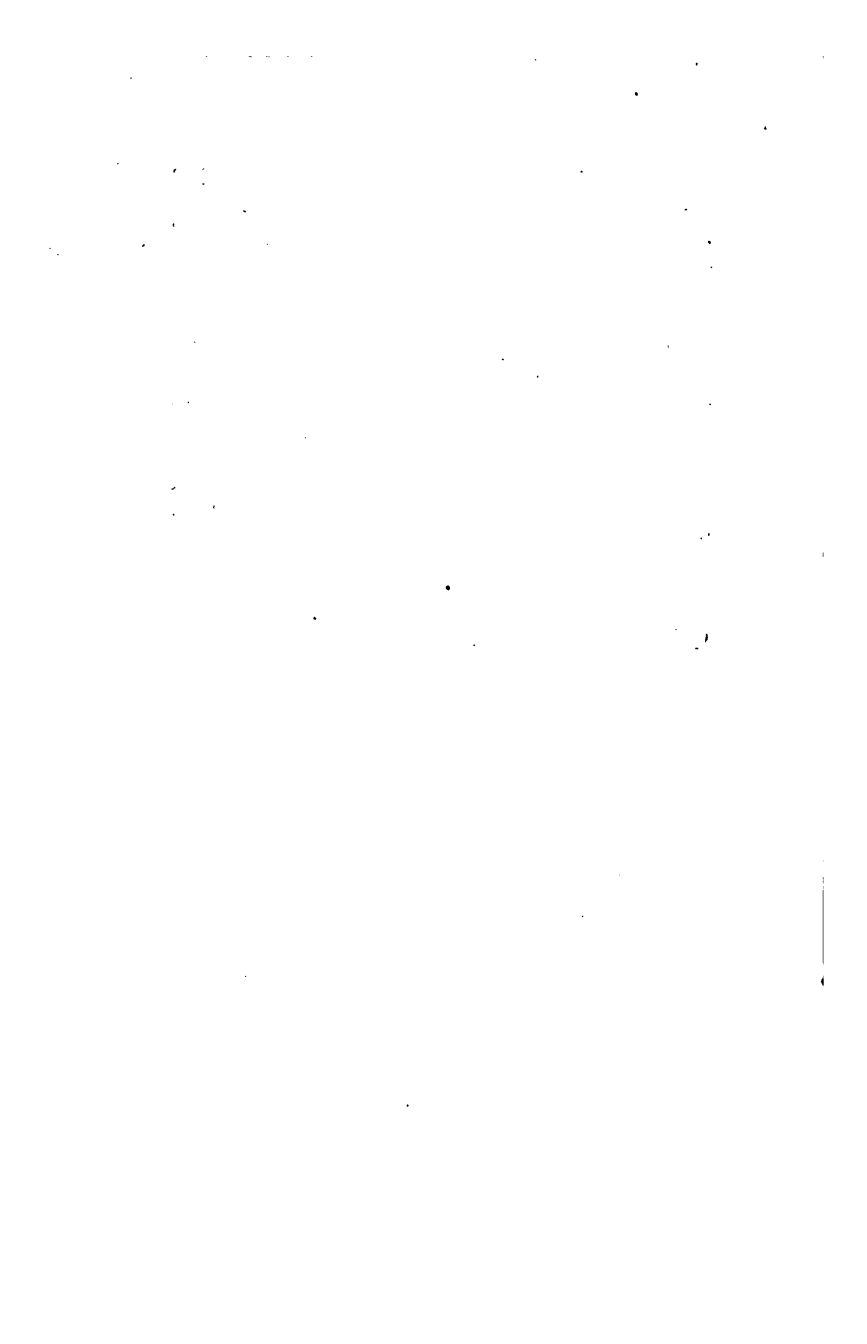
Nunc, quoniam fortuna nos superstites ei esse voluit, reliqua persequemur, et, quantum poterimus, rerum exemplis lectores docebimus, sicut supra significavimus, suos cuique mores plerumque conciliare fortunam. 2. Namque hic contentus ordine equestri, quo erat ortus, in adfinitatem pervenit imperatoris divi filii: quum jam ante familiaritatem ejus esset consecutus nulla alia re, quam elegantia vitæ, qua ceteros ceperat principes civitatis, dignitate pari, fortuna humiliore. 3. Tanta enim prosperitas Cæsarem est consecuta, ut nihil ei non tribuerit fortuna, quod cuiquam ante detulerit; et conciliarit, quod nemo adhuc civis Romanus quivit consequi. 4. Nata est autem Attico neptis ex Agrippa, cui virginem filiam collocarat. Hanc Cæsar, vix anniculam, Tiberio Claudio Neroni, Drusilla nato, privigno suo, despondit: quæ conjunctio necessitudinem eorum sanxit, familiaritatem reddidit frequentiore.

XX. Quamvis ante hæc sponsalia, non solum quum ab urbe abesset, numquam ad suorum quemquam litteras misit, quin Attico mitteret, quid ageret, in primis, quid legeret, quibusque in locis, et quam diu esset moraturus: 2. sed etiam quum esset in urbe, et propter suas infinitas occupationes minus sæpe, quam vellet, Attico frueretur, nullus dies temere intercessit, quo non ad eum scriberet, quum modo aliquid de antiquitate ab eo requireret, modo aliquam [ei] quæstionem poëticam proponeret, interdum jocans ejus verbosiores eliceret epistolas. 3. Ex quo accidit, quum ædis Jovis Feretrii, in Capitolio ab Romulo constituta, vetustate atque incuria detecta prolaberetur, ut Attici admonitu Cæsar eam reficiendam curaret. 4. Neque vero ab M. Antonio minus absens litteris colebatur: adeo, ut accurate ille ex ultimis terris, quid ageret, quid curæ sibi haberet, certiore faceret Atticum. 5. Hoc quale sit, facilius existimabit is,

qui judicare poterit, quantæ sit sapientiæ, eorum retinere usum benevolentiamque, inter quos maximarum rerum non solum æmulatio, sed obtrectatio tanta intercedebat, quantam fuit incidere necesse inter Cæsarem atque Antonium, quum se uterque principem non solum urbis Romanæ, sed orbis terrarum esse cuperet.

XXI. Tali modo quum septem et septuaginta annos complisset, atque ad extremam senectutem non minus dignitate, quam gratia fortunaque crevisset, (multas enim hereditates nulla alia re, quam bonitate, est consecutus) tantaque prosperitate usus esset valetudinis, ut annis triginta medicina non indiguisset: 2. nactus est morbum, quem initio et ipse et medici contemserunt. Nam putarunt esse tenesmon, cui remedia celeria faciliaque proponebantur. 3. In hoc quum tres menses sine ullis doloribus, præterquam quos ex curatione capiebat, consumsisset: subito tanta vis morbi in imum intestinum prorupit, ut extremo tempore per lumbos fistula puris eruperit. 4. Atque hoc priusquam ei accideret, postquam in dies dolores accrescere febresque accessisse sensit, Agrippam generum ad se accersiri jussit, et cum eo L. Cornelium Balbum Sextumque Peducæum. 5. Hos ut venisse vidit, in cubitum innixus: *Quantam, inquit, curam diligentiamque in valetudine mea tuenda hoc tempore adhibuerim, quum vos testes habeam, nihil necesse est pluribus verbis commemorare. Quibus quoniam, ut spero, satisfeci, [me nihil reliqui fecisse, quod ad sanandum me pertineret.] reliquum est, ut egomet mihi consulam.* 6. Id vos ignorare nolui. Nam mihi stat, alere morbum desinere. Namque his diebus quidquid cibi [potionisque] sumsi, ita produxi vitam, ut auzerim dolores sine spe salutis. Quare a vobis peto verum, ut consilium probetis meum: deinde, ne frustra optando conemini.

XXII. Hac oratione habita tanta constantia vocis atque vultus, ut non ex vita, sed ex domo in domum videretur migrare, quum quidem Agrippa eum flens atque osculans oraret atque obsecraret, 2. ne id, quod natura cogeret, ipse quoque sibi acceleraret, et, quoniam tum quoque posset temporibus superesse, se sibi suisque reservaret, preces ejus taciturna sua obstinatione depressit. 3. Sic quum biduum cibo se abstinuisset, subito febris decessit, leviorque morbus esse cepit. Tamen propositum nihilo secius peregit. Itaque die quinto post, quam id consilium inierat, pridie Calendas Apriles, Cn. Domitio, C. Sosio Coss. decessit. 4. Elatus est in lecticula, ut ipse præscripserat, sine ulla pompa funeris, comitantibus omnibus bonis, maxima vulgi frequentia. Sepultus est juxta viam Appiam, ad quintum lapidem, in monumento Q. Cæcili, avunculi sui.



NOTES.

PRÆFATIO.

1. *Non dubito fore.* Nepos always has the infinitive after *dubito*. The construction usual with Cicero is the subjunctive, with *quin*,—*non dubito quin plerique futuri sint.*—*leve*, “undignified,” “trivial.”—*in ejus virtutibus.* The more usual phrase is, *inter ejus virtutes.*—*commode*, “gracefully.”—*cantare tibiis*, “to have played on the flute.”
2. *Nos in Graiorum exponendis.* The line is a spondaic hexameter. The occurrence of such lines is not unusual in prose writers.
3. *Laudi*, “is counted as a merit.”—*ad scenam eat*, that is, “to become an actress.” The usual phrase is, *in scenam prodire.*—*mercede conducta*, “engaged for hire.”
4. *Tota fuit Græcia*, “throughout all Greece.” The ablative of place, without a preposition.—*partem infamia.* They who acted at Rome for the sake of gain were held to be degraded, with the exception of the actors in the *Fabula Atellana.*—*ponuntur*, “are counted as;” a metaphor taken from the laying down of the *calculi* in casting accounts by means of the *abacus*.
5. *In celebritate versatur*, “mixes in society.”—*magnitudo vol.* It must be remembered that we have but a small portion of the work of Nepos.

MILTIADES.

Nepos plainly confounds the Elder Miltiades, son of Cypselus, and Ekist of the colony in Chersonesus, with the second Miltiades, who commanded at Marathon. Miltiades the elder

left his sovereignty to Stesagoras, son of his half-brother Cimon. The second Miltiades was younger brother of Stesagoras, and succeeded to the government on the death of the latter.

1. *Miltiades*. No man of worth and virtue appears in Grecian history from the period of the Trojan war until the Persian wars; and therefore Nepos begins his biography of great men with the life of Miltiades.—*antiquitate generis*. The Greeks refer to his ancestor Codrus, and through him to Æacus and Jupiter.—*Chersonesus, i. e.*, the Thracian Chersonesus. Other Chersonesi are, the *Taurica*, in the Euxine, the *Aurea*, above the Ganges, and the *Cimbrica*, or Denmark.—*colonos*, = κληρῶκους.—*deliberatum, i. e.*, “to consult the oracle.” *Deliberare* is used for *consulere*, *querere quid faciendum*.—*tenebant*, “held” by military power, not by right.—*nominatim*, “expressly named.” Others were indicated by ambiguous phrases.—*classe*, “in his fleet.” The preposition again omitted.—*adversum tenet*, “is opposed to;” a metaphor derived from one army drawn out in opposition to another.
2. *Potitus*, with the ablative.—*loca castellis idonea*. Miltiades carried a wall across the isthmus, and thus prevented attack from the *Apsinthii*.—*in agris*, “settled in the arable lands.”—*æquitate*, “with fairness.”—*carebat nomine*, “had not the name of king.”—*justitia*, “with due regard to the rights of man to man.”—*officia præstabat* = λειτουργεῖν, “performed public duties,” such as the choregia, trierarchia, &c.—*urbem*, “the city,” used to indicate “the island.” There were two cities in Lemnos, *Myrina* and *Ephestias*.—*Cares*, a branch of the Pelasgian race.—*ceciderat*, “had fallen out;” a metaphor derived from the throw of the dice.—*non dicto*, “not influenced by the joke,” the play upon the word *domo*. *Dictum* is constantly used in this sense by Cicero.
3. *Darius*; this is *Darius Hystaspis*.—*custodes reliquit principes*, “he left the chiefs to guard the bridge,” as protectors of the bridge.—*ipsarum*, “of the cities themselves;” or, “cities of the regions *Ionia* and *Æolis*.”—*se oppresso*, “should he be crushed,” = *si oppressus esset*.—*resciso*, from *rescindere*; others read *reciso*, from *recædo*.—

Histiæus, the celebrated prefect of Miletus, the capital of Ionia.—*summas imperii*, "the highest positions of command;" the singular *summam* is more usual.—*ne res conficeretur*, "stood opposed to the execution of the design."—*cujus ratio*, although his plan did not succeed.

4. *Causam interserens*, "alleging as a cause;" *interserere*, = to *causari*, *prætexere*.—*hemerodromos*, "a courier;" one who ran during the entire day.—*prætores*. *Nepos* alludes to the ten *στρατηγοί*, or "generals," elected one from each of the ten tribes at Athens.—*eadem re*, "for that cause," = *ideo*, or, *eadem de causa*.
5. *Præter Plataensium*, supply *civitatem*, "except the city of the Plateæans."—*decem millia*. Therefore the number of Athenians was 9,000.—*arborum tractu*, "by the position of the trees;" the trees had been "dragged," so as to protect the flank of the Athenians.—*priusquam Lacedæmonii*, who professed to be afraid to move their army until the new moon appeared.—*tantas opes*, "such great power;" *opes*, = *δύναμις*.—*decemPLICEM*, "ten times their own number, 100,000."
6. *Pœcile*, Πουκίλη. So called when adorned by Micon and Polygnotus. The portico was previously called, Πειραιῶν δῶκετον.—*prima*, his likeness should be painted in the foreground.
7. *Officium*, "obedience," "duty," which the subject states owed to an imperial city.—*operibus*, "fortifications," "works." Such as a wall of circumvallation, a fosse, rampart, &c.—*classariis*, i. e., "marines," *milites navales*.—*proditionis*. Justin relates that Miltiades was imprisoned on a charge of *peculation*.—*lis*, "the damages."
8. *Crimine Pario*, "accused on the Parian charge;" "a charge derived from his conduct at Paros."—*paucis annis*. *Hippias*, the last of the *Pisistratidæ*, was expelled twenty years before the battle of Marathon.—*multum versatus*, "being much experienced in military commands and civil offices."

THEMISTOCLES.

1. *Filius Neocli*, by Abrotonon, a Thracian lady, settled at Halicarnassus. His birth took place in 514 B.C. Proper names in *cles* frequently make their genitives in *i*.—*vitia*, "defects."—*emendata*, "were atoned for."—*generosus*, "nobly born," *εὐγενής*. He was descended from Lycomedes.—*liberius vivere*, "to live too freely," dissolutely.—*non fregit*, "did not break his spirit, or dishearten him."—*eam, sc., contumeliam*.—*dedidit reipublicæ*, that is, immediately preceding the ostracism of Aristides, which took place B.C. 483.—*versabatur*, "was much engaged in."—*in concionem*, "to the public assembly," the ἐκκλήσια, which was held four times in each *πρυτανεία*, or thirty-five days, at Athens.
2. *Bello Corcyraeo*, at the period of the Corcyrean war.—*capessende*, "taking part in the management of."—*prætor a populo factus*. Themistocles was *Archon eponymus* in 481, and in that office persuaded the Athenians to devote the money gained from the silver mines of Laurium to the building of ships. The revenue from Laurium,=one hundred talents annually, had previously been divided among the people.—*ferociorem*, more "warlike." His policy revealed a greater desire for military glory.—*maritimos prædones*, "pirates." The Ægean sea from the earliest ages was infested with pirates.—*ad superiores*, "to the ships they previously possessed."—*miserunt Delphos*, "they sent to Delphi."—*consultum* is the supine.—*quo*, "to what end," or "object."—*eum*, agreeing with *murum*, used instead of *id*: the wall intended was that one, *scil.*, of ships.—*longarum*, "war ships."—*onerarium*, "transports," *ὀγκάδες*, Angl., "hulks."—*Træzena*, a district south-east of Argolis, on the Saronic gulf, and opposite the island of Ægina. The Træzenians sent one thousand heavy-armed men to Plateæ.—*paucis majoribus*, to a few of the "older" men.
3. *Qui occuparent*, "for the purpose of occupying."—*Thermopylas*. This famous pass lay between Mount Ceta and an inaccessible morass, forming the edge of the Malic gulf.—*Artemisium*, on the north coast of Eubœa, opposite Magnesia; so called from the temple of Artemis in the city of Hestiseæ.

4. *Accessit astu.* *Astu*, approached "the city," ἄστυ. The word *astu* is used as a proper name, synonymous with Athens.—*in arce*, the citadel, or Acropolis. Anciently called, *Cecropia*.—*classarii*, not the Athenian, but the Lacedæmonian sailors are meant.—*universos*, "all together," "united."—*quem quum*, "and when he influenced him (Eurybiades) far less than he (Themistocles) desired."—*in fuga*, "in the act of flight."—*ingratis*, "against their will."—*alienissimo*, "in a position most unfavourable for him."—*subesse*, "to lie under the surface of the message."
5. *Ab eodem*, by the same (Miltiades) from his vantage ground.—*id agi*, "that it was in contemplation," "it was intended."—*dissolvere*, to unloose the chains which kept the boats, of which the bridge was formed, together.—*excluderetur*, scil., Xerxes.—*idque ei persuasit*, and he convinced him of that, made the statement credible to him.
6. *Phalerico portu.* The old harbour of Phalerus: the other ports of Athens were Munichium and Piræus. The latter had within it three lesser harbours, Zoe, Aphrodision, and Cantharus.—*hoc longe*, this proceeding had a very different view from that which they wished to be understood.—*tum, quum*, "at that particular time when."—*sepulchris*, the tombstones, or slabs which formed the graves.
7. *Non multum*, that not much of the work remained to be done.—*ephoros*, ἑφοροι, the five "overseers," originally clerks of the market at Sparta, who, owing to the absence of the kings in the Messenian wars, assumed the highest powers.—*glæstus est ei mos*, "compliance was yielded to his request." *Morem gerere*, =to indulge a man, "to bear with his ways."—*functi honoribus*, "who had discharged the highest offices."—*bis*, i. e., at Artemisium, and at Salamis.
8. *Testularum suffragiis*, "by votes given by shells," i. e., ostracism.—*Argos*, the accus. plur., from *Argi*, Argos.—*societatem*, a conspiracy.—*cum quo hospitium*, with whom he had ties of friendship.—*in præsentia*, "on the moment," "at the time," the ablative singular.—*majore religione*, "by the more powerful bond of religion."—*Pydnam*. A town of Macedonia, near the Thermaic gulf. It is famous for the victory gained by

Æmilius Paulus over *Perseus*, B.C. 168.—*in ancoris*, "at her anchors."—*salo*, "in the open sea," ready to proceed the moment the storm ceased.—*cui, domino navis, scil.*

9. *Qui, i. e.*, *proximus ex iis qui*, "nearest to his time of all those who left behind them a narrative of those times."—*ejusdem civitatis*, of the same city as *Themistocles* was of.
10. *Litteris*. The short time in which *Themistocles* made himself master of the Roman language, shows that it had a great affinity with Greek.—*Magnesia*, on the banks of the *Meander*, or rather of its tributary the *Lethæus*.—*Lampsacum*, a city of *Mysia*, on the *Hellespont*, famous for its wines.—*Myntem*, the smallest city of the *Ionian confederacy*, on the south bank of the *Meander*.

ARISTIDES.

1. *Æqualis*, the contemporary of *Themistocles*.—*de principatu*, the chief position in the State, the premiership.—*obtretractant*, lit., they pulled against each other: from *ob* and *tracto*, "to pull or drag frequently."—*antestaret*, how greatly power of speech surpassed integrity of life. The eloquence of *Themistocles* caused the expulsion of *Aristides*.—*abstinentia*, self-restraint; *abs, teneo*, to hold back from the property of others.—*cognomine*. The best writers use *cognomine* to denote a name derived from moral character. The grammarians say we should use *agnomen*, not *cognomen*, to denote a moral quality.—*collabefactus*, overthrown, shaken from his position.—*scribentem*, on the shell or potsherd to give his vote by ostracism.—*decem annorum*. Such was the usual period of banishment by ostracism. The *petalismus* of the *Sicilians* banished for but five years.—*populiscito*, by a *ψήφισμα*.—*scito*, from *sciscere*=to enact; perfect, *scivi*.
2. *Prætor fuit*, he was one of the ten *συνάρχοντες*.—*memoria*, than the tradition of this military command.—*communi classe*, "in the confederate fleet."—*applicarent*. The *Lacedæmonians* had refused to undertake the defence of the Greek cities in *Asia*. They wished to transfer their inhabitants to the

lands of those in Greece who had aided the Persians. Then Aristides, on the part of the Athenians, undertook to defend the Greek cities, and "to keep the police of the Ægean Sea."

3. *Quadrिंगena*, 460 talents every year. The contribution, *φóρος*, reached 600 talents at the commencement of the Peloponnesian war. The common treasury was removed from Delos to Athens about 460 B.C. The allies of Athens were of two kinds, independent and subject; the former supplied ships and men to the confederacy, the latter money.—*quis efferretur*, "wherewith he might be carried out to burial."

PAUSANIAS.

1. *Varius*, "inconsistent in every relation of his life."—*eluxit*, from *eluceo*.—*in primis omnium*, "among the foremost of the Persians." The genitive after *primus* is commonly used.—*plurima miscere*, "to confound many matters," to throw most public affairs into confusion. *Omnia miscere*, SALL.—*victoria ergo*, and on account of that victory. *Ergo*, = *pro causa*, takes the genitive, and has the *o* long.—*exculperunt*, "erased," "cut out."
2. *Hellespontum*, the coasts as well as the waters of the Hellespont.—*classe communi*, the confederate or combined fleet, consisting of fifty Peloponnesian and thirty Athenian ships.—*maiores res appetere*, "to seek for a higher position" than that of leader of the Lacedæmonians and allies.—*simulans, &c.*, pretending, to the allies, that they had escaped from public custody.—*cognovit tuos*, "after he knew them to be your relatives."—*muneri misit*, "sent for a gift, as a gift;" like *dono dedit, fixit, &c.*—*certum*, "a confidential person," one who may be depended on.—*face*, usually written *fac*, as *fer* and *duc*, not *fere, duce*.—*gavisus*, from *gaudeo*, as *ausus* from *audeo*, *solutus* from *soleo*.—*in quo facto*, "while engaged in this transaction," = *dum ista faciebat*.
3. *Non multo*, placed after *post* as a sort of correction, "it was afterwards, but then not long after."—*callida*, "with craft, adroitness." He did not disclose his plans gradually.—*cultum*,

his general mode of living.—*apparatu regio*, a royal suite, such a train of officials as the King of Persia would have around him.—*perpeti*. They were frugal Lacedæmonians, and therefore less able to bear up against the effects of intemperance.—*conveniendi*, the genitive (gerund) used substantively, denoting "purpose," after *aditum*.—*Troade*, "in the Troad."—*scytala*, a roll of parchment, very narrow, but of considerable length. The Spartan magistrates, when they commissioned any general, took two round rollers of exactly the same size and length. One of them they kept at Sparta, the other the general carried with him. When they desired to send him any orders, they rolled the parchment round their staff, and then wrote lengthwise on the parchment: unrolling the parchment then, they sent it to the general. When he rolled it round his own staff, the edges met exactly as they had done before, and the writing was legible.—*more illorum*, i. e., with great brevity, "laconically."—*hoc facere regi*, very like our own idiom, "to do this even to their king."—*cum rege*, scil., *Persarum*.—*harum rerum nullum*, "no one of these proceedings was an evident crime."

4. *Eique in suspicionem venit*, "he began to suspect," "it occurred to him (*ei*) as a matter of suspicion."—*conveniant*, "had been agreed upon;" literally, which had harmonized, united, between the king and Pausanias.—*gravitas*, the caution, deliberate prudence; they did not seize him in a moment of excitement.—*quam indicasset*, "until he had informed upon himself, by some overt act performed by himself, not through another."—*Tenari*, the most southerly promontory of Greece, now Cape Matapan. In the ancient temple of Neptune here was said to be the entrance to the infernal regions.—*quod si*, &c., but if he would give so great a favour to him (Pausanias).
5. *Quum in eo esset*, "when he was on the point of being seized."—*Chalcicæcus*, Minerva of the brasen temple. The epithet refers rather to Minerva than to *ædes*.—*quo hi*, &c., that is, in the ravine called *Kauddas*, into which the dead bodies of criminals were thrown.

CIMON.

1. *Usus*, having experienced.—*litem æstimatam*, “the fine imposed,” the fine equalled the amount of damage estimated to have been suffered by the Athenians.—*ductus*, “induced to wed her.”—*patrio more*, “by the custom of the country.”—*hujus conjugii*, *hujus* refers to Elpinice, desirous of a marriage with her.—*talem conditionem*, such a proposal, such an offer. *Conditio* frequently indicates “a marriage offer.”—*se passuram*, the accusative, governed by *affirmavit*, supplied by zeugma out of *negavit*. *Negavit* is the same as *nec ait*: the sentence then runs, *ait se non (nec) passuram, et (ait) nupturam*.
2. *Principatum*, “the highest position” as a statesman.—*satis*, enough for his duties. He did not study to be a professional orator.—*Strymōna*, a large river separating Thrace from Macedonia.—*Amphipolis*, originally settled by Miltiades, and anciently called, ἐννέα ὁδοί, from the nine roads which met there. The name of its harbour was Eion. The town is now called *Iambolis*, which is but Ἀμπολῖς.—*in coloniam misit*, “sent to found a colony.” *In*, like ἐν, frequently denotes the purpose or object.—*Mycalen*, a promontory of Ionia, stretching out towards the island of Samos.—*classem devictam cepit*, “he captured the conquered fleet.” This mode of speech is usually translated by two finite verbs, “He conquered and captured the fleet.”—*acerbitatem imperii*, “the rigour of the Athenian supremacy.”—*vacuefecit*, depopulated.—*civibus*, i. e., to Athenian citizens, who went thither as clerucks.—*adventu fugit*, he crushed by the mere fact of his arrival.—*manubiis*, spoils taken *manu*; but here the “proceeds of the sale of the plunder.”
3. *Desiderium*, “regret.” We “miss,” regret the loss of what we once possessed. The word is derived from astronomy,—missing one of the stars of a constellation, *de sidere*.—*post annum quintum*. *Annum quintum* is the accusative of time, and *quo* refers to *annum*, understood after *post*, “on the fifth year after the year in which he was driven forth.”
4. *Aliquem offensum fortuna*, an unusual phrase, “any one met by

chance."—*mors acerba*, his death was premature; a metaphor from fruit fallen from the tree before it was ripe.

LYSANDER.

1. *Sui*, "of himself," = *de se*. *Confecisse*, "thoroughly vanquished," completed the ruin of.—*latet*, is not known to the generality, and therefore Nepos proceeds to explain it.—*immodestia*, "insubordination," in (negative) and *modus*.—*dicto*, the ablative, "at their order;" or *audientes* might have the double dative, *imperatoribus* and *dicto*, of the person and the thing.—*dispalati*, scattered in *different (dis)* directions.—*factionus*, "ambitious," aspiring to rule a faction.—*sic sibi induluit*, "he gave himself such licence."—*dictitassent*, "frequently proclaimed," a frequentative verb.—*classis potitus*. Here *potior* governs the genitive, because it denotes the complete mastery and government obtained by Lysander over the Athenian fleet.—*contineretur, &c.*, who would probably be connected with him by ties of hospitality, or who had actually pledged himself to be entirely his creature.
2. *Ipsius nutu, scil.*, of Lysander.—*Thasumque*. A portion of this chapter is lost. We know the story from Polyænus. Lysander swore in the temple of Jove that he would injure no Thasian. He allowed them to pass from the temple; but in a few days slew them all.
3. *Quo dolore*, "by which cause of indignation." *Dolor* frequently denotes not sorrow or indignation, but their causes.—*Delphos, i. e.*, the oracle at Delphi, as *Dodonam* means the oracle there.—*antistites*, the priests, those who stood in front of the shrine (*ante stantes*).—*Orchomeniis*, "to the people of Orchomenus," originally *Ἐρχόμενος*, where a great fair was annually held in the temple of the Graces.—*ita scripta*, he had it written in verse, as the oracles were usually delivered in metre.
4. *Satrapis*, the genitive of *satraps*, or *satrapes*.—*perlatum*, that information was laid before his fellow-citizens.—*gravem*,

"ponderous."—*dum obsignatur*, "while it is being sealed."—*accuratissime*, with the utmost minuteness.

ALCIBIADES.

1. *Nihil, &c.*, "no being ever surpassed him." The neuter *nihil* is used in place of the masculine *nemo*, to indicate that there is no exception to the statement. Cicero has *nihil me infortunatus*.—*commendatio oris, i. e.*, so strong was the recommendation of him, derived from his features; others understand by *oris*, "his accent," "pronunciation." The expression of his countenance and the tone of his voice at once gained him friends.—*splendidus*, magnificent no less in public life (*vita*) than in the preparations of his table (*victu*).—*temporibus inserviens*, skilfully adapting himself to changing times.—*remiserat*, "had unbent himself," laid aside the public man, and indulged in relaxation.
2. *Privignus*, "step-son," from *privus, genus*, separate in race.—*in domo, i. e.*, in the house or family.—*a Socrate*, whose life he saved at the battle of Delium.—*si ipse fingere vellet*, if he desired to shape his own fortune.—*reminisci* here means "to fancy," or "imagine."
3. *Hujus consilio*, "it was by his advice and influence."—*Hermæ*, square blocks of marble surmounted with a head of Mercury. These were regarded as sacred, and one was placed before each house or public building. The effect of the mutilation of the Hermæ upon the superstitious was the same as would be likely to arise in any Roman Catholic city if all the statues of the Virgin were found broken and desecrated.
4. *Compellabatur*, "charged" by the populace, not formally accused.—*invidia crimine*, "a charge arising from envy."—*id quod usu venerat*, and what was usual, what had become a matter of custom.—*Eumolpidas*, hereditary priests, descended from the mythical Eumolpus, who introduced the Eleusinian mysteries into Athens. They had complete jurisdiction in cases respecting violation of religion.
5. *Amici facti*, "they did not so much become friends to Alcibiades

in consequence of these acts, as they became estranged from him through apprehension."—*quum*, "although."—*acerrimi*, "most enterprising men."—*erat*, &c., "he was endowed with such sagacity," such power of scenting out (*sagax*, keen-scented) a plot.—*Alcibiadi*. The dative after *celari* is unusual. The usual construction is the *ablative* of the person.—*erat enim, soil*, Pisander.—*destitutus*, "disappointed," neglected by him.—*suffragante*, "giving him his support."—*plebiscito*, by a decree of the people, *ψηφισματι*.—*complures*, the accusative.

6. *Confueret*, "kept flowing to the trireme." The imperfect subjunctive denotes continuous action.—*et adversas*, "that both their past misfortunes and their present successes."—*amissum*, the loss of Sicily: *amissum* is used as a substantive.—*id quod*, "a thing which never happened before."—*non ille ipse*, "and not that very people," &c.—*resocrare*, "to restore him to religious rites."
7. *Recidit*, "fell again into public odium."—*malitiose*, "treacherously, treasonably."—*nimiam*, "an excessive idea of his talent and vigour."—*tyrannidem*, i. e., at Athens, like Peisistratus.—*Pactyen*, a city on the isthmus of the Thracian Chersonese; others read *Perinthum*.—*primus*, "he was the first of the citizens of Greece who penetrated into the interior of Thrace."—*civitatis=civium*. The previous settlements of the Greeks were on the coast.
8. *Constituisset*, "had anchored his fleet."—*pecunia*, because money was continually supplied (imperf.) to the Lacedæmonians.—*præsentē vulgo*, "before the common soldiers."—*deducere*, "to influence, to prevail upon."—*postulata*, "to effect the demands of Alcibiades."—*castra nautica*, "a naval camp;" the ships were drawn up on shore, and surrounded with a wall, fosse, and rampart.—*immodestia*, "want of discipline."
9. *eadem loca*, the castles mentioned at the close of section 7.—*in amicitia*, "no one surpassed Alcibiades in his friendship."—*vectigalis*, "of annual revenue."
10. *Ceterique tyranni*, the rest of the thirty tyrants—*ratum*, "fixed," "unchanged."—*persequeretur*, "should pursue him" to the death.—*vicinitati*, they assign the duty to the neigh-

bouring people ; *vicinitati*, used for *vicinis*, as above, *civitatis* for *civium*.—*subalare telum*, a small dagger or short sword, usually carried *under the arm, sub ala*.—*familiaris* here means "a friend," namely, the *ex Arcadia hospes*.—*id quod vestimentorum*, all the garments at hand. *Vestimentorum* is the genitive on *id*, and *quod* is the nominative to *fecit*.—*Ejectis*, cast out of the chamber upon the flames.—*quod* refers to *incendio*.

11. *Gravissimi*, "of very great weight," whose opinion is deemed of weighty importance.—*qui quidem duo*, *i. e.*, Theopompus and Timæus.—*inservisse studiis*, "gave himself up to their pursuits."—*ordiamur reliquos*, "let us begin to speak of others."

THRASYBULUS.

1. *Dubito an*, I almost think I should place him, &c. ; *dubito an* means, I hesitate whether I ought not, &c.—*quod*, "seeing that," "whereas."—*præcucurrerunt*, "outstripped," "surpassed him."—*quæ ille, &c.*, "all which achievements the other (Alcibiades) turned to his own advantage" (*fecit lucri*).—*naturali quodam bono*, "by some natural tact."—*quod, &c.*, "because, in the shock of battle, the affair departs from the field of council, and depends on the strength and spirit of the combatants."—*vindicat*, claims as his own.
2. *Phylen, quod*. Many read, *Phylen, quæ*, a less frequent construction.—*Actæorum*, an old form used for *Atticorum*. *Nepos* is fond of old expressions.—*neque, non contemptus*. The negatives destroy each other ; he and his few supporters were slighted.—*hos autem, i. e.*, "his few supporters ;" the *solitudo* above, which is equal to *pauci*.—*pro opinione*, "in proportion to the idea formed of him," in proportion to the estimation in which he was held.—*hinc*, from the *Piræus*.—*prior impugnare*, "to be the first to offer violence."
3. *Superioris more, &c.*, "had adopted the precedent of the former cruelty," &c., *i. e.*, the cruelty such as the Thirty had exercised.—*reipublicæ procuratio*, "the administration of the

state." The constitution of Pericles was restored, who had vested all administrative and judicial functions in the people.

4. *Honoris corona*, "a crown of honour:" a form of expression usual in English, but not met with often in Latin. Cicero has *sedes honoris*, for the curule throne.

CONON.

1. *Accessit ad rem*, "took part in the management of the state."—*magni fuit*, "was of great importance."—*præfectus classis*, i. e., navarch, or admiral.—*potestate*, in which extraordinary office.—*tum abfuit*, &c., on learning the disastrous defeat at Egospotamos, Conon withdrew, with eight ships, to Evagoras of Cyprus, with whom he remained some years.—*diligens*, "attentive," lit., "loving;" attached to his duty, and having a fondness for it.
2. *Unde prasidio*, by what means he might be of service, &c.—*propinquum*, here, "a relation by consanguinity."—*In societate*, did not abide by the alliance, &c.—*ex intimis regis*, "one of the king's confidants."—*impedivit*, "embarrassed," threw impediments in the way of.—*si ille non fuisset*, "that if he had not existed," meaning, "only for him."
3. *Meritis*, the ablative of the instrument.—*si*, equal to "that." Our phrase, "it is not to be wondered if," is equivalent to, "it is not to be wondered that."—*προσκυβεῖν*, to perform the ceremony of prostration.—*quod studes*, scil., *conficere*.—*illius*, i. e., *civitatis Atheniensis*.
4. *Hostem judicavit*, pronounced him to be a public enemy.—*ei*, i. e., Conon.—*apud Cnidum*, this battle was fought B.C. 394. The Spartan admiral was Pisander. The victory is remarkable, because it put a termination to the Spartan supremacy, and led to the re-establishment, for a time, of the supremacy of Athens. In the next year, 393 B.C., Conon commenced the restoration of the long walls.
5. *Injurias patriæ*, "the wrongs suffered by his country."—*constituisset*, "had firmly established."—*Teribazus*. Conon went to the Persian court voluntarily, to counteract the in-

trigues of Antalcidas. Grecian authorities assert that Conon afterwards lived in retirement in Cyprus.

DION.

1. *Implicatus*, connected, mixed up with, both tyrannies of the Dionysii, i. e., connected with the two tyrants, Dionysius the elder = *superior*, and Dionysius the younger.—*Come*, "affable," "courteous."—*Ingenium* denotes as well intellect as disposition.—*commendatur*, according to some, in a middle sense, "recommends itself:" as others think, passive = "which, after all, is not lightly commended."—*aderat*, "was present," assisted him in important business.—*suspexerunt*, "admired, looked up to him."
2. *Audiendi*, of hearing his instructions, as a pupil hears those of his teacher.—*Magna ambitione*, "with a great retinue," with great pomp and circumstance.—*jussisset*, i. e., Dion. There is a careless change of the subject.—*soporem*, i. e., "a sleeping potion."
3. *Simultas*, "jealousy," unfriendliness arising from proximity, from *simul*.—*Philistum*. This Philistus had married a niece of the elder Dionysius. His historical works are lost; but he is said to have very much resembled Thucydides in manner and style.
4. *Alteruter, &c.*, "lest either of them should surprise the other, take him unawares."—*magnaque, &c.*, "when that act was the cause (*esset*) of great odium against the tyrant."—*Is usque eo*, "So much, to such a degree, was he incapable," &c.
5. *Quod...putabatur*, "because it was supposed to be one of great resources (*opum*) by reason of tyrants (ruling) for many years."—*perculit*, "overthrew, struck down." *Percello* is much stronger than *perculio*.—*regios spiritus*, "the haughty spirit of the king."—*insulam*, Ortygia, the strongest position of Syracuse.
6. *Consecuta*, instantaneously succeeded, followed with the act (*con*).—*extulor...demergere*, a metaphor taken from the sea, which raises a ship on the waves and then sinks it.—*pavens*

- denotes the natural tie; *pater*, the civil tie.—*obsequio*, not servility, but "courtesy," "mildness."
7. *Sensisse*, "had entertained hostile sentiments against him."—*quotidiani*, the daily expenditure became enormous.—*Suppetebat*, "offered itself, supplied itself," the neuter verb. *Suppedito* is active.—*offensa*, "once the feelings of the soldiers towards him were hostile," the ablative absolute.
 8. *Sedaret*, "appease the commotion."—*exceptit*, "took upon himself that office."—*elata*, the facts, being spread abroad, eventually are carried to Aristomache.—*conveniunt*, *scil.*, *eum*, *i. e.*, *Dionem, cujus, &c.*
 9. *Conventu*, a public festival in honour of Proserpine.—*edito*, "in an elevated part of the house."—*propter notitiam*, "on account of the knowledge the guards had of them."—*miserranda vita*, *scil.*, *eorum qui, &c.*
 10. *Vocitarant*, "had repeatedly called him a tyrant."—*ut cupe- rent*, "so that they desired to ransom him from the power of death by shedding their own blood, if possible."

IPHICRATES.

1. *Ut multa, &c.*, "so that in military tactics partly he introduced many novel inventions, and partly he improved old systems."—*clypeus*, the long parallelogram shield.—*parma*, an oval shield.—*pelta*, a halfmoon buckler.—*appellantur*, "are, to this day, called."—*modum*, "length."—*pro ferreis*, "for those formed of iron and bronze rings;" others read, *pro sertis atque aëneis*, *i. e.*, for cuirasses formed of rings and those of bronze sewed to leather.
2. *Dicto*, the ablative, "at a word."—*moram*, a division, = $\mu\omicron\rho\acute{\alpha}$, $\mu\omicron\rho\alpha$. The *mora* (= four $\lambda\omicron\chi\omicron\iota$) at different times contained four hundred, five hundred, six hundred, and even nine hundred men.—*quod, &c.*, an act which was celebrated in every part of Greece.—*conductitio*, mercenaries, and, therefore, more difficult to be trained.—*Fabiani*, from *Fabius Cunctator*, the first conqueror of Hannibal.—*adventus*, "unless his approach had been nigh at hand."

3. *Causam capitis*, "he once pleaded his cause on a capital charge."—*bello sociali*, 357 B.C. Iphicrates, Timotheus, and Menestheus were prosecuted by Chares because they refused to fight a naval battle on the approach of a storm.

CHABRIAS.

1. *Bæotiis*, B.C. 378, when sent to the aid of the Thebans against Agesilaus.—*victoria fidenti*, "Agesilaus being confident of victory." *Fidere* governs either a dative or an ablative.—*obnixoque genu scuto*, "and the heavy shield resting on the right knee."—*illo statu*, "in that position or attitude."
2. *Adjutum*, "to assist," the supine.—*magnas prædas*, "large gains:" he received enormous sums from the Egyptians as the price of his assistance, and then made *prey* of them.—*in Egypto*, B.C. 361.—*adjutor datus*, B.C. 388.
3. *Indulgebat, &c.*, "allowed himself too free a mode of life."—*alienam, &c.*, "the good fortune of others," namely, "of the rich."
4. *Bello sociali*, B.C. 357.

TIMOTHEUS.

1. *Impiger*, "ready, active."—*Olynthus*, a city in the Thracian Chersonese.—*Byzantium*, Constantinople.—*in publicum*, "to the public treasury."—*Cyzicum*, a town on the Hellespont.—*partem domum*, "a part of which he might have taken to his own house," i. e., appropriated.
2. *Classem eorum, scil., Lacedæmoniorum*, supplied from *Laconicam*.—*pulvinar*, was properly the cushion or pillow placed upon the couch on which the gods were supposed to recline: hence, *pulvinar* denotes a feast or festival, analogous to that of the *Lectisternium* at Rome.—*ante hoc*, "before *this* time," that is, the era of the writer, Cornelius Nepos.
3. *Jam tum valens*, who even at that time, 356 B.C., was powerful.—*centum talentis*, equal to a sum of £24,000 of our money.

DATAMES.

1. *Ei cesserunt*, "eventuated fortunately for him."—*res*, "the fact."—*multis locis*, "on many occasions."—*magni fuit*, "was of great importance," the genitive of value.—*munus fungens*. Remark *fungens* with the accusative, not with the ablative. The old writers use the accusative, and Nepos is fond of archaic constructions.
2. *Profligati*, "are utterly routed:" *profligare*, to give the knock-down blow to the victim at a sacrifice.—*a Patroclo*. A mistake of Nepos. Homer attributes the death of Pylæmenes to Menelaus.—*dicto*, "at a word." The phrase, *regi dicto audiens*, has already occurred in Nepos three times.—*desertus esset*, "abandoned by him." Ariobarzanes had promised to assist him.
3. *Dedit operam*, devoted his energies.—*corporis, facie*. The change of case is due to a wish for variety of structure. Such a change is quite usual with all good writers. There is a subtle distinction laid down by grammarians. They say that the genitive refers to the *subject*, denoting his *possession*; the ablative to others, denoting the effect produced on them.—*feram bestiam*, "a savage," "untamed beast."—*ornatus*, "attire," "clothing."—*non nemo*, "some one."—*illi, scil.*, Datames.
4. *Gens*. Here used in the sense of "region," "country."—*quæ regi portarentur*, *i. e.*, the tribute usually or constantly carried to the king.—*a majori re*, *i. e.*, from his intended conquest of Ægypt.—*magno exercitu*, to be connected with *oppressurum*.—*hac, scil., nave*.—*adventus ejus*, the cause of Datames' coming.—*quem...ferentem, &c.*, "directing himself against him."—*pertimescit*, "became suddenly alarmed," panic-stricken.
5. *A quanto, &c.*, Artaxerxes bethought him, how important the war was from which he had withdrawn Datames, and how insignificant was the enterprise to which he had sent him.—*aulicorum*, "of the courtiers."—*perscripta, &c.*, "sends a full written account of."—*tribuant, scil., reges*, implied in *regiam*.—*celans*, "concealing the feelings he bore to the king."

6. *Hisque locis...ut*, "in such a position...that."—*exisset*, if the rumour should go forth to the army, should be known, that he had been abandoned, &c.—*essent majori*, "they might be the source of a greater calamity."—*cogitatum*, "devised." Arnold remarks that *excogitatum* would be the more usual form.
7. *Maximus natu*, his eldest son, eldest by birth.—*desciit*, revolted = *descivit*.—*sibi negotium esse*, "that he had to deal with."—*Cilicia portæ*, the passes or defiles into Cilicia.—*a quare*, "being repelled from this attempt."
8. *Satius statuit*, "he determined rather...than." Many editions omit *satius*: in that case *potius* is omitted before *quam*.—*sedere*, "to sit down inactive."—*locique natura*, the favourable nature, "advantages of the ground."—*quam*, referring to *conditionem*, "which overture or proposal."
9. *Simillimum sui*, "most resembling himself in personal appearance." *Simillimum sibi* would mean, most resembling himself in moral or intellectual character.
10. *Dextra*, a pledge by the right hand. The king placed his right hand in the right hand of some representative of Datames.—*infinitem bellum*, "a war without end or limit."
11. *Certiores facit*, the usual phrase, "he informs Datames."—*aliquot dies*, is the accusative of time; *ante* is adverbial: he came some days before (Datames arrived.)—*nudatum*, &c., "having drawn it from the sheath, concealed it in his garment."

EPAMINONDAS.

2. *Honesto genere*, "of honourable lineage."—*citharizare*, a Latin word borrowed from the Greek *κithαρίζειν*.—*Damon* was the pupil of Lamprus, and teacher of Pericles. He is said to have instructed Socrates.—*Lysis* was driven out of Italy because of a persecution against the Pythagoreans, and betook himself to Thebes.—*nostram*, *scil.*, *Romanam*.
3. *Utens temporibus*, "skilfully taking advantage of opportunities."—*celans commissa*, "above all things, keeping secret what was intrusted to his honour."—*caruit*, "he abstained from," &c.—

- collocari*, "could not be married, settled in life."—*ipsi*, "that they, individually." Each man should pay his own contribution.
4. *Ereptum*, "that it had come into my hands as a prize, when I would not take it as a gift."—*separatim*, other writers have devoted many thousand verses to each.
 5. *Concinnus*, "neat in conciseness of reply."—*ut Thebanum*, "considering he was a Theban."—*paritur pax, &c.*, the maxim of Tiberius and the emperor of the French: *Si vis pacem, bella para.*
 6. *Multa invectus*, "had inveighed copiously against." *Multa* is the accus. after *invectus*, part. dep.
 7. *Angustis locorum*, "in a narrow defile."—*illustre* agrees with *testimonium*, understood from the previous sentence.
 9. *Percussum*, it was said that the wound was inflicted by Gryllus, son of Xenophon.
 10. *Apud Cadmæam*, that is, the citadel of Thebes, called *Kadmeia* from *Cadmus*.

PELOPIDAS.

1. *Historicis*, rather to historians than to the generality of men. The expulsion of the Lacedæmonians took place B.C. 379.—*summas*, "the salient points of his life." Nepos uses *summa*, apparently, as a substantive, omitting *res*.—*medebor*, "I shall provide alike against satiety," &c.
2. *Profligatæ*, "overthrown." See above, p. 142, sec. 2.—*imperiosa*, "tyrannical, despotical."—*vesperascente, &c.*; *cælum* is used for *dies*, "as the day closed in."
3. *Usque eo*, so thoroughly despised.—*auctores, &c.*, that is, those Thebans of the opposite faction who had advised the Lacedæmonians to occupy the Cadmæa.
5. *Belli summa*.—This war took place B.C. 364. The troops of Pelopidas were alarmed by an eclipse of the sun, (June 18th,) and he proceeded into Thessaly with a troop of but three hundred cavalry.

AGESILAUS.

1. *Familiarissime. Uti familiariter*, is the usual phrase for, "to live on intimate terms with," &c.—*majoribus*, "elder," *i. e.*, ancient.—*feri, scil., regem*, a king from one family could not be elected in the room of one from the other.
2. *Emitterent*, "should send forth." *Mittere*, or *demittere*, is more usual in this sense.—*quos mitteret*, "whom he intended to send," would send, into Greece.—*offenderet*, came upon them, surprised them, &c.—*conveniret*, that a treaty might be made between the Lacedæmonians and the king of Persia.—*eas, scil., inducias*.
3. *Domicilia*, "palaces."—*sero suis, &c.*, "set out too late to protect his friends."—*fecit sui potestatem*, "nowhere gave Agesilaus an opportunity of (attacking) him in the plain."
4. *Anno vertente*, "in the revolution of a year."
5. *Gracia, &c.*, the Persians might have given atonement to Greece.
6. *Adjunctis*, by the addition of some of his own party he rendered the position safe.
8. *In acta*, "on the shore." The Greek word ἀκτὴ Latinized.—*secundam mensam, i. e.*, the wine, fruits, and sweetmeats.

EUMENES.

1. *Cardianus*, a native of Cardia, and therefore not properly a Macedonian. The circumstances of his birth alone prevented Eumenes from obtaining that position to which his abilities entitled him.—*domestico, i. e.*, in his own country. Although he was of the highest lineage in his own country, Cardia, he was looked down upon because he was not of Macedonian race.—*Hetærice*, "the band of companions." This was the select body-guard, *ἑταῖροι*, kept by Philip and Alexander around their persons.
2. *Liberi ejus*. Alexander Ægus, who, together with his mother Roxana, was imprisoned by Cassander in 316, and put to death by him in 311 B.C. Nepos includes with him Philip

Arrhidæus, half-brother of Alexander Magnus. Arrhidæus and his wife Eurydice were put to death by Olympias, B.C. 317.—*dicta*, "named for him." At the time of Alexander's death, Cappadocia, Paphlagonia, and Pontus had not been conquered by the Macedonians.

3. *Interneccionem*. They were not concluded until the battle of *Ipsus*, (B.C. 301,) in which Antigonus was defeated and slain.—*potirentur*. Observe that *potior* here governs an accusative case.
4. *Craterus*. Antipater and Craterus were the opponents of Perdiccas in Asia Minor.
5. *Secius*, "less successfully," or "less actively."—*in hac conclusione*. *Conclusio* here means the shutting up of an enemy within his walls, "a siege."—*imposuit*, almost the English phrase, "imposed upon."
6. *Eas res occuparet*, "should seize upon that government," take possession of the administration before the other claimants.—*acerbiore*, should not adopt towards any person a rule more severe than former governors had exerted.
7. *In principis*, *i. e.*, in the parade, or open space of the camp; where the tribunal of the emperor was erected, and the sacred images, standards, &c., kept.—*ad regia*, *scil.*, *castra*.
8. *Male acceptum*, "being roughly repulsed" or "handled."
9. *Intelligebant*, all were aware that their forces could not be collected, *i. e.*, in so short a space of time as that in which it appeared that Antigonus would be at hand.—*ignes conspicatur*, "catches a view of the camp fires." *Conspicatur* must not be confounded with *conspicitur*.
11. *Fruitum oculis*, "receive pleasure from the sight of," glut his eyes with the misfortune of Eumenes.—*deuteretur*, a verb formed from the Greek *δεύτερος*, "should be second to the vanquished," inferior to him.
12. *In quo uno*, "in whom alone there was such extraordinary ability, that," &c.
13. *Apparuisset Philippo*, "had attended upon Philip;" a word derived from *apparitor*, a subordinate officer or attendant. Eumenes is stated, section 1, to have been *ad manum Philippi scribæ loco*.

PHOCION.

1. *Dabantur*. Yet Phocion does not appear to have held any political position until he was fifty years of age.—*a rege Philippo*. Other authorities state that it was by Alexander that bribes were offered to Phocion. Phocion limited his claims to the recovery of liberty for some Athenian captives at Sardis.—*luxuriam*. Phocion probably alluded to the extravagance and dissipation of *Phocus*, his son by a second wife.
2. *Demades* was the oratorical leader of the peace party headed by Phocion, and opposed to the war party led by Demosthenes and Chares. — *Nicanorem*. Nicanor was in possession of Munychia previous to his surprise of the Piræus.
3. *Demetrius Phalereus*, born in the Attic deme of *Phalerus*. He was the school-fellow of Menander, and the last of the great Athenian orators. It was by his advice Ptolemy Lagos founded the great library at Alexandria.—*verbo*, “nominally” before King Philip, really before Polysperchon.—*legitimis confectis*, certain legal forms having been gone through, such as the *τρίμυρος*, &c.—*undecim*, “the Eleven,” a magistracy at Athens which superintended capital punishments.

TIMOLEON.

1. *In pristinum, i. e.*, to its former democratical government.—*non simplici, i. e.*, with various fortune.—*particepsque, scil.*, Timoleon. The Corinthians were considering how they should regard the act of Timoleon, when the envoys from Syracuse came entreating help. To avoid a decision, they sent Timoleon with the strange condition, that if he acted well in Sicily, they would honour him as a tyrannicide; if ill, they would punish him as a fratricide.
2. *Crimisum*. This was one of the greatest victories ever won by Greeks over barbarians. The forces of the Carthaginians, under the command of Hasdrubal and Hamilcar, numbered

70,000 infantry and 10,000 cavalry. Timoleon had only 12,000 to oppose them.

4. *Αἰροματίας*, *i. e.*, victory, who decides as she pleases.—*cau-
monium*, "bail for his appearance" at a trial.

DE REGIBUS.

1. *Fere*, "in general," "almost."—*Macrochir*, *μακροχείρ*, "long-handed:" his right hand was longer than his left. He reigned from B.C. 465 to 425.—*natura debitum*, *&c.*, exactly our phrase, "paid the debt of nature."
2. *Quem* refers to *nullius*.

HAMILCAR.

1. *Barcas*. *Barca* in Carthaginian means "lightning." Compare Virgil, "*Scipiadas, duo fulmina belli*,"—*sed temporibus, &c.*, *i. e.*, at the closing period of it, towards its close.—*locum*, "gave the enemy no opportunity for injuring him."—*insula Ægates*, "the Goat islands." Three islands on the west coast of Sicily, between Drepanum and Lilybæum. This battle brought the great Punic war to an end in B.C. 241.—*tantâ ferocia*, "he was of so fierce a temper."
2. *Hi totam abalienarunt*, "these had alienated from the Carthaginian power." Thus below, *omnia oppida alienata*.—*facta essent*, "were made up," collected.
3. *Romanos experiri*, "make trial of the Romans," *i. e.*, attack them and test their strength.

HANNIBAL.

1. *Cum eo, i. e.*, *Romano populo*
2. *Absens*, although distant from him.—*Antiochus*. This was Antiochus the Great. His seizure of the Thracian Chersonese brought him in contact with the Romans, who commanded him to restore it to the king of Macedonia. He was

- defeated at Thermopylæ, B.C. 191. He was killed while engaged in plundering a temple in Elymais, B.C. 187.
3. *Suffecto*, being elected in his place.—*fœderatam civitatem*, a city connected by treaty, *fœdus*, with Rome.—*quæ*, the Gauls had previously entered Italy by the same route, supposed to be that by the little St. Bernard.—*itineræ munivit*, "formed roads." Neither Polybius nor Nepos knew the story related by Livy respecting the crumbling of the rocks by fire and vinegar.—*reperere*, "could creep."
 4. *Eumque pepulerat*, "had repulsed him." Livy gives the victory to the Romans.—*Clastidio*, a fortified town on the road from Dertona to Placentia.—*æque bene*, "so well as before." Livy mentions that Hannibal entirely lost the use of one eye. Juvenal calls Hannibal *luscus imperator*.
 5. *Dedit verba*, *i. e.*, imposed upon.
 6. *Impræsentiarum*, by a treaty. The form has been copied into English law. Deeds, &c., usually commence with the phrase, "By virtue of these presents."
 7. *Obsides eorum*, their hostages, *i. e.*, the hostages they had conveyed to the Romans.
 8. *Si forte*, to endeavour, if possible, to, &c.
 9. *Providisset*, unless he looked before him, took some precaution.—*in propatulo*, in an open part of the house, in the portico.
 10. *Decreturi*, from *decerno*, about to contend: decide the contest by naval warfare.
 11. *Navē declarata*, the ship being thus pointed out to his countrymen.
 13. *Acquievit*, "rested," *i. e.*, died.—*Græco sermone*, composed in the Greek language.

CATO.

1. *Municipio*, at the corporate town of Tusculum. The *municipia* were free to exercise their own local rights and privileges.—*apud Senam*, a town on the coast of Umbria, founded by the Senones.—*cum quo, &c.*, with whom he lived, not in

- accordance (*pro*) with the ties of office, which existed between them.—*sortis* = magistracy.
2. *Sorti*, see last note on preceding section.—*quum quidem*, “although,” “notwithstanding that.”—*severe præfuit*, “presided over that office with severity.”—*in edictum*, he added many severe sumptuary regulations to the proclamation he issued on entering office.—*pullulare*, “to sprout or shoot up.”
 3. *Probabilis*, one whom you might commend, a tolerable or respectable speaker.—*capitulatim*, by chapters under their respective heads. *Nepos* means that Cato divided his treatise well and carefully.

ATTICUS.

1. *Ab origine, &c.*, from the most ancient stock of Roman lineage.—*perpetuo* join with *obtinueit*, he never sought for a higher station than that of an *eques*.—*generosi*, “high-spirited, emulous.”
2. *Consobrina*, from *con* (cum) *soror*.—*facultatem*, the power of living as befitted his station. Had he remained at Rome, from his position he would have been forced to join one or other of the contending parties.—*versuram facere*, to borrow money from one creditor for the purpose of paying another.
3. *Communis*, “affable, courteous.”—*honores haberent*, paid him all public honours. *Haberent*, “had for him.”—*actorem auctoremque*, they esteemed as their “agent and counsellor.” He taught what was to be done, and then did it for them.
4. *Græce loquebatur, scil., Atticus*. Sylla was fond of the Greek language.—*pronuntiabat*, “recited.”—*comitia*, i. e., to the *ἐκκλησία* at Athens.—*LLS.*, the same as *HS.* The *sestertius* (*semis-tertius*) is 2½lbs., that is, “the third is the half-pound.” Each pound was denoted by *L.* Two pounds, therefore, were marked by *LL*, and the half-pound by *S.* By abbreviation, *HS.* for *LLS.*—*quem diem*, on which day the whole people of Athens so followed him. *Quem diem* appears to be the accusative of time.
Difficillima, &c., “of a morose temper,” hard to please.—*ex*

dodrante. The *as* contained twelve *uncia* or ounces. The *dodrants* had nine *uncia*, or three-fourths of the *as*. The parts of an inheritance were denoted by the aliquot parts of the *as*; consequently, *heres ex dodrante* means heir of three-fourths of the property; *heres ex uncia*, heir to one-twelfth, and so on.—*centies LLS.*, that is, ten millions of sesterces, equal to £80,730 of our money.

6. *Optimarum*, i. e., of the optimates, the autocratical party at Rome.—*hastam publicam*, to a public sale either of confiscated property, or of the public revenues, which were farmed out to the highest bidder.—*nullius rei*, "of no part of the public revenue."—*præs*, surety for another.—*manceps*, contractor for himself.
7. *Ætatis vacatione*, the exemption allowed to age from military service.—*conjunctum*, connected with him by relationship.
8. *Collocuturum*, would neither contribute directly to the fund, nor be a partner in the transaction.—*consensionis globus*, "this united company."—*necis causa*, "to cause their death." Others read, *dicis causa*, "for form's sake," that the legitimate form might be kept up: *dicis* is the Greek *δίκη* Latinized.
9. *Familiares*, they attacked the friends of Antony.—*litibus distineretur*, "when she was distracted by litigation."—*ut...illa steterit*, "that she never gave a bail bond to which Atticus was not a party." He always went bail for her appearance in court at the trial.—*rerum potiturum*, "would obtain sovereign power." Remark *potior* with the genitive.
13. *Plus salis quam sumptus*, "had evinced more taste than cost."—*domique factum*, "trained up at home."—*quod a pluribus videas, scil., concupisci*.
14. *Acroama*, no one heard any other performer than a reader. Atticus did not entertain mimi and mima, or buffoons.
15. *Promittebat*, gave proof that he would fulfil.—*semel adnuisset*, i. e., in struggling to accomplish whatever he had once taken upon himself to do.
22. This biography is to be considered in the light of a panegyric. We gain a clearer insight into the character of Atticus from the letters of Cicero.

LONDON:
PRINTED BY WILLIAM NICHOLS,
46, HOXTON SQUARE.

PERRIN'S SCHOOL BOOKS.

MR. WILLIAM TEGG respectfully requests the attention of the Heads of Schools, and the Trade generally, to the re-publication of PERRIN'S POPULAR SCHOOL BOOKS, and in so doing (without intending to depreciate any others) would point out, that *these* are now made as nearly perfect as they can be, and render the study of the French language a pleasure instead of a task.

PERRIN'S FRENCH FABLES, 1s. 6d.

„ DIALOGUES, 1s. 6d.

„ WORD BOOK, 1s. 6d.

New editions revised by L. Stièvenard, French Master in the City of London School. These three books, so extensively used in our schools, have been completely remodelled. The Fables have been curtailed of their tediousness, and their vocabulary has been carefully corrected.—The Dialogues have been rendered more attractive, and Idiomatical French Phrases have been freely introduced.—The Word Book has been much simplified, and arranged so as in every respect to suit beginners.

LONDON: WILLIAM TEGG.

PROFESSOR ANTHON'S CLASSICAL WORKS.

HORACE, edited by the Rev. J. Boyd, LL.D., 12mo, roan, 5s. 6d.

ANABASIS (THE) OF XENOPHON, edited by Dr. John Doran, 12mo, roan, 5s. 6d.

HOMER'S ILIAD (the first three books), edited by B. Davies, LL.D., 12mo, roan, 5s. 6d.

Fourth, Fifth, and Sixth Books,
edited by B. Davies, 12mo, roan, 4s. 6d.

ÆNEID (THE) OF VIRGIL, edited by the Rev. W. Trollope, M.A., 12mo, roan, 5s. 6d.

CÆSAR'S COMMENTARIES, edited by the Rev. G. B. Wheeler, A.M., 12mo, roan, 4s. 6d.

CICERO'S ORATIONS, edited by the Rev. G. B. Wheeler, A.M., 12mo, roan, 4s. 6d.

SALLUST, edited by the Rev. J. Boyd, LL.D., 12mo, roan, 4s. 6d.

SATIRES (THE) OF JUVENAL AND PERSIUS, edited by J. Talboys Wheeler, Madras College, 12mo, roan, 4s.

GREEK GRAMMAR, edited by the Rev. J. B. Major, D.D., King's College, London, 12mo, roan, 3s.

FIRST LATIN LESSONS, edited by the Rev. W. Hayes, B.A., 12mo, roan, 3s.

GREEK PROSODY, edited by the Rev. J. R. Major, D.D., King's College, London, 12mo, roan, 2s. 6d.

GREEK READER, edited by the Rev. J. Boyd, LL.D., 12mo, roan, 5s. 6d.

A DESCRIPTIVE AND ENLARGED CATALOGUE OF
POPULAR STANDARD WORKS, AND FINE ENGRAVINGS,
FORWARDED FREE TO ALL PARTS.

Address **WILLIAM TEGG**, Pancras Lane, Queen
Street, Cheapside, London, E.C.

* * *A liberal allowance made to Merchants, Teachers, &c.,
from the prices in this Catalogue.*

